

6. delrapport

Perspektiver på mobning og erfaringer med Fri for Mobberi

Stine Lindberg
Peder Hjort-Madsen
Rikke Kamstrup Knudsen
Jan Kampmann

Center i Barndoms- Ungdoms- og Familielivsforskning
Roskilde Universitet
April 2009

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	3
BØRNS SYN PÅ DRILLERI OG MOBNING – PERSPEKTIVER FRA 3. KLASSE.....	4
MENINGER OM DRILLERIER OG INTENTIONALITET	4
DRILLERI SOM NOGET VOLDSOMT OG UBEHAGELIGT	9
PIGER OG DRENGE – PERSPEKTIVER PÅ KØN OG DRILLERI.....	14
BØRNEPERSPEKTIVER PÅ DE VOKSNES ROLLE.....	21
OPSAMLING PÅ BØRNS PERSPEKTIVER	24
FORÆLDRENE OPLEVELSE AF FRI FOR MOBBERI	26
HVORDAN ER FORÆLDRENE BLEVET INFORMERET OG INDDRAGET?	26
HVAD FORTÆLLER BØRNENE DERHJEMME?	27
KONTAKTFORÆLDRE OG FORÆLDRE RÅD	29
SOCIALE ARRANGEMENTER	30
MATERIALE TIL FORÆLDRENE	31
FORÆLDRENE ROLLE I OG BETYDNING FOR FRI FOR MOBBERI.....	32
PERSONALETS OPLEVELSE AF AT DELTAGE I FRI FOR MOBBERI	34
BÅRET AF INTERESSE OG ENGAGEMENT	34
KONKRETE REDSKABER – NYE KOMPETENCER?	35
PERSONALETS OPLEVELSE AF FORÆLDRESAMARBEJDET I FRI FOR MOBBERI.....	37
DELTAGELSEN I PILOTPROJEKTET	39
DET KOMMUNALPOLITISKE PERSPEKTIV	43
FÆLLES ERFARINGER PÅ TVÆRS AF DE TRE KOMMUNER	45
AFRUNDING.....	46
APPENDIKS	47

Indledning

Denne rapport er, som det ses af titlen, den 6. delrapport der omhandler erfaringerne i pilotprojektet Fri for Mobberi, et anti-mobbeprojekt udviklet af Red Barnet og Mary Fonden. Forskningen, som denne rapport er resultat af, er tilrettelagt som et følgeforskningsprojekt der er finansieret af Red Barnet i samarbejde med Mary Fonden samt BUPL og SL's forsknings- og udviklingsfond. For en nærmere beskrivelse af pilotprojektet og de foreløbige erfaringer, henviser vi til de tidligere rapporter fra følgeforskningen, som kan downloades fra Red Barnets hjemmeside.

Fokus for denne delrapport er de forskellige involverede parter opfattelse af projektets indvirkning på hverdagen i de deltagende børnehaver, skoler og SFO-afdelinger, projektets betydning for ændring af mobbeadfærd og etablering af en antimobbekultur. Rapporten bygger på interviews med 38 børn fra 3. klasse på de tre skoler, kontaktførelserne i skolernes 0.- og 1.klasser, pædagoger og ledere fra børnehaverne samt skole- og SFO-ledere og lærere fra indskolingsafsnittene i de tre skoler. Herudover bygger et afsnit på interviews med repræsentanter fra det kommunale regi i de deltagende kommuner Kolding, Århus og Gentofte.

Rapporten henvender sig primært til deltagere i pilotprojektet, idet den netop formidler de involveredes synspunkter og oplevelser af deltagelsen i pilotprojektet. Men rapporten kan også have interesse for andre fagfolk der interesserer sig for temaet. Den store del af rapporten som behandler børnenes perspektiver, handler mere generelt om erfaringer og perspektiver på drillerier og mobning som fænomen – frem for om netop deltagelsen i pilotprojektet – og derfor kan især denne del være interessant i et bredere perspektiv. Det er desuden vores håb, at rapporten kan bidrage til produktive drøftelser om forebyggelse af mobning, både på kommunalt niveau og i de enkelte institutioner.

God læselyst.

Stine Lindberg, Peder Hjort-Madsen, Rikke Kamstrup Knudsen og Jan Kampmann

Børns syn på drilleri og mobning – perspektiver fra 3. klasse

I forlængelse af tidligere nedslag har vi også denne gang gennemført en række interview med børn. Dette kapitel vil således bestå i en redegørelse for og analyse af det materiale der kom ud af at interviewe børn fra 3. klasse. Som i tidligere børneinterview i forbindelse med følgeforskningsprojektet¹ har vi også i denne omgang interesseret os for at få børnene til at komme med udsagn om hvad de forstår ved drilleri og om mobning. Vi har yderligere forsøgt at trænge lidt dybere ind i ikke alene hvad børnene forstår ved drilleri, men også hvilke oplevelser de selv har haft omkring det, og på hvilke forskellige måder de forstår hvilke virkninger drilleri kan have på de personer det går ud over.

I forhold til de tidligere interview, som har involveret børn fra 2. klasse og nedefter, har det været interessant at se hvordan børnene i 3. klasse er i stand til at formulere meget mere udfoldede refleksioner ikke alene over hvad drilleri og mobning er, og hvordan det har virket på dem selv, men også hvordan det påvirker de andre børn, hvad der ligger til grund for det, osv. På dette grundlag kommer vi i dette kapitel lidt mere ind under huden af hvordan børn på forskellig vis oplever drilleri og mobning som et mangefacetteret og kontekstbundet fænomen.

Meninger om drillerier og intentionalitet

På baggrund af tidligere interview med børn i børnehave til 2. klasse om bl.a. deres forståelser af hvad der er drillerier og mobning, erfarede vi at et væsentligt aspekt heraf er *intentionaliteten* bag en handling. Vi fandt at intentionalitet ikke nødvendigvis blev set som udslagsgivende for om en given handling blev opfattet som drilleri, ligesom flere børn også brugte formuleringen ”kom til” i deres fortællinger. Dette inspirerede os til at udforske emnet intentionalitet nærmere ved at spørge mere direkte ind til det. I det tredje nedslag, hvor det som sagt var børn i 3. klasse der blev interviewet, gik vi derfor til emnet med udgangspunkt i tre opdigtede cases omhandlende børn der oplevede at blive drillet, og børn der blev beskyldt for at drille i hændelser der kunne opfattes tvetydige. Vi spurgte de interviewede børn om hvorvidt de mente der var tale om drilleri; om de mente det personerne blev beskyldt for, var blevet gjort med vilje; om de kunne sætte sig i personernes sted; om de kunne genkende noget af det fra eget liv, og om mere generelle spørgsmål såsom om man kunne komme til at drille uden det var med vilje og lignende. Ud fra disse cases har vi i interviewene fået et klart signal om hvilke holdninger og overvejelser børn i 3. klasse har til emnet intentionalitet og drilleri. Den metodiske fremgang viser os samtidig at det er væsentligt lettere for børnene at forholde sig til – og inddrage egne erfaringer i forhold til - en fiktiv historie, end at blive spurgt direkte til noget man selv er del i.

Hvornår bliver der egentlig drillet?

Var der tale om drilleri? Blev det gjort med vilje? Var det en ond hensigt eller 'bare for sjov'?

Alle de børn vi har interviewet fra 3. klasse, lægger vægt på at der ikke er tale om drilleri når noget ikke bliver gjort med vilje, men derimod kun er et uheld. Børnene går en del op i spørgsmålet om hvis *skyld* noget er, og udtrykker at det er uretfærdigt hvis en person får skylden for noget han/hun

¹ De hidtidige udgivelser fra følgeforskningen kan findes på Red Barnets hjemmeside, hvor man også kan læse mere om projektet og materialet: www.redbarnet.dk

ikke har gjort eller ikke har gjort *med vilje*. Nogle går så langt som at mene at hvis en person uforskyldt bliver anklaget for at drille eller skubbe nogen med vilje, så er det faktisk *anklageren* der er skyldig i drilleri.

Ved den sidste af de tre cases var svarene ikke ligeså entydige som i de to andre. Her var spørgsmålet hvorvidt ”Emma” blev drillet da hendes to veninder, som hun altid fulgtes sammen med til SFO’en, en dag fandt på at det kunne være sjovt at løbe fra hende og gemme sig for hende. En oplevelse som flere børn i øvrigt kunne nikke genkendende til. I denne sag var meningerne meget blandede. De børn der mente at Emma ikke blev drillet, lagde vægt på at hendes veninder jo bare havde ment det *for sjov* og ikke havde gjort det for at være tarvelige eller onde, men at de muligvis også troede at Emma selv ville synes det var sjovt. Det var altså Emma der var galt på den, idet hun *misforstod* intentionen. Når børnene lagde vægt på at det blot var for sjov, var det muligvis fordi de forholdt sig meget konkret (og tekstnært) til historien, men når de efterfølgende reflekterede videre over den, udtrykte mange alligevel forståelse for den forsmåede piges oplevelse:

Altså, jeg synes ikke det var at drille på grund af at man bare gemmer sig hvis det var for sjov. Men altså, at de ikke sådan, når Emma kommer ud, springer frem og siger: ”Vi gemte os bare for dig” så synes jeg måske lidt at det er at drille på grund af at det er jo ikke sjovt for Emma at hun slet ikke kan finde dem. [...] på en eller anden måde ville det også have været at drille på grund af at det jo ikke er så sjovt at andre gemmer sig for en og man ikke sådan siger: ”Vi fik dig!” eller ”Vi gemte os for dig og du kunne ikke finde os, ha ha” for sjov, men ellers så synes jeg måske, hvis de nu var sprunget frem og sagt det, så synes jeg jo ikke det var at drille. Men det er måske en lille smule at drille når de ikke sådan kommer frem. (Wilma 9 år)

Som det ses, afhænger det vældig meget af den enkelte situation, hvorvidt noget kan betegnes som drilleri, men Wilma når frem til et aspekt af problematikken som synes at være sagens kerne:

Ja, men vi ved jo ikke helt om de havde en dårlig mening med det, men det tror jeg ikke de havde. Hvis de havde det, så var det at drille synes jeg [...] men lige nu synes jeg ikke det er at drille fordi de ikke har en dårlig mening med det. (Wilma 9 år)

Det handler altså for Wilma om hvorvidt børnene har ”en dårlig mening” med det, dvs. om handlingen er intenderet som drilleri – om den så at sige har negativt fortegn. De børn der med det samme udtrykte at Emma *blev* drillet, lagde desuden vægt på det tarvelige i at de to piger havde en anden dagsorden end Emma, og de havde fokus på oplevelsen af at blive holdt udenfor. Flere relaterede oplevelsen til noget lignende de selv havde prøvet, som den ene af de to her citerede drenge:

*Jonathan: Ja, så er det jo ikke særlig pænt over for Emma. Det er ikke særlig sjovt for hende og alt sådan noget.
Vitus: Jeg ville også begynde at blive ked af det, fordi der er nogen der løber væk, som jeg kender to der engang gjorde.*

På lignende vis knyttede flere børn casen sammen med egne oplevelser, hvilket meget naturligt kom til at præge deres holdninger til problematikken generelt. I interviewet med Mille og Maja kommer det frem at pigerne oplevede stor utryghed ved at være den der blev holdt udenfor – for man ved jo ikke om de andre taler bag ens ryg:

*Maja: ... Jeg vil ikke helt tro, at de ville drille hende. Jeg tror mere, at det var, sådan.. var for sjov. Altså, det var.. jeg tror ikke, at det var meningen, at Emma, hun ville blive ked.. ked af det..
Mille: Men jeg kan godt forstå, at hun blev rigtig ked af det..
Maja: Ja.
Mille: ..fordi, at hvis de nu gemte sig.. og så.. så kan man godt lidt føle, at det er, at man bliver holdt udenfor, eller sådan ét eller andet.
Maja: Eller om de måske ville bagtale hende, eller ét eller andet.*

Mille: Ja.

Interviewer: Ja? Okay. Har I prøvet noget af dén slags selv, eller hvad?

Maja: ... Jeg har prøvet, at der er nogen, der, sådan, gemmer sig for mig, men.. nogen gange, så ved jeg, at det er for sjov, men nogen gange kommer jeg til at tænke på, hvis de bagtalte mig.. selvom de er mine gode venner.. eller.. hvis de bare gør det for sjov.

Som det ses, er spørgsmålet om intentionalitet noget mere komplekst end som så – og mere komplekst end børnenes *umiddelbare* svar på vores cases røbede. Denne kompleksitet prøvede vi at komme nærmere ind på.

Kompleksiteten i intentionaliteten

Selvom problematikken omkring hvornår noget er drilleri, er yderst kompliceret, er det ikke desto mindre noget børn jævnligt må forholde sig til når de navigerer i det sociale landskab. I den følgende interviewbid med to piger forsøger vi at afklare hvordan man kan anskue sagen, og børnenes udsagn vidner mest af alt om at emnet er svært at forklare:

Interviewer: Så hvornår er det, at det er drilleri? Er det, når man opfatter det som drilleri, eller når det er ment som drilleri?

Maja: Eh..

Mille: Jeg tror, det er, når man opfatter det inden i sig selv.

Maja: Ja.

Mille: Det.. så bliver det til drilleri.

Maja: Så synes man selv, det er, at man driller.

Mille: Mmh (bekræftende). Men det gør man ikke.

Interviewer: Så synes man, at den anden driller?

Mille: Men det gør man ikke. Nej.

Interviewer: Men den anden gør det ikke?

Mille: M-mh (benægtende).

Interviewer: Okay. Så det kommer an på, den der opfatter det?

Mille: Ja.

Maja: Ja.

At intentionalitet i høj grad er noget børnene funderer over og koncentrerer sig om, fremgår tydeligt i resten af interviewet med disse piger. Her fortæller Maja bl.a. om en episode hvor hun frygtede at nogen opfattede noget som drilleri, selvom det ikke var det. Hun gjorde sig bekymringer over at hendes reaktion ikke stemte overens med intentionen fra den anden. Sagen var at Maja havde et stykke legetøj som en anden pige fra klassen havde leget med. Det var så gået i stykker, hvilket Maja var begyndt at græde over – selvom hun faktisk ikke anklagede den anden pige for at have ødelagt det med vilje. I virkeligheden var hun blot ked af at det gik i stykker, men hun mente aldrig at det var den anden piges skyld. Det interessante i denne sammenhæng er at det ligger Maja voldsomt meget på sinde at den anden pige kunne opfatte at det var dét hun troede (altså at Maja mente det var venindens skyld, dvs. at Maja mente hun havde drillet/generet hende med vilje), og at det var *derfor* hun græd. Maja forklarer det sådan her:

Maja: Ellen kom til at sprænge nulrebolden [...]og så vidste jeg ikke, om jeg skulle blive ked af det over det, eller om jeg ikke skulle. Men så kom jeg til at blive rigtig ked af det over [det], men.. det ville jeg så ikke have ment.. og så Ellen, hun blev bare ved med at.. hun ville jo så købe en [ny] nulrebold, fordi hun fik dårlig samvittighed over det. Men..

Mille: Det er sådan en slags skyldfølelse.

Maja: Ja.

Mille: Men den var allerede i stykker.

[...]

Interviewer: Så hun følte måske, at det var hendes skyld?

Maja: Ja. Men så har jeg så sagt til hende flere gange, at det er sødt, at hun vil give mig en ny nulrebold, men at hun.. det var ikke meningen, at jeg skulle blive så ked af det over det.

Det som synes at være på spil her, er spørgsmålet om at anklage nogen for noget som de ikke har gjort. I dette tilfælde var Maja ked af at hun med sit kropssprog virkede som om hun anklagede nogen uretfærdigt. Eksemplet er blot ét ud af flere der viser at børnene er optagede af at behandle hinanden retfærdigt. En anden pige fortæller om en episode hvor hun blev beskyldt for at drille, men hvor hun helt oprigtigt ikke anede at hun var skyld i at have gjort en anden pige ked af det. Problemet var at Andrea havde haft sin nye mobiltelefon med ud i frikvarteret, hvilket havde gjort at alle de andre piger flokkedes om hende. Det gjorde Karla også, men pludselig var hun blevet rigtig sur på Andrea og beskyldte hende for at drille hende. Andrea forstod først efterfølgende sammenhængen:

Andrea: Jeg sagde at jeg gjorde det ikke for at drille hende overhovedet [tog mobilen med ud i frikvarteret]. Jeg vidste jo ikke engang de havde lavet den aftale, de andre piger.

Interviewer: Hvad var det for en aftale?

Andrea: De havde aftalt at lege sammen med Karla. Men så legede de med mig fordi jeg havde den der mobil og så blev hun sådan helt..

Som det endvidere forklares i interviewet, bliver Karla ”ret tit ked af det fordi der er ikke så mange der leger med hende. Og derfor så er hun rigtig glad når der er nogen der leger med hende. Men når de så går væk og leger med en anden, så bliver hun lidt ked af det.” Ud fra dette og andre udsagn kan det se ud som om det typisk er de børn der ofte ikke har nogen at lege med, og som derfor generelt føler sig udsat og udenfor, som beskylder de andre børn for at drille dem. Når man først er udsat – eller *føler* sig udsat – så skal der ikke så meget til. Man oplever med andre ord det mindste som drilleri når ens position i børnegruppen er skrøbelig eller uklar. Og herved risikerer man at ens placering i børnegruppen yderligere svækkes. Dette ser vi eksempler på flere steder i vores empiriske materiale.

”Det var jo bare for sjov”

Børnene synes generelt ikke at have vanskeligheder med at vurdere om der bliver drillet for sjov eller for alvor. Især i én af 3.klasserne er børnenes klare definition at hvis man siger stop, og den anden så stopper, så ved man det bare var ment for sjov. Men hvis den anden ikke stopper, så er det tydeligvis for alvor. Denne meget utvetydige tilgang til om noget er acceptabelt eller uacceptabelt for børnene, har nogle forældre også bidt mærke i. En far nævner fx at han synes børnene er blevet gode til at sige fra – både på egne og andres vegne – hvilket kan ses som en direkte effekt af deltagelsen i Fri for Mobberi. Netop dette er jo et pædagogisk tema, eller en slags grundværdi, i materialet.

Desuden kan børnene i de fleste tilfælde godt afkode hinandens attituder og hensigter på kropssprog og mimik, fx om man griner mens man siger grimme ord. I 3. klasse underholder mange både piger og drenge sig med at gå og sige grove ting til hinanden med en fælles forståelse af at det er i sjov. Det forklarer både Wilma: *Altså, sådan at de kan godt høre at det bare er for sjov man siger det* og Noah: *Fordi, at hvis man råber det, så er det på en ond måde. Så mener man det. Men når man siger det sådan ikke helt råbe.. når man ikke råber, så ved man, at det bare er for sjov og alt det.*

For at man kan være helt sikker på at det bare er for sjov, ser det ud som om der nødvendigvis må herske en form for etableret enighed i den konkrete børnegruppe om at det er i orden at gøre eller

sige visse ting. Det kan dreje sig om måden man siger noget på, hvem der kan tillade sig at sige hvad (og til hvem), og hvilke ord der kan tælle som ”sjove”. Miriam siger fx: *Nogle gange kalder vi hinanden for ”Dumme” og alt sådan noget. Det synes vi er sjovt.* Selv ord som luder eller røvhul kan i nogle sammenhænge bruges i sjov, forklarer børnene.

En anden af børnenes forklaringer på hvordan man kan vide om noget er for sjov, går på om man kender personen godt. Eigil forklarer: *Det er også meget Viola, der gør det, men jeg ved det er for sjov for jeg har kendt hende lige siden hun blev født (655).* Andre gange kan der dog også herske tvivl om hensigten, sådan som Luna forklarer her:

Ja, for nogle gange kan man komme hen og sige noget for sjov og så kan den person man har sagt det til, blive ret ked af det fordi man ikke har haft et smil på i ansigtet eller man har stået og ... set sur ud (Luna 9 år).

Det er naturligvis i sådanne tilfælde at noget kan udvikle sig til en større eller mindre konflikt mellem børnene.

Begrebet ”for sjov” bruges dog også mere retrospektivt, forstået på den måde at børnene prøver at slippe af sted med at have sagt eller gjort et eller andet ved efterfølgende at sige, at det ”jo bare var for sjov”. Det kan i nogle tilfælde opfattes som et forsøg på at være forsonende, dog uden eksplicit at ville vedkende sig at have gjort eller sagt noget forkert eller sårende. Med sit ordvalg tillægger man snarere den modsatte part skylden for konflikten, fordi han/hun ikke var i stand til at se at handlingen var ment for sjov. Det er med andre ord ikke én selv, men den anden, der er skyld i en opstået konflikt, et skænderi eller en slåskamp. Hvorvidt noget virkelig bare *er* for sjov, eller *laves om* til for sjov i retrospektiv, er ikke til at sige, men der er ingen tvivl om at dette er et emne som berører børnene en hel del og som både kræver en vis forhandlingsevne og lydhørhed for at kunne fungere og omvendt forårsager mange misforståelser.

Til sidst skal nævnes at begrebet også simpelt hen kan betyde noget i retning af: ”Undskyld, jeg mente det i virkeligheden ikke”.

Misforståelser

Forklaringen ”at have misforstået hinanden” bruges af mange børn, hvilket synes at blive betragtet som en nogenlunde acceptabel måde at afslutte eller opløse en konflikt på. Sådan som Lotte formulerer det i nedenstående citat, kan det dog se ud som om det ofte er de voksne der når frem til dette udfald på børnenes vegne:

Lotte: Så finder man sådan lidt ud af at man har misforstået hinanden

Interviewer: Hvordan finder man ud af det?

Lotte: Fordi at de voksne, de hører, hvad der er sket og får hver deres mening [forklaring] og så siger de jo, at vi nok bare har misforstået hinanden.

Interviewer: Ja, og er det så en god måde at gå derfra på, tænker I?

Lotte: Både og...

Meget tyder på at børnene selv har taget denne form for konflikthåndtering til sig, specielt mange af pigerne fortæller at de kan nå til en afslutning på en konflikt ved at erkende at der har fundet en ”misforståelse” sted. Men løsningsmodellen er ikke altid acceptabel – for den kan også udnyttes. Det er tilfældet når man gentagne gange forklarer (eller undskylder) krænkende adfærd ud fra denne model, hvilket empirien indeholder enkelte fortællinger om.

Som det er blevet vist i det ovenstående, spiller intentionalitet en væsentlig rolle i børnenes forhold til drillerier. Selvom noget fx benævnes som værende ”bare for sjov”, er det dog vigtigt at være opmærksom på at disse oplevelser stadig kan gøre ondt på nogen. Oplevelsen af at blive drillet eller holdt uden for forsvinder ikke nødvendigvis ved at hændelsen bliver forklaret på mere eller mindre uskyldig eller rationel vis. Børnenes egne oplevelser og refleksioner viser på den ene side at de er gode til at forholde sig reflektivt til egne oplevelser, men de viser også at visse oplevelser, uanset eventuelle efterrationaliseringer, sætter sig i kroppen hvor de nogle gange kan mærkes i lang tid efter.

Drilleri som noget voldsomt og ubehageligt

Vi har i interviewene spurgt børnene om eksempler på hvem der driller, hvordan der drilles og hvordan det opleves at blive drillet. Vi har fået mange forskellige typer af beretninger fra børnene, om alt fra uskyldige og godmodige drillerier, over voldsomme men enkeltstående episoder, til oplevelser der kan karakteriseres som direkte mobning, bl.a. fordi de dækker over en følelse af kontinuerligt at være udsat for drilleri, udelukkelse eller lignende. Hvor vi ovenfor bl.a. har været inde på børnenes beretninger om hvad der var for sjov, vil vi i her fokusere på den del af drilleriet, der af børnene opleves som ubehagelig og i nogle tilfælde voldsomt. Men vi skelner også mellem enkeltstående episoder og mere kontinuerlige forløb. Det er tydeligt at børnene – i hvert fald på et rationelt og verbaliseret niveau – er i stand til at skelne mellem situationer der i udgangspunktet er sjove, og situationer hvor der er tale om noget mere alvorligt og ubehageligt.

Mange børn fortæller at den værste type drilleri er når de ikke har kunnet *gøre for* det de blev drillet med. Det er fx tilfældet hvor Amalie blev drillet med et forkølelsessår eller hvor Silje blev drillet med at hun var hævet i den ene side af munden efter at hun var blevet bedøvet ved en operation. Uanset om der er tale om gentagende drilleri eller enkeltstående episoder, er det tydeligt at disse situationer – hvor et barn har følt sig sårbart og nogen fra klassen har ”udnyttet” denne sårbarhed – tilsyneladende står stærkt i det enkelte barns hukommelse.

En ubehagelig skolegang

I det samlede materiale ser vi heldigvis relativt få beretninger der peger på at børnene generelt er kede af at gå i skole, og at der finder decideret mobning sted. Men der er som sagt et par eksempler, og selvom de ikke repræsenterer flertallet af børnene i de tre klasser, er der ingen tvivl om at det er emotionelt voldsomt for de pågældende børn.

I to af de tre klasser føler nogle piger sig særligt udsat. Når vi særligt lægger mærke til pigerne i denne sammenhæng, handler det blandt andet om at pigernes indbyrdes sociale spil fylder meget i interviewene – og således ude i klasserne. De konkrete drillerier er både udelukkelse fra pigegruppens lege, at blive kaldt navne og blive talt grimt til. Især i den ene klasse kommer det tydeligt frem hvordan en bestemt pige føler sig udsat og derfor oplever skolehverdagen som vanskelig og til tider direkte ubehagelig. Dette indtryk får vi ikke blot ud fra interviewet med denne pige, men i høj grad – måske først og fremmest – ud fra interviews med klassens øvrige børn. Det viser at flertallet i en klasse som oftest godt er klar over det, når nogen ikke har det godt. Børnene taler herom med alt fra medlidenhed og sympati over ligegyldighed til irritation og mistillid.

I denne klasse ser det ud til at det først og fremmest er én anden pige der går forrest i udelukkelsen. Hella er tydeligvis rigtig ked af at gå i skole, hun siger bl.a.: [...] for jeg bliver altid irriteret. Og de gør mig rigtig ked af det hver dag. Så jeg kan ikke rigtig lide at gå i skole. Her fortæller en klassekammerat om det der er på spil, set fra hendes perspektiv:

Katja: [...] det er næsten kun hende. Hun bliver hver eneste dag ked af det, fordi hun bliver drillet mest af Amalie.

Interviewer: Hvordan kan det egentligt være, at det er Hella, der bliver drillet?

Katja: Det ved jeg ikke. Amalie, hun vil bare ikke lege med hende så meget.

Interviewer: Hun gider bare ikke lege med hende?

Katja: Nej.

Interviewer: Hvad med de andre piger?

Katja: Vi leger med hende nogle gange. Nogle gange så er det faktisk også mig, der ikke må være med, så bliver jeg sådan lidt sur, men så går jeg bare alene.

Interviewer: Hvordan bliver Hella drillet?

Katja: Nogle gange bliver hun drillet med, at der er ingen, der vil lege med hende og bare siger skrid. Nogle gange er det, at de siger sådan nogle grimme ord til hende, så hun bliver meget ked af det. Hun bliver rigtig hurtigt ked af det.

Som det fremgår, bliver Hella udsat for gentagende drillerier, dels fra én pige der driller hende meget, men også af de børn der godt kan se at hun bliver ked af det og i en vis udstrækning føler medlidenhed med hende. Udover Katjas beretning ovenfor, fortæller Hella også selv i et interview sammen med en veninde om situationen i pigegruppen, og at hun ofte er ked af det. Nogle udpluk fra dette interview giver et billede af hvordan hverdagen (blandt andet) opleves, når man føler sig udsat og forfulgt:

Hella: Og de driller mig. [...] De sidder og siger bandeord til mig [...] Ja, og så siger de også ting til hele klassen, og så begynder de med at irritere og tager alle mine ting.

Hella: Ja, hun [Amalie] kan i hvert fald godt irritere mig.

Interviewer: Men kan du sige noget om, hvordan piger generelt driller. Forstår du, hvad jeg mener med det?

Hella: Ja, hvis de begynder at lave ansigter og så bare irriterer rigtig meget.

Interviewer: Hvordan irriterer piger?

Hella: Ved at råbe og skribe og holde én uden for. Det bliver jeg i hvert fald.

Hella: Ja, jeg har oplevet det [at blive holdt udenfor] siden jeg gik i 0.

Interviewer: Er det så drengene eller pigerne, du mest oplever det fra?

Hella: Pigerne.

Suleima: Der er kun én, der styrer det.

Hella: Det er Amalie, jeg hader hende.

Hella: [...] men der var også engang hvor hele klassen, de slog med store kæppe hen imod mig.

Interviewer: Store kæppe?

Hella: Jeg kom bare lige til at grine [...] så blev jeg sur, så begyndte de bare med ikke, at... så ledte jeg bare inde i skoven. Jeg bor ovre i [...] så gik jeg bare, jeg gad ikke mere gå i skole. Jeg var rigtig ked af det, de havde slået mig mange steder.

Interviewer: Hjalp de voksne ikke?

Hella: Ikke rigtig. De skældte kun ud, og så var de bare helt ligeglade. Og så begyndte klassen at sige det til alle i hele [...] huset. Og så begyndte næsten alle at drille mig med det [...] Med at sige det med kæppene. [...] Og de siger det stadigvæk.

Når Hella skal fortælle om hvad der karakteriserer hhv. piger og drenges måder at drille på, bliver hendes forklaringer meget konkrete og handler næsten udelukkende om egne oplevelser.

Muligvis er oplevelserne så tæt på hende selv og dominerer for meget i netop hendes liv, til at hun kan se bort fra sig selv og hæve sig ud på et generelt niveau. I den anden klasse er det særligt Karla der oplever at blive drillet tit. Hun fortæller om hvordan det kan være i skolen:

Interviewer: Nå, er du selv rigtigt ked af det, når du kommer hjem fra skole?

A: Ja. Når jeg i hvert fald er blevet drillet. Så vil jeg helst ikke græde i kla... i skolen, fordi at så siger drengene, at jeg er en tåsepige, og jeg.. at de siger, jeg dril.. at så siger jeg, at de driller mig, og så siger de bare, at det har de slet ikke gjort. Og så kommer vi slet ikke rigtigt til at snakke om det.

Citat afslører også at Karla godt kunne tænke sig at lærerne tog drilleriet op og snakkede om det, men at det nogle gange ikke sker fordi drengene siger at de ikke har gjort noget. At virkeligheden ser sådan ud i Karlas øjne vidner også om at hun føler at lærerne nogle gange kun lytter til de andre – fordi det bliver deres dagsorden der gælder og ikke hendes. Karla fortæller endvidere at hun nogle gange bliver så ked af det, at hun end ikke kan lide at snakke med sine forældre om det når hun kommer hjem. Her fortæller to andre børn om deres perspektiv på det at Karla føler sig udsat og drillet:

Annabella: Jeg ved at der er nogle, der ikke ved om Karla bliver ked af det, det er når nogle kommer til at kalde hende for [øgenavn] og [øgenavn], fordi hun hedder [hendes efternavn], så der er nogle der kalder hende [øgenavn] eller Karla [øgenavn], og det kan hun så ikke lide og så er der nogle der tror: "Nå, men det er jo bare lige meget fordi Karla kan ikke udtrykke når hun bliver ked af det", så går hun bare sin vej og så senere bliver hun ked af det.

Interviewer: Okay, folk ved godt at Karla har svært ved at udtrykke når hun bliver ked af det, siger du.

Annabella: Ja

Interviewer: Hvorfor ved de det?

Annabella: Det har man jo fundet ud af, for når hun så bliver drillet, så går hun bare sin vej og så når man kommer tilbage til hende senere så sidder hun og er ked af det. Så spørger man hende hvorfor, men er det ikke ret lang tid siden og så siger hun jo og så kan man jo forstå at det er fordi, at hun har svært ved at udtrykke sine f.. altså når det virkelig er der..

Betty: Altså, hun græder også, nogle gange bliver hun også ret ked af det, hvis nu man.. hun kommer op at skændes med nogle, så bliver hun sådan ret ked af det og går sin vej, men så prøver vi at løbe efter hende, for at trøste hende, men så løber hun bare videre.

Som det ses, er de andre børn – og her er det endda et interview med bl.a. den pige som Karla kontinuerligt er uvenner med – meget bevidste om hvad problemet kan være for Karla, og de gør sig en del refleksioner over hvordan det kan håndteres. Børnenes mange og relativt dybe refleksioner over de sociale strukturer og relationsmønstre (specielt i pigegrupperne) er gennemgående for hele materialet. Men samtidig viser eksemplet også at den tilsyneladende vældigt fornuftige indsigt ikke nødvendigvis forhindrer at de samme børn fortsætter deres drillerier.

Enkeltstående ubehagelige oplevelser

Ud over eksemplerne ovenfor hvor der er tale om mobning i form af drilleri og udelukkelse igennem længere tid, er der flere børn der i interviewene beretter om enkeltstående oplevelser hvor de har været kede af det, eller hvor de har været bange. I en af de tre 3.klasser fortæller stort set samtlige interviewede børn om en bestemt episode hvor en pige blev udsat for noget der var så ubehageligt at det tilsyneladende er gået over i klassens historie. Det ubehagelige bestod blandt andet i at en masse børn var sammen om at holde pigen, og at hun ikke kunne sige fra. Nogle børn fortæller at hun grinede fordi hun blev kildet, hvilket nogle tog som en "undskyldning" for at blive ved. Hændelsen blev oplevet som noget helt ud over det sædvanlige og både pigen selv og andre børn skildrer den frygt og det ubehag der lå i den. Der er ingen tvivl om at det blev oplevet som et

voldsomt overgreb, der muligvis bliver husket – og mærket – længe, men i dette tilfælde er der ikke noget der antyder at episoden var del af en generel hetz mod denne person.

Et andet eksempel der illustrerer at enkelte episoder kan få en central placering i børnenes oplevelser med drillerier, er en dreng der fortæller om en situation hvor der var fire drenge ”imod” ham:

Interviewer: Okay. Har du oplevet, hvor du selv følte at du blev drillet?

Anders: Mm, ja.

Interviewer: Ja

Anders: Ikke sidste år, men sidste år igen.

Interviewer: Ja, hvad skete der der?

Anders: Jeg følte bare, at fire andre drenge var imod mig.

Interviewer: Okay, sådan gentagende gange, flere dage eller bare en bestemt gang.

Anders: Bare en bestemt dag.

Interviewer: Okay

Anders: At hele verden bare var gået imod mig.

Interviewer: Mm, det lyder ikke så rart. Hvad var det for nogle ting der skete?

Anders: Blev sparket, så sparkede jeg igen og så blev der bare sparket endnu hårdere på mig igen, fordi de var fire.

Mange af de eksempler børnene giver på ”ubehagelige” oplevelser, involverer ofte børn fra andre klasser (ofte ældre elever), og de synes derfor de kan være svære at handle på. Det kan både være svært for klassekammeraterne der måske ikke tør blande sig, og for lærerne da de ofte ikke kan tale med alle de involverede børn om det i klassens tid (fordi nogle af dem netop ikke går i klassen), på samme måde som når der er tale om konflikter internt i klassen.

At drille og blive drillet - skiftende positioner

I børneinterviewene har vi fået mange historier om hvem der driller hvem. Men rollerne er sjældent stabile over længere tid. Selvom nogle føler sig forfulgt eller direkte mobbet – dette i kraft af at det foregår over en lang periode – så finder vi også eksempler på at mønsteret kan vendes på hoved, dvs. børn der netop går fra den ene position til den anden. Et par børn fortæller således om at de engang er blevet drillet meget, og at de nu selv driller andre en hel del. Oplevelsen af at være blevet drillet fører altså ikke nødvendigvis til overvejelser over hvor ubehageligt det er, eller i hvert fald ikke nødvendigvis til en deraf følgende afholdenhed fra at drille andre. Et eksempel herpå er fra et interview med to drenge. Først fortæller en dreng om hvordan han på sin tidligere skole blev drillet voldsomt:

Niclas:[...] jeg blev så meget drillet og mobbet derhenne.[...]af et par drenge. Jeg havde ingen venner, der kunne støtte mig eller hjælpe mig eller lege med mig. Det havde jeg ikke dernede, og det var jo helt vildt irriterende ikke at have nogen venner, men bare blive ved med at blive mobbet.

Noah: Jo, du havde Sigurd til ven.

Niclas: Nej, jeg havde ikke nogen venner.

Interviewer: Hvordan havde du det så?

Niclas: Så følte jeg mig så meget dårligt tilpas der, så skiftede jeg skole, og så kom jeg herved. [...]Nu har jeg så nogle venner, og de støtter mig og alt muligt. De hjælper mig igennem tingene.

[...] men nede på [...skolen], så havde jeg jo ingen venner, så kunne jeg ikke lege med nogen. Så blev jeg nødt til at være helt ensom og lege med en bold.

Som det ses, er det oplevelser med at blive drillet der har gjort så stort indtryk på Niclas, at han faktisk har skiftet skole. På den nye skole, hvor interviewet finder sted, har han heldigvis venner og

er ikke længere ked af at gå i skole. Men mange af de andre børn betegner ham som en slem drillepind – mest af alt på en irriterende og tarvelig måde. Sidenhen i interviewet fortæller drengen da også ublu om hvordan han nu selv er med til at drille andre, men prøver samtidig ihærdigt at bortforklare eller bagatellisere sin egen rolle som urostifter.

Hvad dette eksempel illustrerer, er først og fremmest at rollefordelinger i forhold til at drille eller blive drille sjældent er varig, og derudover kan eksemplet vise at det kan kræve hjælp fra voksne før man som barn i 3. klasse er i stand til at omdanne ens tidligere ubehagelige oplevelser til empati for andre i senere drillesituationer.

Allierede i drilleri – ”bandekrige” i 3. klasse

Et andet tema som kommer frem i interviewene med børnene i 3. klasserne, er en tendens til at en konflikt mellem et eller flere børn udvikler sig til en konflikt på klasseplan, hvor de stridende parter samler støttegrupper og danner alliancer. Det foregår specielt mellem parallelklasserne på en af skolerne. Det der er karakteristisk for den slags masse-konflikter, er at der opstår en situation hvor det pludselig er helt legitimt at være imod nogen andre. Der er nemlig internt i gruppen er en fælles opposition mod den anden gruppe og dermed et fællesskab om at være ’imod’. Dette fremgår bl.a. af et interview med to piger:

Mille: Der er mange inde i vores klasse, når de bliver sure, så.. så.. eller når de bliver slået eller sparket eller sådan ét eller andet, så får de.. så samler de hele.. en hel bande for.. for at komme imod den, som der så har slået eller sparket.

Interviewer: Okay. Er det.. gælder dét for både piger og drenge, eller?

Mille: Ja.

Maja: Ja.

Interviewer: Er det rigtigt? Det må ikke være særligt rart at være den, der så..

Mille: (afbryder) Nej. Men han samler også selv nogen.

Maja: Ja.

Interviewer: Nåeh, så man har ligesom hver sin ... gruppe?

Mille: Sit hold. Mmh (bekræftende).

[...]

Maja: altså.. det er fordi.. nogen gange, så kommer der nogen fra vores klasse op at skændes med nogen fra vores parallelklasse.

Pigerne her synes at kredse om specielt drengenes konflikter med parallelklassen og om at komme op at slås, men det kan også forekomme mellem pigerne, fortæller de. Senere i interviewet beretter de om netop sådan en episode med to piger der hver især samlede op til 10 andre børn som ”supportere”. De forklarer at sådanne skænderier eller konflikter ofte kan bunde i misforståelser over om noget var med vilje eller ej:

.. det er, hvis den ene nu kommer til at gøre noget ved den anden, som ikke var med vilje, så gør den anden måske [noget] med vilje mod den anden, fordi den tror, at det er med vilje. Og så på dén måde, så kommer de op at slås og skændes” (Mille 9 år).

Igennem de ovenstående temaer og eksempler kan vi foreløbigt pege på nogle overordnede tendenser:

- 1) Børnene har generelt en ganske udviklet indsigt i drilleri som fænomen, både hvad angår hvornår der er tale om drilleri, og på hvilke forskellige måder drilleri kan forekomme.

- 2) Det er et væsentligt aspekt i børnenes bedømmelse af karakteren af og alvoren i drilleri i hvilken udstrækning der er tale om en intenderet handling. Hvilket blandt kommer til udtryk i deres udbredte brug af distinktionen mellem drille for sjov og for alvor.
- 3) Sammenkoblet med børnenes opfattelse af intentionalitetens betydning er den vægt de tillægger den retfærdige bedømmelse af og reaktion på drillerier – fra andre børn og fra voksne.
- 4) Børnene giver udtryk for i en vis udstrækning at være i stand til at kunne løse eller opløse konflikter gennem anvendelse af forskellige sproglige redskaber – blandt andet hentet fra Fri for mobberi projektet.
- 5) Rationelle refleksioner over og erfaringsbaseret indsigt i drilleri og mobning afholder dog ikke pr. automatik og i sig selv børn fra drilleri – der er altså andet end viden på spil.
- 6) I flere – indbyrdes ganske forskellige – eksempler gør børnene det klart at drilleriets følelsesmæssige konsekvenser kan være ganske voldsomme – og have en betydning over en lang periode.

Piger og drenge – perspektiver på køn og drilleri

I dette afsnit vil vi mere specifikt kigge på betydningen af køn i børnenes drilleri – et tema vi har interesseret os for løbende i følgeforskningen i forbindelse med børneperspektivet. Både forstået som kønnets betydning for forskellige måder at udøve drilleri på og dets betydning for måden børnene opfatter og beretter om drilleri som fænomen. Selvom store dele af materialet ikke antyder voldsomme og systematiske forskelle knyttet til køn, er der dog en tendens til at børnene i nogle sammenhænge selv tillægger køn en ganske stor betydning. Hvorvidt den forskel børnene taler frem i deres svar, afspejler reelle forskelle i deres drilleadfærd, kan vi ud fra vores materiale ikke sige noget om, men at det er et forhold børnene selv tillægger betydning i deres forståelser af drilleri, er der ingen tvivl om.

Piger og drenges måder at drille på

Én af de ting vi har spurgt børnene om, er om de mener der er forskel på måden hvorpå drenge og piger driller – og hvori forskellen består. Og her er svaret klart: der er uden tvivl en markant kønsforskelle. Det overordnede billede som samtlige børn fremstiller, er således at drenge slår, sparker og ”slåsser” samt bruger særligt grove øgenavne og grimme ord, mens piger holder hinanden uden for, kommer op at skændes og i det hele taget har konflikter der kommer til udtryk igennem sociale relationer (intriger).

Andrea forklarer: *Altså piger, de bagtaler jo, altså når de skal drille nogen, så slår de jo ikke, de bruger mere grimme ord end drenge gør.* At Andrea så hyppigt benytter det lille ’jo’, viser at hun opfatter det forhold som hun gør rede for – dvs. forskellen på piger og drenges måder at drille på – som en fuldstændig selvfølge. Og hun viser med dette ord at hun forventer at den hun fortæller det til, også ser dette som et velkendt og måske endda selvfølgelig forhold/fænomen.

Kønsstereotyperne ser altså ud til at være temmelig integrerede i børnenes opfattelser af drilleadfærd og sociale konflikter i 3. klasse.

Selvom det overordnede billede er at piger er verbale og drenge er fysiske i deres udtryksmåder, er der dog også en klar tendens til at drenge siger grimme ord til hinanden og til pigerne. Men forskellen består i at det er *hårdere* ord og *grovere* måder at sige det på. Noah og Niclas forklarer fx

hvordan et ”hold kæft” kan eskalere til ”hold selv din egen kæft” til ”Fuck din mor” osv. De forklarer også at når drenge de skændes, så ender det typisk med at de kommer op at slås.

Men selvom drengene bruger slemme bandeord, betyder det ikke nødvendigvis at deres verbale skyts virker hårdere. Pigernes ord kan fx være noget så ”uskyldigt” som *Ej hvor er du altså irriterende*, hvilket kan have en ligeså ubehagelig virkning som de værste bandeord.

Et forhold som blev tydeligt i de mange børneinterviews ved dette 3. empirinedslag, var at piger og drenge hver især er godt inde i hvilke konflikter der udspiller sig blandt det modsatte køn. Ikke mindst synes mange drenge at have en særlig forståelse af hvordan piger ”driller”. Vitus forklarer således at de ”bare skændes helt vildt” og fortsætter:

De skændes om alle mulige ting. Hvis der er en regel... altså, der er forskellige måder at drengene og pigerne de slås på: Fordi pigerne de diskuterer helt vildt. De er så længe om at diskutere regler og alt sådan noget til forskellige lege. Og drengene de kan jo bare.. de løser det jo bare på en eller anden måde (Vitus 9 år).

Dette citat synes at indkapsle børnenes stereotype billede på hvordan hhv. piger og drenge håndterer konflikter, og samtidig viser det os hvordan drengene beskuer pigernes konflikter udefra - noget som materialet i øvrigt rummer adskillige eksempler på.

Reagerer piger og drenge forskelligt ved drilleri?

Ét er opfattelsen af at der er forskellige måder at drille på afhængig af om man er pige eller dreng, noget andet er hvordan man *reagerer* på at blive drillet. Børnenes svar på dette er at drenge typisk reagerer ved at blive sure, irriterede og måske begynde at slå – Martin mener fx at de bare ”slåsser videre”, mens piger mere bliver sure (eller fornærmede) og kede af det. Et kønsstereotypet billede fremstilles også i denne sammenhæng: Der er ingen tvivl om at det oftere er piger der græder end drenge. Men dette afhænger tilsyneladende, til dels, også af kulturen i den enkelte klasse. Generelt ser det også ud til at piger reagerer mere introvert, mens drengene generelt beskrives som mere ekstroverte. Desuden mener de fleste børn også at pigerne er hurtigere til at tilkalde voksenhjælp, mens drengene mere vil klare det selv.

Nogle børn, piger såvel som drenge, vælger også bare at gå deres vej og måske finde nogle andre at lege med – hvilket selvsagt også er en måde at forholde sig til det at føle sig såret/svigtet.

Når vi har spurgt til hvordan piger og drenge hver især reagerer på at blive drillet, har snakken til tider ledt til at børnene fortalte om ’afviklingen’ af konflikterne. I den forbindelse forklarer blandt andre Noah og Niclas at drengenes konflikter sædvanligvis er hurtigt overstået (i kontrast til pigernes langtrukne kontroverser):

Niclas: Ja, og så slår vi også hinanden nogle gange, og så går vi bare lige fra hinanden, og så begynder vi lige at lege for os selv. Og bagefter, når vi har glemt alt om det der, så begynder vi at lege sammen igen.

Niclas: Vi plejer mest at slås, efter vi har skændes. Men bagefter slåsseriet så næste dag, så har vi helt glemt, hvorfor vi slåssede, og så kommer vi hen og [er] venner igen.

Noah: Når vi kommer ind i klassen, så glemmer vi, hvorfor vi kom op at slås.

Eigil fortæller at drengene typisk vælger bare at gå og finde nogle andre at lege med, hvilket også understøtter den gængse ide om at drengenes konflikter er hurtigere overstået, at drengene er bedre

til at 'komme videre'.

Andrea og Marie-Louise siger i den forbindelse: *Drenge er bare sådan, man siger nogle ting og så er det overstået igen.* Men på den anden side synes Andrea at pigerne faktisk også er ret gode til at blive gode venner igen, og Marie-Louise forklarer hvordan man bare siger undskyld til hinanden og siger "Vil I lege?" og "Så er man bare gode venner igen". Denne forklaring kan fremstå som noget simplificeret, men andre børn er inde på noget lignende. For eksempel siger Laura – bakket op af Eigil – at pigerne er bedre til at løse konflikter end drengene. Dette kan synes paradoksalt i lyset af ovenstående (udover at det kan være udtryk for hvordan forholdene er lokalt). Men det skal nok tolkes sådan at piger beskrives som bedre til at snakke om problemerne og ved hjælp af disse snakke at løse op for de problemer de har. Det er måske det der tænkes på, når børnene siger "løse konflikter", idet de ikke forbinder det at gå sin vej, lege med nogle andre og glemme alt om det, som en egentlig løsning på en konflikt. Ikke desto mindre virker det jo ofte for drengene.

Betydning af de indbyrdes relationer i pigernes drillerier

På en af skolerne fortæller børnene om nogle problemer, der er specifikke for pigerne – en af pigerne kalder det selv for "pigefnidder". Problemerne dækker over at der i pigegruppen er nogle stærke piger der sætter dagsordenen for de lege der leges, og hvem der må være med, mens der på den anden side er nogle der føler sig holdt uden for de fælles lege.

Nedenfor fortæller Hella blandt andet om hvordan hun har prøvet at blive holdt udenfor af pigerne i klassen – at hun har prøvet det siden 0. klasse og stadig oplever det. Det kan tyde på at det primært er et problem i pigegruppen, men drengene er også 'med på den' en gang imellem. Hella har det tydeligvis ikke særlig godt med at gå i skole (hvad vi også har været inde på i et tidligere afsnit). Interviewene viser at hun – og de fleste andre i klassen - oplever at der er en stærk eller dominerende pige som styrer pigegruppen og står forrest i at drille og holde udenfor. Florian forklarer hvordan han ser det:

..så får hun nogen ind og der er nogen hun ikke vil lege med, dem holder hun ude. Og der er nogen hun gerne vil lege med, dem, altså så, de siger der ikke er plads til flere hvis de så.. altså så kommer der.. først er der nogen der ikke må, bagefter så kommer nogen og spørger også, så må de nogen gange gerne. (Florian 9 år).

Drengene har, selvom de ikke er del af pigernes konflikter, alligevel et rimelig godt indblik i hvad der er på spil, sandsynligvis fordi de tit og ofte må være vidne til skænderier og/eller er til stede i klassen når pigernes problemer behandles med en lærer. Noget de tydeligvis synes er irriterende, da de så mister en stor del af deres time på noget de synes er irrelevant for dem. Men det gør dem i hvert fald i stand til at udtale sig om pigernes konflikter i interviewene:

Niclas: Pigerne driller på den måde, at de for eksempel, hvis de ikke må være med i en leg, så går hun hen og henter nogen og siger: "Prøv at se, hvor led hende der er. Jeg må ikke være med i en leg. Prøv at se, hvor led hun er." Og så kommer de, og så begynder de også at sige, "Prøv lige, hvorfor er du så led? Hvorfor må hun ikke være med i en leg?" Og så kommer alle lige pludseligt op at skændes. Det gør, hvad er det nu hun hedder, Lotte, tror jeg nok..

Drengene fortæller desuden (ligesom pigerne), at det næsten altid er Amalie der driller de andre piger:

Noah: Men det er altid også hende, der sådan finder på legene. Og så de vil gerne være med, men så siger hun nej til nogle af dem. Og det er jo uretfærdigt for de andre, når de ikke må være med, men de andre må gerne være med

Det kan se ud som om pigernes konflikter er lidt uforståelige for Noah og Niclas, der er lidt mystificerede omkring hvad det egentlig er der er på spil:

Niclas: De skændes.

Noah: De skændes bare. De taler bare om hinanden, og så begynder de at græde.

Interviewer: De taler om hinanden, og så begynder de at græde?

Niclas: Så begynder de at græde, selvom de ikke har fået noget at vide endnu.

Noah: De taler bare, og så begynder de at græde. Det er meget hurtigt, det sker.

Niclas: De siger noget om én, og så siger de noget om én og så efter 5 ord, så begynder de virkelig at græde.

Interviewer: Det lyder som om, at I synes, det er lidt sjovt, at de begynder at græde? At de begynder at græde hurtigt? Er det ikke sjovt?

Niclas: Næh, fordi, når de gør det, så mister vi en hel del af timen. Nogle gange mister vi en hel time..

Noah: (afbryder) Og det er meget irriterende at høre på, at andre de græder. For jeg er heller ikke så ond, som man nu tror eller ikke tror.

Noah og Niclas forklarer at det især er Amalie der får Hella til at græde, fordi hun taler meget groft: *Hun kan finde på at sige "Du er så grim. Sådan en kælling" og sådan nogle ting.*

Eigil siger på et tidspunkt at han altid synes det mest er pigerne der er oppe at skændes, og Wilma giver ham ret. Hendes forklaring er bl.a.:

Det er nok fordi at der er nogle piger der har det med at man for eksempel ikke kan klare at andre bliver uvenner og så kommer til at blande sig i det eller at man ikke kan klare at der er andre der skal bestemme det andet eller sådan, har noget specielt som der gør at man tit kommer op og skændes [...] Men det er nok også fordi der er mange piger inde fra min, vores klasse, der godt vil have sin vilje. (Wilma 9 år)

Og sagen er den at:

...man går og så bliver man sur hvis man ikke får sin vilje og så går hele legen i opløsning og så skal man til at finde andre at lege med fordi den ene eller den anden er blevet sur og så.. Det er ikke som sådan at drille, men det er heller ikke sjovt for de andre hvis den ene skal bestemme det hele. (Wilma 9 år)

Selvom det mest er pigerne der kommer i konflikter med hinanden, så er det også mest dem der prioriterer at løse konflikterne, når de opstår: *Men det er nok piger der mest vil have det løst [...]* Ja, drengene de gider ikke have løst det siger Wilma. Drengene vil hellere bare ignorere konflikterne og komme videre. Forklaringen kan ifølge Wilma være at de måske er bange for at det er dem der har gjort noget forkert og at de så vil få skæld ud.

Luna fortæller om intriger mellem ca. 4 piger i klassen inkl. hende selv. Det lyder som om hun har en vis selverkendelse. Det handler i grove træk om at holde uden for legen, og om hvem der leger med hvem, da to af de fire åbenbart er mest populære og de nogle gange gerne vil lege sammen uden de sidste to. Forældrene har været inddraget i (håndteringen af) disse konflikter, og det er da også blevet lidt bedre i 3. klasse, hvor de nu ofte holder videoaftner m.m. sammen alle fire. Men det er stadig svært nogle gange - mest er det ovre i skolen at konflikterne pågår.

Men mens pigernes angiveligt særlige måder at etablere drillerier og konflikter på omtales som "pigefnidder" i flere sammenhænge (et udtryk børnene uden tvivl har fra de voksne), er det påfaldende at drengenes måde at indgå i og håndtere konflikter og drillerier ikke navngives på samme måde. Den anses tilsyneladende for at være så selvfølgelig, almindelig eller forståelig, at man ikke etablerer en undring eller distance over for den i form af f.eks. at opfinde nedgørende

definitioner tilsvarende ”pigefnidder”. Et ord der – selvom det ikke udtales med nedgørende intention – i høj grad har en negativ og i en vis forstand bagatelliserende valør. Det kunne være interessant at opspore, hvor børnene har dette begreb fra!

Opbrud i stereotyperne

I det foregående har vi især fremskrevet de mest almindelige måder som piger og drenge agerer på i forbindelse med drilleri. Der findes dog også undtagelser fra den kønsstereotype norm som italesættes af børnene. Der er således flere tilfælde hvor piger også kan finde på at slås eller reagere fysisk. Det kan fx være fordi situationen ganske enkelt kræver at man griber til vold da modparten ikke kan håndteres med verbale midler. Det fortæller to piger om her:

*Isabella: Altså, med Wilhelm, der kommer det tit til at ende sådan, at man kommer til at slå og sparke ham [...]
Astrid: Ja fordi han sparker rigtig hårdt.*

Eller det kan være særlige tilfælde hvor en bestemt pige bare har en mere aggressiv adfærd end andre piger, hvilket fx Vitus bemærker: *Der er nogen der kan finde på at slås på drengemåden.* Da børnene generelt er enige om at piger almindeligvis ikke slås, pointeres det som noget særligt og afvigende i de tilfælde hvor en pige har en aggressiv adfærd i forbindelse med konflikter. Eigil og Wilma fortæller om en pige fra deres klasse der er sådan, og ud fra måden hun omtales på, kan det se ud som om hun til en vis grad bliver marginaliseret af de andre børn, som sammen forhandler sig frem til en opfattelse af hvordan hun er. Det kan se ud som om der bygges nogle ’fortællinger’ op om hende, hvilket muligvis er med til at fastholde hende i en marginaliseret position.

Det er tydeligt at når man ikke holder sig til den kønstypiske adfærd, bliver det bemærket. I en anden 3. klasse fortæller to børn om én bestemt pige som næsten aldrig kan finde på at græde – hvilket ellers tillægges piger, og noget som næppe var blevet bemærket som noget særligt hvis det havde været en dreng. Hun tales frem som mere hårdfør og drengagtig, men mange drenge synes også hun er lidt mærkelig bl.a. fordi hun kan være aggressiv. Men i lighed med ovenstående eksempel er der også andre ting der er anderledes ved hende, ifølge Ask og Luna:

Ask: [...] hver gang hun hoster, kommer der en bussemand ud af hendes mund fordi hun spiser dem.

Interviewer: Okay? Ej er det rigtigt?

Ask: Ja, hun gør sådan her og sådan her.

Interviewer: Okay, er det så sådan noget I snakker om?

Luna: Ja. Så mange af drengene, de, hvis de sidder ved siden af hende, så er det sådan noget med at de flytter over ved en anden dreng, og hvis.. det er det samme med [en anden pige] nogen gange, men hun er blevet lidt mere populær over for drengene. En lille smule.

I dette citat ses det hvordan den pige der afviger fra den typiske feminine adfærd i forhold til drillerier, også tillægges andre negative træk. Man kan naturligvis ikke vide hvad der kom først – eller om det ene er forårsaget af det andet: Er det hendes tilsyneladende ’ikke-feminine’ reaktionsmåder ved drillerier? Er det anden form for anderledes adfærd? Eller er der i virkeligheden tale om en børnegruppe/klasse uden tilstrækkelig rummelighed og med behov for at have en form for syndebuk?

På tværs af køn

I det foregående har vi hovedsageligt omtalt den form for drilleri der finder sted internt hos de to køn – hvilket også synes at være dér langt størstedelen af konflikterne, drillerierne og slåskampene udspiller sig. Når drillerierne imidlertid foregår *på tværs* af køn, er det primært drengene der driller pigerne og ikke omvendt. I et interview forklarer Jonathan og Vitus således at piger mest driller andre piger, mens drenge *også* mest driller piger. Det er der følgende forklaring på:

Jonathan: Vi driller mest pigerne, fordi de bliver lidt mere..

Vitus: De bliver hurtigere sure end.. drengene bliver ikke engang hurtigt.. ikke engang efter 5 minutter er de sure. Pigerne de tager ikke engang fem minutter om at blive sure. Drengene de kan godt tage lang tid om at blive sure.

At pigerne nemt bliver sure over ingenting er et tema for de to drenge, og de fremhæver en bestemt pige fra klassen som ikke er på den måde – hun er anderledes fordi hun er fra Ukraine, så hun er ikke sådan en der bliver sur og fornærmet som de andre, fortæller de.

Når det handler om at drille for sjov, fortæller flere af børnene om hvordan drengene driller pigerne, fx ved at komme og ”lægge dem ned”, hvilket tydeligvis ikke er noget pigerne har noget imod. Det kunne altså se ud som om børnene i 3. klasse er godt i gang med at spille op til det modsatte køn og gøre sig bemærket på en positiv måde igennem godmodige drillerier. Dette er dog i høj grad forhold der knytter sig til ’miljøet’ (eller børnekulturen) i den enkelte klasse.

Trøst

Et andet aspekt der, ligesom de foregående, kaster lys over forskelle og ligheder mellem drengene og pigerne er deres forhold til det at trøste og blive trøstet. Der er i interviewmaterialet flere beskrivelser der tyder på at drenge og piger reagerer forskelligt når de bliver kede af det.

Pigerne mener selv at de generelt er bedre til at trøste end drengene. For selvom Maja fortæller at hun ofte oplever at det er drengene der kommer hen og vil trøste hende, er der stor forskel i måden drenge og piger trøster på. Forskellen forklarer Maja sådan her:

Maja: [...] de er jo også mere oppe at spørge, hvad der er galt. Pigerne, de er jo sådan mere rolige, eller.. hvis man kan sige.. De sidder ned og så.. leger de nogle gange [...] at dem, der er kede af det, de, sådan, er små børn og rigtig søde og alt muligt. Sådan er drenge ikke lige helt.

Interviewer: [...]man er sådan lidt mor-agtig over for dem?

Maja: Ja.

Interviewer: Er det på en god eller en dårlig måde?

Maja: Det er på en god måde.

Mille: Man kan også bare sige stop, hvis man synes, det er irriterende.

Maja: Nogen gange, så synes jeg, at de kommer til at overdrive lidt for meget..

Mille: (afbryder) Ja.

Maja: ..med det dér mor.

Mille: Jeg plejer bare at spørge: "Skal vi lade dig være?", eller sådan ét eller andet.

Maja: Ja.

Interviewer: Er der nogen, der siger.. "ja" til dét?

Mille: Ja. Det er der mange, der gør.

Maja: Ja. Nogen gange, så.. nogen gange, så vil man jo godt være lidt alene.. og så sidde og tænke over, hvad der er sket.

Blandt de interviewede er der relativ enighed om at pigerne er omsorgsfulde, mens drenge oftere kan finde på bare at løbe hen og se hvad konflikten går ud på og hvem der er med, og så løbe væk

igen fordi de ikke lige ved hvad de skal gøre. *Drengene de står bare dernede og kigger!* Pigerne er i stedet dem der leder efter hjælp fra en voksen, dvs. de indtager en rolle som 'mellemand' eller yder selv den støtte de kan. Isabella og Astrid fortæller her hvad de syntes forskellen mellem hhv. pigernes og drengenes måde at trøste på er:

Isabella: Drengene kommer bare hen og gør sådan: "Nåh, hej, hej, lille pige".

Astrid: De siger sådan noget: "Undskyld" og så går de. Pigerne de trøster mere sådan.

Interviewer: Hvordan trøster, altså?

Isabella: De siger sådan noget.. altså hvis man har slået sig så går de op med en.. drengene de siger undskyld hvis de er kommet til at skubbe, så siger de bare undskyld.

Pigerne synes altså også at drengene er elendige til det med at trøste, for drengene mener tilsyneladende at det må være rigeligt med bare at sige undskyld og så smutte igen, som de udtrykker i citatet. Drengenes perspektiv er for nogles vedkommende lidt opgivende, som hos Eigil:

Interviewer: Er du også en af dem der står og kigger?

Eigil: Ja.

Interviewer: Er det fordi du ikke kan finde ud af at trøste eller har du ikke lyst til det eller hvad?

Eigil: Nej. Jeg har.. jeg kan ikke finde ud af det.

For andre kommer denne opgiveness mere til udtryk som ligegyldighed eller ulyst til at være omsorgsfuld, som når Noah fortæller om en oplevelse hvor han så en pige sidde og græde rigtig meget, men hvor han blot gik forbi:

Ja, altså, der var mig, der så næsten det hele. Men så gik jeg lige ud. Jeg havde ikke lyst til at være ved sådan nogle, der græder og alt det. (Noah 9 år)

Om drengenes "manglende" evne til at trøste har noget at gøre med at de er drenge, kan vi ikke sige noget om. Det kan imidlertid godt se ud til – ud fra både pigernes og drengenes fortællinger om at trøste – at pigerne i nogle sammenhænge har "taget patent" på at være dem der kan trøste og hjælpe andre. Det er især tydeligt i de børnemiljøer hvor en gruppe piger agerer "trøste-patrolje", hvilket nogle piger er inde på i interviewene. De oplever at visse piger ikke kan komme hurtigt nok frem til den forulempede, og at de på en måde soler sig i samaritaner-rollen.

Der er imidlertid enkelte drenge, der fremhæver netop drengenes evner til at løse konflikter – som svar på hvordan de kan trøste. Mens pigerne (ifølge drengene) yder trøst ved at aе på ryggen og snakke beroligende, så kan drengene trøste ved at prøve at få den der er ked af det til at tænke på noget andet (fx ved at sige noget sjovt) eller at prøve at adskille de stridende parter:

Interviewer: Hvordan trøster drenge så, hvis de ikke klapper på ryggen?

[...]

Jonathan: Så prøver jeg altid at få den anden væk fra den ene. Jeg tager altid Lukas væk, fordi det er ikke ham, der kan blive mest sur. Det er Thomas.

Interviewer: Jamen Jonathan, hvad gør du så for at få dem væk fra hinanden?

Jonathan: Jeg tager fat. Jeg prøver at få Lukas til at lade være med at blive sur. Og så leger jeg bare med ham.

[...]Man skal bare lege med Lukas, så bliver han glad igen. Det er det gode ved Lukas. Men ikke hvis han er rigtig ophidset.

En anden måde man kan trøste på som dreng, er ifølge dette citat, at man bare kan begynde at lege med den der er ked af det. Det er helt tydeligt at drenge og piger både håndterer trøst vidt forskelligt, men også at de *taler om det* på to helt forskellige måder – måske fordi de netop har forskellige forståelser. Helt overordnet afspejler børnenes udtalelser om det at trøste igen et

kønsstereotyp billede.

Børneperspektiver på de voksnes rolle

Et af de fokuspunkter der ligger i Fri for mobberi, og som vi i dette nedslag har undersøgt nærmere, er om – og hvordan - børnene inddrager de voksne (fagvoksne såvel som forældre) når de selv eller en af deres klassekammerater bliver drillet. Vi har i interviewene blandt andet spurgt ind til, om der er forskel på, om de fortæller deres forældre eller lærerne om drilleri. Børnene giver mange forskellige bud herpå; mens nogen slet ikke fortæller deres forældre om drilleri, betragter andre deres forældre som dem der ”bedst forstår dem” hvis de er kede af det.

Hvordan inddrager børnene deres forældre og/eller lærere?

I interviewene skelner flere af børnene mellem hvordan de bruger hhv. deres forældre og deres lærere, når de er kede af det, ligesom der er forskel på hvem de inddrager hvornår, afhængigt af problemets karakter. I forhold til at fortælle lærerne eller forældrene om drillerier, er der nogle faktorer der syntes at gå igen hos mange af børnene. Eksempelvis fortæller flere at det er afgørende om der er tale om alvorlig/ikke alvorlig drilleri, ligesom det betyder meget om de bliver gode venner med den der drillede/blev drillet umiddelbart efter drille-situationen. Hvis ikke de bliver gode venner igen, eller hvis der er tale om gentagende drilleri, er der flere børn fortæller deres forældre om drilleriet. Det er nærliggende at pege på at børnenes valg om at inddrage hhv. deres lærere eller forældre, er et udslag af drilleriets karakter og om de bærer rundt på drille-oplevelserne længere tid end det frikvarter, hvor drilleriet fandt sted. Nedenfor fortæller en pige hvordan hun skelner mellem hvad hun fortæller sine forældre og hvad hun fortæller lærerne:

Interviewer: ... Snakker du nogle gange med dine forældre om de drillerier, der sker i skolen?

Andrea: Nej. Ikke så meget, når det ikke er om mig.

Interviewer: Når det ikke er om dig?

Andrea: Hvis det er nu, at jeg bliver drillet, så snakker jeg med mine forældre. Men mange gange er det nogle af de andre, der snakker med deres forældre, og så ringer de sådan til de andres forældre og siger hvorfor og hvordan, det skete, når man er så meget ked af det.

Interviewer: Men hvis der er nogle af de andre, der er blevet drillet, hvis det ikke er dig selv, der er blevet drillet, så fortæller du det ikke til dine forældre?

Andrea: Jo, nogle gange fortæller jeg det. Nogle gange så synes jeg bare, jeg kan ikke lade være.

Interviewer: Spørger dine forældre nogen gange om det?

Andrea: Ja. De spørger også nogle gange, om jeg har lektier for. Nogle gange siger jeg nej, men så har jeg glemt det. (griner.)

[...]

Interviewer: Kan du fortælle nogle andre ting til dine forældre eller nogle andre ting til lærerne?

Andrea: Ja. Hvis der nu er sket noget med.. altså, hvis det er nu, at jeg bliver meget mobbet, så snakker jeg med min mor om det på en anden måde, og så er det nogle andre ting, jeg siger til lærerne. Så det er jo ikke lige de samme ting.

Interviewer: Hvad ville du sige til din mor, og hvad ville du sige til lærerne?

Andrea: Hvis jeg havde blevet mobbet, så ville jeg sige det til lærerne, hvem der havde drillet mig, og det var meget irriterende, og så snakker vi om det, men derhjemme vil jeg fortælle hele historien. Hvordan det skete.

Som det kommer til udtryk i citatet ovenfor, er det altså drilleriets karakter der afgør om det er lærerne eller forældrene der inddrages. En anden pige udtrykker det på følgende måde: ”... Jeg tror, min mor ville forstå det [...] Hun kan bedre forstå mig, end lærerne kan.”. Det virker altså til at en af de afgørende forskelle mellem at inddrage lærerne eller forældrene – udover drilleriets karakter – hænger sammen med forældrenes nærhed, dvs. evnen til at trøste og forståelse for (overtagelse af) deres barns perspektiv.

Hjælper det når de voksne blander sig?

De fleste børn i 3. klasse synes det hjælper at sige det til de voksne hvis de bliver drillet. Mens flere børn mener at de voksne kan være meget gode til at trøste hvis man vælter og slår sig eller hvis en fangeleg udvikler sig ubehageligt, ser det ud til at de børn der bliver drillet meget, er mere skeptiske over for de voksne og ikke nødvendigvis ser dem som en garanti for at drillerierne holder op. Eksempelvis er der en pige, der ofte bliver holdt udenfor i pigegruppen, der svarer på spørgsmålet, om hun kan huske én gang, hvor en voksen har gjort noget der hjalp:

... vi har prøvet noget før, det hjalp faktisk lidt, kun en bitte smule, men jeg bliver stadigvæk holdt udenfor.

Interviewer: Hvad var det, der hjalp?

Bare for et lille stykke tid siden, for en uge eller sådan noget. 3-4 uger så [...] Det duede ikke rigtig meget, jeg tror vi kun holdt det en måned eller sådan noget, med at matematiklæreren, han skulle bestemme hvem, vi skulle lege med, og det måtte kun være 2 og 2. [...] han fandt ud af, at vi ikke kan lege mange sammen, og så fik han lavet en liste, hvor der stod, hvem vi skulle lege med hver dag, så skulle vi finde den, vi skulle lege med, så måtte man ikke rigtig gå hen til de andre.

Interviewer: Okay, hvordan fungerede det så?

Det var sådan lidt godt, bare på en måde, men så ødelagde pigerne det hele. Jeg syntes nemlig det var godt, for så kunne jeg nemlig godt være med til at lege med pigerne. [...] Men så når det stoppede, så måtte jeg ikke mere.

Eksemplet er fra et gruppeinterview med to piger, hvor den ene altså giver udtryk for at være holdt udenfor de lege, der er i pigegruppen. Da konflikterne i netop pigegruppen fylder meget i klassen, vælger en af deres lærere at regulere pigernes leg ved at sætte pigerne sammen to og to i frikvartererne. Umiddelbart ser det ud til at lærernes indgriben – i hvert fald set fra den pige der bliver holdt udenfor – er med til at løse nogle af de problemer der er i pigegruppen. Ser vi imidlertid på hvordan andre piger fra samme klasse omtaler lærerens intervention, er de ikke på samme måde positive overfor forsøget; de syntes det er irriterende at de ikke må lege med dem de har lyst til. Eksemplet illustrerer hvordan den samme indblanding opfattes forskelligt afhængigt af om det dem der er med til at udelukke fra de fælles lege eller det er den der bliver udelukket, som omtaler forsøget.

Behandler de voksne piger og drenge ens ved konflikter og drilleri?

Det er imidlertid ikke altid at de voksnes indblanding hjælper. Eksempelvis udviser to drenge i et gruppeinterview ikke den store forståelse for de voksne og deres måde at håndtere konflikter på. De oplever mest at de bliver straffet – og oftest for noget de ikke selv mener at være skyldige i. Et eksempel de fortæller om, er en episode hvor en pige blev holdt og kildet (en oplevelse som rigtig mange af de interviewede børn beretter om som voldsom og grænseoverskridende). Citatet her vidner om hvor latterligt drengene syntes det var, at de fik skrevet i kontaktbogen:

Noah: Så fik vi skrevet i kontaktbogen, og det var helt vildt irriterende, at..

Niclas: (afbryder) at få skrevet i kontaktbogen. De lyver.

Noah: At sådan en lille pige, fordi at.. hun sagde også noget med, at hun blev skræmt af hende der læreren og ikke af os. Så det er jo latterligt, at vi får skrevet i kontaktbogen, og så er det ikke vores skyld, hun blev skræmt.

Niclas: Hun bliver bare sådan. Hun er altid sådan. Hun er, du ved sådan, hvis hun ser.. hun er sådan for eksempel, hvis hun bliver mobbet, så siger hun det til en voksen og siger alt muligt onde ting, der er bare sådan helt ude..

Noah: (afbryder) Er helt løgne.

Niclas: Og sådan rigtigt onde ting, vi har gjort, selvom det bare er løgn. Sådan at vi får skrevet i kontaktbogen, sådan gør hun.

Interviewer: Men dengang hvor I havde kildet hende og holdt hendes hoved nede i vasken, synes I der, det var strengt,

at I fik skrevet i kontaktbogen?

Noah: Ja, fordi at jeg havde kun kildet hende og ikke andet. Så gik jeg ud til frikvarter. Jeg kildede hende vist 2-3 sekunder, og så gik jeg.

De to drenge mener at drenge og piger bliver behandlet meget forskelligt af de voksne i forbindelse med konflikter. De mener fx ikke at de voksne gør noget hvis piger driller drenge, men hvis det omvendt er drenge der driller pigerne, så får de skrevet hjem i kontaktbogen, konkluderer drengene. Det ser ud som om deres generelle betragtninger er nært knyttet til deres egne personlige oplevelser. Forskelsbehandlingen drejer sig ifølge en af drengene om at de voksne jo godt ved at drengene ”kan gøre mest” fordi de er stærkere. Eksemplet viser noget, som vi også berører i afsnittet omkring køn, nemlig, at der er forskel på drilleri afhængigt af om det er drenge eller piger der driller. Som eksemplet ovenfor viser, er drengene af den opfattelse, at lærerne reagerer mere kontant i forhold til den form for drilleri som drengene udøver, end den form for drilleri som pigerne udøver. Bevæger vi os lidt væk fra ovenstående eksempel, er der også andre eksempler, der peger på at drengene oplever, at lærerne håndterer hhv. drenge- og pigedrillerier forskelligt. Pointen er her at hvor drengene har en oplevelse af at blive straffet, er de trætte af at der bliver talt meget – i klassens tid – om drilleri i pigegruppen. Eksempelvis fortæller en af drengene, at der næsten ikke er nogen problemer i drengegruppen, mens han udviser en vis irritation over at de ofte taler om pigernes problemer:

Interviewer: Okay. Så ville jeg høre, om i nogen gange snakker om drilleri i klassen.

Noah: Ja, det gør vi, det gør vi derinde nu.

Interviewer: Er det det de snakker om derinde nu? Burde du så være der nu?

Noah: Det gjorde de i hvert fald lige før, men det var mere med pigerne.

Interviewer: Okay, er det mest med pigerne, når man snakker om det i klassen?

Noah: Ja

Interviewer: Hvad gør I andre drenge så?

Noah: Vi holder bare vores store kæft.

Interviewer: Okay, tænker I så over de ting.

Noah: Næh.

Interviewer: Hvad så når drengene har konflikter med hinanden?

Noah: Det har vi næsten aldrig.

Eksemplerne i dette afsnit siger meget om, at inddragelsen af en voksen – her læreren – kan opfattes forskelligt afhængigt af perspektivet; både de to drenge, der oplever at blive uretfærdigt behandlet for deres medvirken i drilleri af en pige og det ovenstående eksempel, hvor en dreng oplever at pigefnidderet i klassen ikke rigtig vedkommer drengene, da de ikke er involveret i problemerne.

Ask mener at de voksne tager pigerne lidt mere alvorligt når de skal trøstes hvilket skyldes at pigerne græder – det gør drengene ikke – og når der grædes så opfattes det som at problemet er større. Drengene kan klare mere, mener begge børn. I hvert fald rent fysisk. Det er bl.a. fordi de er vant til at få flere skrammer til fodbold og sådan – fordi de leger mere fysiske lege.

Hvornår er man en ”sladrehanke”?

I dette afsnit ser vi nærmere på det børnene betegner som ”at sladre”, altså når der blandt børnene er forskellige opfattelser af, om der skal inddrages en voksen eller ej. Men hvad vil det egentlig sige at sladre og hvornår er der ”bare” tale om at fortælle det til en voksen og hvornår går det over og bliver til sladder? Følgende eksempel kan være med til at pege på de overvejelser, som børnene står

med, når de skal vælge mellem at ”klare problemerne selv” eller ”hente en voksen” – Wilma fortæller:

Wilma: ... jeg er lidt slem nogle gange til at hente en voksen til at få det løst og det vil mine veninder ikke så gerne have, så hver gang jeg henter en voksen, når den voksne så er gået igen, så bliver de sure på mig fordi at jeg har hentet en voksen for at få det løst.

Interviewer: Hvordan kan det være du henter en voksen?

Wilma: Det er hvis der er, hvis vi nu bliver rigtig meget uvenner og de bare begynder at skændes, og så mener jeg nogle gange at nu kan det næsten ikke blive værre så jeg må hellere finde en voksen. Og så er det at jeg henter en voksen men så når den voksen er gået så bliver de rigtig sure på mig.

Interviewer: Hvordan kan det være at de ikke synes der skal hentes en voksen?

Wilma: De mener godt de kan løse det selv. Men når jeg står og hører på at de alle sammen bare står og råber i hovedet på hinanden så mener jeg ikke at de kan løse det.

Eksemplerne viser de konflikter som børnene står i. Wilma mener åbenlyst ikke at de selv kan klare den konflikt de står i samtidig med at hun på den anden side fortæller om risikoen for at de andre bliver sure på hende hvis hun henter en voksen. Men hvorfor er det sådan? Hvad er det i børnegruppen der gør at det ikke er den bedste løsning at hente en voksen? En forklaring på at børnene i nogle tilfælde tøver med at hente en voksen, kan hænge sammen med den reaktion som de andre børn kommer med hvis de mener at konflikten kunne have været løst uden hjælp fra en voksen. Den upopularitet som kan være forbundet med at ”sige det” til en voksen, kommer til udtryk i interviewet med Lotte:

Jeg føler i hvert fald lidt, jeg sladrer, og så at der var mange, der ville blive sure på mig og sådan noget, og det er ikke det bedste jeg ved, at nogle bliver sure på mig, det kan jeg ikke lide.

At være upopulær vejer altså ofte tungere end behovet for at få løst en given konflikt. Der er ikke umiddelbart i børnenes fortællinger eksempler på at situationer der har udviklet sig voldsom, ikke er blevet fortalt til en voksen, men det er ikke desto mindre interessant at se at børnenes inddragelse af de voksne kan være forbundet med konflikter for dem der sladrer, hvilket kan påvirke deres sociale status i børnegruppen – de bliver udpeget som en ”sladrehanke”

Opsamling på børns perspektiver

I endnu højere grad end ved de tidligere nedslag, hvor vi har talt med yngre børn, er det markant i vores samtaler børn fra 3. klasse, at de har meget at sige om drilleri, at de har mange eksempler på fænomenet fra deres hverdag, og at det er noget der fylder meget, både i hverdagen og i deres bevidsthed.

Yderligere er det påfaldende i hvilket omfang de fleste af børnene er i stand til at give udtryk for ganske reflekterede og avancerede forståelser - ikke alene af hvad drilleri og mobning er som fænomen, men i høj grad også hvordan det påvirker både dem selv og deres klassekammerater når man udsættes for eller udsætter andre for drilleri. I den sammenhæng viser materialet også en høj grad af evne til at differentiere imellem både forskellige former for drilleri og deres forskellige former for indvirkning, og for mere generelle indsigter i fx kønsspecifikke måder at drilleri udføres, opfattes og eventuelt løses.

I forbindelse med løsning af eller indgreb over for drilleri påpeger børnene også at selvom de ofte tilsyneladende selv er i stand til at håndtere drilleri, tillægger de det stor betydning at de voksne forholder sig til og aktivt involverer sig i drillerier og de konsekvenser det kan have for nogle af børnene at blive udsat for. Her er der dog samtidig, åbenbart, tale om en hårfin balance. På den ene side giver nogle børn udtryk for i flere tilfælde at have en oplevelse af at de voksne ikke er i stand til at gå ind i konflikterne på en "retfærdig" måde, mens de omvendt i andre tilfælde indirekte klandrer de voksne for ikke at være nok opmærksomme på og handlende over for hvor voldsomme effekter drilleri – og her ikke mindst når det nærmer sig mobning – kan have for de børn der udsættes for det.

Endelig viser materialet at selvom børnene som sagt kan tilskrives en avanceret formulerings- og refleksionsevne i forhold til hvad mobning er, og hvordan man kan håndtere det, er det ikke ensbetydende med at børnene undlader at drille. De mange eksempler på at have været udsat for, udsætte andre eller blot have overværet drillerier i hverdagen antyder at det ikke er et fænomen der fylder *mindre* i børnenes hverdagsliv end tidligere. Men positivt kan det formuleres at børnene tilsyneladende i en vis udstrækning selv giver udtryk for at de har en højnet opmærksomhed rettet imod det, og at de har tilegnet sig et sprog og nogle redskaber til at håndtere det på mere kvalificerede måder end før.

Forældrenes oplevelse af Fri for Mobberi

I dette kapitel ser vi nærmere på hvad forældrene fra de deltagende daginstitutioner og skoler siger om Fri for Mobberi. Ser vi på hvordan forældrene fordeler sig i forhold til deres holdning til Fri for Mobberi, giver hovedparten af de interviewede forældre udtryk for at projektet er et rigtig godt initiativ som de støtter op omkring. Kun få af de interviewede forældre har en – om ikke negativ så – mindre positiv indstilling, hvor det primært handler om at de mener at de problemstillinger som projektet rejser, er ”selvfølgelige” og noget som de havde fokus på forud for Fri for Mobberi. En lidt større gruppe forældre tilkendegiver at de godt kunne tænke sig mere information om projektet – et ønske der varierer fra skole til skole idet der er forskel på hvor meget energi der fra skolens side er brugt på at informere (eller måske netop *involvere*) forældrene. Mange giver desuden udtryk for at projektet, med sit fokus på det sociale fællesskabs betydning for drilleri og mobning, har været med til at skærpe opmærksomheden på problemstillingen. Nedenfor fortæller en forælder om hvad dette fokus betyder:

Men her synes jeg man alle sammen bliver gjort opmærksom på det, sådan at der er bare fokus på det. Det tror jeg virkelig gør at man tænker over det når man ser de andre børn om morgenen, siger godmorgen til børnene og til de andre forældre, og prøver at have et godt forhold fordi man ved det smitter af. Ja. Så.. så på den måde der tror jeg at vi alle sammen har fokus på det.

Hvordan er forældrene blevet informeret og inddraget?

De interviewede forældre er alle blevet spurgt om hvordan de er blevet informeret omkring Fri for Mobberi, og om deres viden vedrørende hvordan projektet kører på deres barns skole. Langt størstedelen af forældrene svarer at de er blevet informeret om projektet på et forældremøde hvor lærerne kort har introduceret kufferten og de sociale praksisser der følger med denne. Her fortæller en forælder om den indledende information fra lærerne:

Jeg synes ikke at det fyldte andet, end at vi fik at vide at der lå noget rigtig godt materiale som de opfordrede os meget til at læse igennem. Men der var ikke sådan decideret en gennemgang af projektet.

Enkelte af de interviewede forældre efterlyser mere information om Fri for Mobberi – noget der primært gælder på de skoler og i de klasser, hvor der ”kun” har været et kort oplæg om Fri for Mobberi på et forældremøde. Nogle forældre fortæller at de primært har kendskab til projektet via den børnehave deres barn tidligere har gået i. Hos nogle forældre kobles ønsket om mere information også sammen med et ønske om at skolen skal være bedre til at inddrage forældrene. Det skal dog understreges at størstedelen af de interviewede i udgangspunktet er tilfredse med informationsniveauet, hvilket bekræftes i spørgeskemaundersøgelsen hvor alle forældre i indskolinger og børnehaver blev spurgt (resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen formidles i følgeforskningens 7. Delrapport, se note 1).

Enkelte forældre fortæller om at de på et forældremøde er blevet introduceret for nogle dilemmaer (skolekuffertens dilemmakort til forældre), for efterfølgende i grupper at diskutere de enkelte dilemmaer og håndteringen af disse – en fremgangsmåde de interviewede forældre er meget begejstrede for:

Og så efter vi alle sammen havde svaret, eller havde diskuteret i hver gruppe.. jeg tror vi var fire eller fem grupper, så gennemgik vi det så egentlig fælles, hvor der så var nogen der kom med input til nogen af de andre grupper

diskussioner og sådan noget. Så det syntes jeg faktisk var rigtig godt ... Og sjovt at høre de andre forældres holdninger og sådan noget. Og vi kendte jo ikke hinanden.

Den og andre positive tilbagemeldinger på de diskussioner der er opstået i kølvandet på introduktionen af dilemmakortene, kan tyde på at disse kort kan være med til at imødegå nogle forældres ønske om mere information og inddragelse.

Forældrenes kendskab til Fri for Mobberi handler imidlertid ikke udelukkende om den information som lærerne eller pædagogerne har stået for. Også Kronprinsesse Marys engagement i projektet og hendes besøg i børnehaverne og skolerne har uden tvivl haft en afgørende betydning for forældrenes kendskab til og opmærksomhed på projektet, og måske endda på deres engagement og lyst til at involvere sig. I dette citat kobles selve mobbeproblestillingen sammen med Kronprinsessens besøg:

Så har klasselæreren også meddelt omkring det. Hvad det gik ud på og sådan nogle ting. Og hvor vigtigt det var. Og at prinsesse Mary har været involveret i det og været på besøg på skolen for ligesom at fortælle lidt om det.

Tendensen til at tillægge det royale besøg stor betydning finder vi desuden bekræftet i spørgeskemaundersøgelsen, hvor flere nævner det som havende betydning for deres kendskab til Fri for Mobberi. Der er altså ingen tvivl om at det royale ”stjernedrys” skaber en ekstra bevågenhed omkring projektet, en bevågenhed der i den grad bærer projektet ind i dagligstuerne. Den megen opmærksomhed Fri for Mobberi har fået på grund af Kronprinsessens engagement, kan imidlertid være svær at koble direkte til en ændring i børnenes adfærd og ikke mindst forældrenes og lærernes håndtering af børnenes konflikter.

Hvad fortæller børnene derhjemme?

Forældrenes kendskab til Fri for Mobberi opnås, som det ses ovenfor, ad flere veje. Igennem forældremøder, medier og de andre forældre danner den enkelte mor og far sig et billede af hvad Fri for Mobberi er. Men hvad med børnene selv? Hvad fortæller de om projektet derhjemme, og hvilke indtryk videreformidler *de* til deres forældre?

Først og fremmest kan vi se at børnene sjældent er forældrenes vigtigste informationskilde i forhold til indholdet i Fri for Mobberi. Der er ifølge forældrene ikke mange børn der af sig selv fortæller løs om aktiviteterne i projektet. En undtagelse er dog taktilmassagen som mange børn åbenbart har fortalt om til deres forældre – måske fordi denne del skiller sig ud fra hverdagen som noget særligt, noget børnene kan lide og glæder sig til. Her fortæller en mor, om hvad hendes barn fortæller derhjemme:

... jo, hun kan godt fortælle om når de har lavet noget massage og sådan noget. Jeg kan godt høre på den måde hun siger tingene på, hvor det kommer fra ikke.

Interviewer: Okay. Ved du hvilke konkrete aktiviteter de kører i hendes klasse nu?

Mor: Nej, ikke udover de har kørt det massage.

At forældrene ved at massagen er en del af Fri for Mobberi, kan hænge sammen med det forhold at massagen skiller sig markant ud fra de aktiviteter der er centreret omkring sociale spilleregler – med andre ord: taktilmassagen skiller sig ud som noget specifikt for Fri for Mobberi.

Mange forældre fortæller, mens de griner lidt, at de nærmest skal *trække* information ud af deres barn, hvis de skal have noget at vide. Specielt har forældre til drenge en forestilling om at det er noget der knytter sig til barnets køn, at det ikke er så meddelsomt. Det er imidlertid ikke udelukkende drengeforældre der oplever at deres barn ikke fortæller løs om skoledagen – men det er kun dem der knytter det til barnets køn. Her svarer en mor på hvad hendes barn har fortalt om i forbindelse med Fri for Mobberi:

Nu er han nok generelt et dårligt eksempel, fordi han generelt ikke fortæller særlig meget, så det har han ikke [fortalt om]. Han er jo også en dreng – det har nok noget med det at gøre... (griner)

Uanset kønnet er det vigtigt for forældrene at vide hvad de skal eller kan spørge ind til for at få noget at vide om barnets oplevelser i skolehverdagen. I den forbindelse efterlyser nogle forældre at lærerne gør mere ud af at redegøre for hvad der er foregået i skolen de enkelte dage eller uger. Her er det en mor der dels peger på den manglende information fra sin søn og dels efterlyser mere information fra klasselæreren:

... at man måske også, altså, nu hvor jeg skal spørge Peter om alting, så er det egentlig rart nok at man også lige får lidt.. at man får lidt viden om det fra måske klasselæreren. Hvordan det går i klassen og hvad de så gør for det, altså det der med at de måske masserer hinanden eller hvad ved jeg.

I lighed hermed udtrykker en far ønske om at få nogle flere ”stikord” fra lærerne, så han ved hvad han skal snakke med sine børn om derhjemme:

Og så, så synes jeg også at det var en god ide hvis man kunne sende noget materiale med hjem bare en gang imellem som forældrene kunne bruge over for børnene. [...] Jamen altså, for eksempel det der med at hvis man gør sådan og sådan og, om de ikke synes det var passende eller det var upassende eller, altså sådan nogle spørgsmål der. Altså i retning af de der små lapper der er. [...] Sådan nogle stikord eller hvad skal man sige.. Så man havde lidt at gøre med.

At der er flere forældre der efterlyser mere information (både fra deres børn og fra institutionen/skolen), skal måske ses i lyset af at det ikke er lang tid siden at deres børn har gået i børnehave, hvor forældrene har været vant til på daglig basis at få meget mere information fra pædagogerne om alt fra aktiviteter, konflikter, legerelationer og madpakke til barnets humør. Forældrene kan måske have svært ved at vænne sig til den nye skolekontekst hvor informationsniveauet er et andet.

Det er i øvrigt påfaldende at størsteparten af forældrene mener at deres indsats på området alene eller primært handler om at *snakke med deres børn derhjemme*. Noget kan tyde på at der fortsat er et stort (svært nedbrydeligt) skel mellem hvad man mener der er ansvarsområderne for henholdsvis skole og hjem.

Fri for Mobberi handler som bekendt om andet end de konkrete værktøjer der følger med kufferten, det handler også om et øget fokus på det sociale klima og værdier som tolerance, respekt, omsorg og mod. I den forbindelse beretter flere forældre om at deres børn er opmærksomme på sociale spilleregler. Nogle forældre har fx hørt deres barn sige noget i retning af *Jamen, så er du i hvert fald ikke nogen god kammerat* eller *Mor, det er altså ikke særlig sødt at sige sådan*, hvilket vidner om at børnene tager projektet – i det mindste dets forståelser, begreber og fokuspunkter – til sig. En forælder tilskriver eksplicit den gode stemning som findes i børnegruppen, den målrettede pædagogiske indsats der gøres på dette område i skolerne og institutionerne:

Jeg er godt klar over at der er grænser, vi taler stadigvæk kun om børn på seks-syv år, men forbavsende god stemning og god måde at tiltale hinanden på. Også i de små krisesituationer der var. At man kunne godt mærke på dem at de er skolet i at man kan snakke sig ud af mange ting. Stadigvæk selvfølgelig på et lavt plan, de kan jo ikke føre en længere diskussion, men man kan sige fra uden at man behøver blive uvenner. Dét kan man mærke de har fået med sig.

I forlængelse af forældrenes overvejende positive tilbagemeldinger i relation til børnenes måde at lege og være sammen på nævner mange forældre at de dog ikke kan vide om det ville være anderledes hvis barnets klasse *ikke* deltog i Fri for Mobberi – en præmis som denne følgeforskning af gode grunde ikke kan tage højde for.

Kontaktforældre og forældreråd

I lighed med tidligere har vi i dette nedslag kun interviewet et lille udvalg af forældre fra indskolingen på de tre skoler. Men i modsætning til tidligere har vi denne gang udvalgt netop kontaktforældrene eller de forældre som er medlem af klassernes forældreråd² idet vi har haft en antagelse om at disse måske kunne have en særlig rolle i den mobbeforebyggende indsats. Umiddelbart ser det dog ud til at størstedelen af kontaktforældrene ikke føler at de har en særlig position og ikke ser sig selv som bærere af et større ansvar i forhold til mobbeproblematikker end de øvrige forældre.

I et af forældrerådene i Vonsild har man diskuteret nogle emner der relaterer sig til Fri for Mobberi og det mobbeforebyggende arbejde generelt. Det drejede sig bl.a. om en aktuel fødselsdagsproblematik, hvor der var en dreng der ikke deltog. Herudover har man i dette forum talt om hvordan man kunne gribe en situation an hvor en pige havde en lidt aggressiv adfærd og gik lidt for sig selv, og man har endvidere diskuteret vigtigheden af at også forældre med dårlig økonomi skal have mulighed for at deltage i sociale arrangementer, hvorfor disse må være økonomisk rimelige. I det pågældende forældreråd har man desuden diskuteret lege-kultur, idet nogle forældre tilsyneladende har fundet det vanskeligt at håndtere balancen mellem på den ene side at respektere sit barns ønske om (*ikke*) at ville lege med nogen bestemte børn, og på den anden side hjælpe med til at alle børnene i klassen inkluderes. Den forælder der fortæller om disse diskussioner, mener at de i forældrerådet måske er blevet ekstra opmærksomme på at bringe emnerne op i dette forum, netop fordi de deltager i Fri for Mobberi. Hun siger:

Ja. Og det tror jeg da at vi er blevet mere bevidste om fordi vi netop bliver bombarderet lidt med mobberi...

En anden forælder fra den samme skole ekspliciterer tydeligt sin indstilling til forældrenes – heriblandt forældrerådets – rolle og ansvar i forhold til det mobbeforebyggende arbejde. Han siger:

Ja, det synes jeg da bestemt forældrerådet skal have [en særlig rolle i forhold til et projekt som Fri for Mobberi] Det er jo vores børn. Jeg synes også skolen skal have et vist ansvar, men igen, jeg sidder også lidt i en anden stol [er selv lærer] og jeg synes at der i det her land er lidt for meget, lidt for meget, hvad skal man sige, politik i at skolen skal ordne, skolen skal ordne. Jeg synes godt vi kan trække lidt den anden vej. Jeg synes det er os forældre der har det største ansvar. Så jeg synes at forældrerådet skal have et stort ansvar. Og det var også en af grundene til at jeg gik ind i det. [...] Jamen jeg synes at vi i forældrerådet skal sørge for at forældrene får snakket så meget om det her, om vores børn, og får tacklet de problemer der måtte komme. At vi er i stand til at ringe til hinanden hvis der opstår noget. At vi ikke straks mistænkeliggør og hopper med på den historie barnet kommer hjem med. Altså [...], der er jo ikke kun to sider af en historie vel, der er ligeså mange sider som der er børn involveret. Så jeg synes at det vi skal arbejde hen imod, det er at vi i vores forældregruppe taler med hinanden hvis der er noget. Og at det også er det signal vi sender til

² I det følgende bruger vi begrebet ”kontaktforældre” for alle de interviewede forældre, hvad enten de ser sig som kontaktforældre eller som ”medlem af forældreråd”.

vores børn. Jamen, hvad gjorde du, hvad sagde du? Altså gå ud fra at konflikten ikke opstår på grund af ét barn. Og det synes jeg forældrerådet har væsentlig ansvar for at det kommer til at virke.

Denne forælder ser altså en mulighed i at forældrene får en mere aktiv rolle i det mobbeforebyggende arbejde – på linje med de forældre der understreger vigtigheden af at man i forældregruppen kender hinanden for bedre at kunne tale om potentielle konflikter.

På en af de andre skoler var kontaktførelserne – på det tidspunkt hvor vi interviewede dem – ikke kommet i gang med at arbejde med mobbeforebyggende initiativer, men der er her en klar opfattelse af at kontaktførelserne skal fungere som bindeled mellem klassens lærere og den samlede forældregruppe når/hvis der opstår konflikter i børnegruppen. Det fortæller denne forælder om:

Jeg tror at hvis man melder sig som kontaktførelse, så er det fordi at man er parat til at yde en ekstra indsats. Så det kan jeg da sagtens forestille mig. Jeg tror at det der sker, er at i de situationer hvor der opstår et eller andet mobberigtigt eller noget andet, det er egentlig der at jeg forventer at man som kontaktførelse på en eller anden måde har brug for at træde lidt i karakter, og ligesom tage sin rolle mere op, være mere ansvarlig, hvis man kan sige det sådan. Det er det, jeg fornemmer, når jeg sidder til et kontaktførelsemøde, hvor alle kontaktførelserne [fra hele skolen] er, så kan jeg høre at det er den måde, det fungerer på. At det ligesom er dem der tager initiativ, eller det er dem der bliver kontaktet af en forælder, hvis barn har været ude for en ubehagelig oplevelse, at det er dem der tager initiativ til at der sker noget, og at man gør noget, ikke?

I forbindelse med forældrenes ønske om at lære hinanden bedre at kende er der også forældre der ser kontaktførelserne og klasserådene som en mulighed for at samles til nogle ryste-sammen-arrangementer. Det taler en forælder om her:

Og det kunne man jo så også sige at Fri for mobberi projektet, hvis det var, så kunne det lægge op til at forældrene, klasserådet eller hvad det var, lavede nogle flere arrangementer udenom skolen, fordi, altså lærerne har ikke tid til at kunne være med i flere arrangementer. Så det skal være noget der bliver gjort udenom.

Der er med andre ord – på alle skolerne – et ønske om at kontaktførelserne eller klasserådet kommer til at spille en aktiv rolle i forhold til at lære de andre forældre bedre at kende.

Sociale arrangementer

I Fri for Mobberi er der som bekendt meget fokus på at skabe et socialt miljø der er åbent og inkluderende, og i den forbindelse er forældrenes indbyrdes relationer af stor betydning for klassens sociale miljø. En måde at arbejde med forældrerelationerne på kan, som det er tilfældet i de fleste institutioner og skoler, være gennem forskellige sociale arrangementer. Formålet er primært, som flere forældre også beskriver det, at lære hinanden bedre at kende, så det bliver nemmere at tage kontakt til de andre forældre hvis der opstår et problem. Her peges der på hvilket potentiale der ligger i sociale arrangementer for forældrene:

Altså så skulle det være et eller andet med at man var, fik lavet nogle sociale arrangementer hvor forældrene de også kunne snakke mere sammen. Fordi man kan ikke rigtig inddrage forældrene på den måde uden at de også kender hinanden lidt bedre. Og jeg synes ikke vi kender hinanden så meget henne i klassen. Fordi så skulle det jo være sådan at hvis der var et eller andet, så kunne forældrene snakke sammen.

Nedenfor giver en anden forælder også udtryk for et ønske om at kende de andre forældre bedre:

Vi har faktisk også snakket om at et af forslagene til hvad vi skal lave, det er også at vi som forældre laver et arrangement uden børn. Går ud og spiser eller på cafe eller noget, for at lære hinanden at kende. Nu laver vi et

julearrangement men jeg tror, når der er børn så.. selvfølgelig får man snakket, men man er selvfølgelig også optaget af alle børnene. [...] Ja, så det tror jeg faktisk er rigtig nok. Fordi ... jeg vil også sige: dem jeg kender fra børnehaven, forældrene, dem har man nemmere ved at gå hen til og snakke med.

Som det ses, har forældrene så meget lyst til at kende hinanden godt, at de endda gerne vil lave noget sammen uden børn - netop for at bringe de voksnes relation i centrum frem for børnenes.

På Hellerup skole er der etableret nogle traditioner omkring arrangementer for forældrene. Det bygger på gode erfaringer fra andre klasser, i forhold til at skabe sociale relationer på tværs af forældregruppen:

Forælder: Vores første arrangement er her på næste tirsdag med noget fællesspisning og så så jeg lige... Det er så festudvalget der står for det her. Så er der arrangeret sådan noget forældremiddag uden børn, hvor man sådan lærer hinanden at kende.

Interviewer: Alle forældre fra hele klassen?

Forælder: Ja, det er sådan noget, hvor man lærer hinanden at kende.

Interviewer: Og det er også forældrene der selv tager initiativ til det?

Forælder: Det er skolen der kraftigt opfordrer til det... Man kan jo ikke tvinge, men der er heldigvis nogen der gider.

Forældrene på de tre skoler er altså generelt enige om at det har en forebyggende virkning hvis man kender hinanden, og at sociale arrangementer for forældrene er vejen frem. Det kan måske til tider være svært at få alle forældre med til sådanne arrangementer – enten fordi der er nogle som ikke kan se formålet med disse arrangementer eller fordi nogle forældre har svært ved at afsætte tiden. Om forklaringen er den ene eller den anden, er ikke central her, det vigtige er at en stor del af forældrene er opmærksomme på at deres indbyrdes relationer har betydning for børnenes sociale relationer, og at det bliver tænkt ind i bestræbelserne på at skabe et mobbefrit miljø.

Materiale til forældrene

Som vi har været inde på, har nogle forældre været meget positive over for de af kuffertens redskaber der er rettet specifikt mod forældrene, som eksempelvis dilemmakortene, og i en vis udstrækning også de fem forældretips mod mobning som de fleste forældre har fået uddelt.

Da vi spurgte ind til de fem forældretips, fortalte mange at de betragter tipsene som ”selvfølgelige”. Omvendt mener de samme personer ikke at der er nogen skade sket ved at man bliver mindet om rådene: at man skal støtte sit barn i at indgå legeaftaler på kryds og tværs af klassen, at man skal opmuntre sit barn til at støtte og forsvare kammeraterne, osv. Her giver en mor udtryk for hvor selvfølgelig de fem råd er for hende:

Jamen, jeg synes, den var fin nok, men et eller andet sted er den også som enhver forælder ville reagere naturligt. Så for mig har den måske ikke gjort den store forskel. For det er noget som vi snakker dagligt om derhjemme. Om vi havde fået den med eller ikke fået den med.

Samtidig giver en stor del af de interviewede forældre udtryk for at mindst et af rådene har fået dem til at tænke ekstra over nogle ting de ellers ikke havde tænkt som vigtige i forhold til at forebygge mobning. Specielt rådet om at indføre en fælles social fødselsdagspolitik får positiv respons. Selvom de måske altid har set ”pointen” med dette råd, har de måske ikke tænkt på det i relation til at forebygge mobning.

Som tidligere beskrevet har man i en af klasserne på Vonsild Sogneskole til det første forældremøde, valgt at benytte de dilemmakort der er lavet til forældre, hvilket tilsyneladende virkede rigtig godt i forhold til at få gang i nogle diskussioner og få en fornemmelse for de andre forældres holdninger på forskellige områder. Her fortæller en mor om hvordan de fik diskuteret nogle af de dilemmaer der kan opstå:

Blandt andet... min gruppe det var hvordan vi ville håndtere med fødselsdagsinvitationer og sådan noget, hvis der var en der ikke var inviteret med og.. så vi fik nogle gode diskussioner i gang. [...] Og så efter vi alle sammen havde svaret, eller havde diskuteret i hver gruppe. Jeg tror vi var fire eller fem grupper, så gennemgik vi det så egentlig fælles, hvor der så var nogen der kom med input til nogen af de andre grupper diskussioner og sådan noget. Så det syntes jeg faktisk var rigtig godt. [...] Og sjovt at høre de andre forældres holdninger og sådan noget. Og vi kendte jo ikke hinanden.

Denne mor synes at mere inddragelse for eksempel kunne være i form af flere af den slags dilemmakort som allerede er blevet brugt ved det første møde – blot mener hun at der skulle være nye dilemmaer for hvert nyt forældremøde eller nyt klassetrin.

På en af de skoler hvor dilemmakortene til forældrene *ikke* har været i brug, efterlyser en forælder flere redskaber til at forebygge mobning samt redskaber til at tale med sit barn omkring mobning og her ser vi at disse kort måske kunne være svaret på efterspørgslen. Han siger nemlig:

A: Jamen, blandt andet at man udstyrede forældrene med, ind imellem med sådan nogle værktøjer som de kan spørge ind til med børnene og som, hvad skal man sige som man kunne som børnene de kunne mindes til at tænke på den måde. I: Også derhjemme?

A: Ja, også derhjemme.

I: Sådan at man snakker med sine børn om det.

A: Ja.

I: Så det er sådan nogle forslag til hvordan man griber det an, altså hvad man stiller børn med spørgsmål. Okay ja.

A: Og som man selvfølgelig også, hvis man har nogle situationer man bliver udsat for i dagligdagen, så har man måske noget man kan henvise til og sådan noget

Kommentaren ovenfor minder desuden om ønsket om flere ”stikord” fra lærerne, ytret af en far der ofte var i tvivl om hvad han skulle spørge sine børn om derhjemme.

At dilemmakortene i kufferten kan anvendes i alle situationer er tvivlsomt, men man kunne forestille sig, at udformningen af generaliserede dilemmakort i fremtiden er noget, som påhviler lærerne eller forældrene, hvis de oplever noget eller har på fornemmelsen, at der er nogle problemstillinger i børnegruppen, hvorefter de bliver diskuteret på et forældremøde. På den måde får forældregruppen mulighed for at diskutere hvordan konflikterne håndteres, samtidig med at de får nogle almene og samtidigt genkendelige problemstillinger, som de kan diskutere med deres børn.

Forældrenes rolle i og betydning for Fri for Mobberi

Ser vi på tværs af de forskellige aktiviteter der er rettet specifikt mod forældrene samt den måde forældrene mere overordnet er involveret i og informeret om projekt Fri for Mobberi, er der en generelt positiv indstilling over for projektet. Ser vi nærmere på de udfordringer som hhv. Red Barnet og de skoler og daginstitutioner der har implementeret Fri for Mobberi, nævner, er der nogle pointer som vi ud fra forældrenes kommentarer her vil fremhæve.

Hvad angår det relativt store fokus dette pilotprojekt har fået, bl.a. en stor mediedækning i forbindelse med Kronprinsessens engagement, følgeforskningens besøg i forbindelse med interviews og spørgeskemaer samt evaluerende tilbagemeldingsarrangementer, og ikke mindst de stafetmøder som Red Barnet og de 3 kommuner har arrangeret, er det tydeligt at de 9 involverede institutioner (6 børnehaver og 3 skoler) har haft helt andre implementeringsvilkår end de daginstitutioner og skoler som fremover ønsker at arbejde med kufferterne, vil få. For som flere forældre også gør opmærksom på, har det store fokus være med til at bære projektet ind i hjemmene på en ganske særlig måde og herved skærpet opmærksomheden på hele problemstillingen omkring drillerier og mobning og især det forebyggende arbejde. Det er i den sammenhæng ikke uvæsentligt at stille spørgsmålet: Hvordan ser det ud med forældreinddragelsen når ”cirkuset har forladt byen” – eller i de tilfælde hvor cirkuset slet ikke kommer til byen? Hvor stor en rolle spiller denne opmærksomhed for forældrenes engagement og deltagelse. Det kan vi selvsagt ikke vide på nuværende tidspunkt. Men det er vigtigt at pointere at det jo netop er gennem det kontinuerlige arbejde med problemstillingen og et fortsat tæt samarbejde mellem lærere/pædagoger, forældre og børn at der rykkes ved det forhold at nogle børn er kede af at gå i skole, fordi de føler sig drillet eller mobbet.

I dette kapitel om forældrenes oplevelser med (eller kendskab til) Fri for Mobberi fremhæver vi hvordan erfaringerne med dilemmakortene har været vist sig særligt positive. De er tilsyneladende med til at etablere det rum hvor forældrene på én måde kan deltage og aktivt være en del af det mobbeforebyggende arbejde. De er altså et konkret sted at starte for de børnehaver og skoler der efterlyser mere engagement fra forældrene. Som vi også kom ind på i afsnittet om disse dilemmakort, har denne ”leg” åbnet for flere muligheder for forældreinddragelse. En måde hvorpå forældrene kan ”holdes til ilden” kunne også være ved at bede *dem* udvikle en række nye kort fx for hvert forældremøde eller for hvert nyt klassetrin – herved udvikler problemstillingerne sig også i takt med børnenes alder.

Forældregruppens rolle i forhold til det mobbeforebyggende arbejde behøver imidlertid ikke at være forbeholdt forældremøderne. Det mobbeforebyggende arbejde kan lige såvel foregå når forældrene henter deres børn, når de mødes udenfor skolen og andre tidspunkter, hvor snakken alligevel falder på deres børn. Det er klart at dette materiale lægger op til at foregå i en skolesammenhæng, men vi opfordrer også til at forældrene i mere uformelle sammenhænge husker at dele deres egne værdifulde erfaringer om hvordan det går i børnegruppen. Det behøver ikke altid være stort anlagt. Den daglige bevidsthed på problemstillingerne er måske endda det vigtigste element i forhold til at forebygge mobning.

Personalets oplevelse af at deltage i Fri for Mobberi

Det pædagogiske personale som arbejder med Fri for Mobberi i dagligdagen, er selvsagt vigtige for at materialet og projektet som helhed bliver forankret i de enkelte institutioner og skoler. Red Barnet og følgeforskningsprojektet har derfor også haft meget fokus på hvordan lærere, pædagoger, de forskellige ledere og SFO-personalet har oplevet at være en del af pilotprojektet. Interviewmaterialet peger på at langt de fleste blandt de forskellige personalegrupper er glade for projektet. Der findes dog også forbehold og lidt mere kritiske kommentarer og refleksioner omkring organiseringen af pilotprojektet.

Båret af interesse og engagement

Et af de fokuspunkter der har været gennemgående for pilotprojektet såvel som for følgeforskningen, relaterer sig til forankringen af Fri for Mobberi på de enkelte daginstitutioner og skoler. Det er nemlig helt centralt hvis et projekt som Fri for Mobberi skal etableres som et levedygtigt projekt, også efter det ikke længere er del af et pilotprojekt, at der i ledelsen såvel som blandt personalet er et ejerskab i forhold til projektet – et ejerskab som bl.a. kommer til udtryk gennem nogle faste rutiner, et fælles sprog og integrerede aktiviteter.

I forhold til at forankre pilotprojektet har det været vigtigt flere steder at finde en eller flere personer, der ønsker at være tovholder i arbejdet med at skabe et mobbefrit miljø. Eksperter eller ildsjæle bliver de kaldt nogle steder. At have ildsjæle på en skole eller i en børnehave er uden tvivl en styrke for projektets succes. Men der er dog også en vis skrøbelighed forbundet hermed – i hvert fald i det tilfælde hvor det bliver denne person som alene bærer ansvaret for projektets succes. En skoleleder er inde på ildsjælens rolle og opgave i citatet her:

... altså forankringen ligger i, at der er en forpligtelse i at man arbejder med det, men det ligger også i forankringsstrategien jo, en bevidsthed i, at der er nogle der har et hovedansvar. Altså, vi kan sige, de personer som er tænkt ind i projektet nu, de skal også have et ansvar for at det videreføres. [...] Så der skal jo være energi i de mennesker som har opgaven. Men det er vel tanken omkring ildsjæle, altså, hvis man skal tænde andre, så skal man jo sådan set brænde selv. Så det er ikke ligegyldigt hvem der skal bære projektet videre, og det er vi, synes jeg, meget bevidste omkring.

Problemstillingen eller skrøbeligheden forbundet med det ”individuelle” ansvar, som skolelederen her taler om, peger på dobbeltheden i at have en person der på den ene side driver projektet frem, samtidig med at projektet i en vis udstrækning afhænger af at vedkommende kan sprede ”det gode budskab”. For selvom skolelederen mener at de er meget bevidste om hvem der får hvilke opgaver, så er det ikke garanteret at vedkommende alene er i stand til at ”tænde” kollegaerne, ligesom der også er risiko for at personen mister interessen eller lysten til at være primusmotor på projektet, at hun går på barsel, får et andet job eller noget helt tredje. Hvad sker der så? Falder projektet så til jorden?

Problemstillingen omkring det individuelle ansvar handler desuden om den måde hvorpå den enkelte skole eller daginstitution organiserer arbejdet med projektet. Det er væsentligt om ledelsen bakker tovholderne (ildsjælene) op i deres arbejde: Afsættes der tid på personalemøder til at diskutere materialet? Gøres ”hele” personalegruppen (evt. alt indskolingspersonalet) opmærksomme på materialet? Og hvem inviteres til at høre Red Barnet fortælle om kufferten? Et specifikt problem med forankringen af projektet relaterer sig til skolernes størrelse og det forhold at

de er mere opdelte, og det derfor kan være svært at få større dele af personalet til at tage/føle ejerskab for projektet. I følgende citat reflekterer en lærer over at der er forskel på hvor lang tid og hvor intensivt de forskellige personaleafdelinger ("områder") har arbejdet med kufferten. Udgangspunktet er her det møde de havde med Red Barnet:

... hovedsageligt 0.-1.klasseslærere og pædagoger [var til stede], altså dem, der er klassepædagoger, ik? Og det var sådan meget godt. Også fordi, at vi sidder nogle, der har været med fra starten af og næsten fra starten af, og så sidder der nogle, der bare lige er blevet kastet ind i det. Så det var også sådan et meget godt møde for os på skolen, for ligesom at starte.. hvor er vi henne og.. og os, som har kørt nogle af tingene.. hvor kan man starte, fordi jeg tror, når folk får den der kuffert placeret, så tænker man bare: "Ej, okay, vi skal også [i gang med at bruge den]". Altså, så virker den voldsom."

Mødet med Red Barnet har med andre ord hjulpet lærerne og pædagogerne til at stoppe op og reflektere over hvordan alle – også dem der ikke har været med i projektet fra starten – kommer med på vognen. Red Barnets møde har i det hele taget fået positiv respons fra mange af de fagvoksne fordi det har konkretiseret materialet og for nogle givet ekstra blod på tanden i forhold til at komme i gang med at bruge det.

Konkrete redskaber – nye kompetencer?

Jeg tror... vi er glade for at man ikke bare sidder der og snakker ud i luften. "Man skal også være gode ved hinanden, og hvordan er man gode ved hinanden?" Det er rart, at man har noget materiale, der er gennemtænkt. Så er det ligesom, jeg tror nemmere at man kommer igennem det. Får det nemmere taget op, fordi det er ikke så uoverskueligt, når du har de gode materialer der. (lærer i 1. klasse)

Det særlige ved Fri for Mobberi er at det ikke blot handler om fine ord og handleplaner mod mobning, sådan som mange skoler allerede har udviklet, men at det faktisk er et helt konkret materiale som man relativt nemt kan gå til og bruge i skole/børnehavehverdagen og med forældrene. Dette mener mange er den helt store styrke i projektet. Når vi har spurgt ind til personalets vurdering af hvad de har fået ud af Fri for Mobberi, nævner mange at de har fået øjnene op for nye måder at håndtere hverdagens problemstillinger på, og at det har foranlediget en refleksion over den måde man "plejer" at gøre. Det vil sige at det materiale og de sociale praksiser der ligger i Fri for Mobberi, bliver vurderet i forhold til personalets egen eksisterende praksis som professionel lærer eller pædagog. De positive kommentarer og tilbagemeldinger på de forskellige sociale praksiser og aktiviteter gælder især den taktile massage, bamseven og samtaletavlerne, som umiddelbart er de mest anvendte materialer, og dem børnene ifølge personalet er mest positivt stemt overfor. Vi gennemgår samtlige af skolekuffertens materialer i et appendiks til denne rapport hvor vi formidler personalets erfaringer og evalueringer af de enkelte praksiser (se s.47-59).

På den ene side giver personalerne positive tilbagemeldinger på mange af de sociale praksiser og på den anden side giver mange udtryk for at Fri for Mobberi er baseret på velkendte intentioner, men den overordnede tilbagemelding er den, at deltagelsen i Fri for Mobberi trods alt har "skubbet" den forebyggende indsats mod mobning (længere) frem i bevidstheden hos de fagvoksne. De er simpelthen mere opmærksomme på hvem og hvordan der bliver drillet, og hvordan man forebygger og håndterer konflikterne. En pædagog siger for eksempel:

Jamen, jeg synes at det har helt klart sat mange tanker i gang hos alle deltagere, at vi er kommet i gang med det her projekt og det har givet nogle redskaber til at få snakket om de her ting.

I lighed hermed mener en børnehaveklasselærer også hun har fået en masse ud af projektet, trods det at det ikke nødvendigvis udgør noget helt banebrydende nyt – hvad vi også har været inde på tidligere:

Ja, jeg har fået en mere dybdegående viden omkring mobberi. Absolut. I de der første informationsmøder, der var. Og jeg synes også, at der er kommet.. nu er jeg heller ikke så ny som børnehaveklasseleder.. eller jeg er ny.. der er nogen, der har været i 30 år. Det er først mit 3. år, så jeg ved, at der har kørt noget andet før, og mange siger, det er så måske lidt det samme på en ny måde, men jeg er rigtigt, rigtigt glad for det. Jeg synes, det har været rigtigt godt. Det synes jeg.

Skolelederen på samme skole som denne børnehaveklasseleder har også indtryk af at projektet har klædt hendes personale bedre på i det mobbeforebyggende arbejde. I modsætning til lærerne og pædagogerne har hun ikke selv en aktiv rolle i arbejdet med børnene i dagligdagen, hendes fornemmelse af projektets effekt har hun derimod på 2. hånd. Hun siger:

Jeg kan jo for eksempel se i statistikkerne, at lærerne føler sig meget rustet. Faktisk mest rustet på Skjoldhøjskolen i forhold til de andre skoler[i kommunen] til ligesom at arbejde mod mobberi. Det kom lidt bag på mig, at de følte sig så klare. Det var noget de virkelig følte de kunne håndtere. Og der tror jeg da kufferten har haft rigtig stor betydning. At de har fået nogle konkrete redskaber. Det tror jeg.

Ligeledes har hun en fornemmelse af at projektet har fået betydning for forældre-samarbejdet, som hun synes at lærerne går meget op i.

Andre lærere nævner hvordan projektet har fået helt konkrete følger set i forhold til enten børnenes handlemønstre eller forældrenes tilgange til børnegruppen. Det giver tydeligvis også en form for begejstring, når man som fagvoksen pludselig kan mærke at selv forældrene synes at projektet rykker:

Jeg hørte lige den anden dag, der var en der sagde, det var faktisk til en børnefødselsdag, det var faktisk en forælder der sagde at de havde to børn der er meget tæt på hinanden og den ene går stadig i børnehaven og den anden går i børnehaveklasse med min datter, og hun sagde: "Det der 'Fri for mobberi', det virker altså!" Fordi, hun kunne se, ovre i børnehaven når de bare skulle sætte sig i en rundkreds eller et eller andet, og børn de møver og er ikke særlig flinke nogen gange, så var de gode til sådan at flytte sig og rykke til, altså at vise hensyn. Hun syntes virkelig på hendes børn at hun kunne mærke noget.

At Fri for Mobberi bygger på velkendte intentioner, nævnes af op til flere af de interviewede personer. Der er med andre ord en del der mener at der sådan set ikke er "noget nyt" i Fri for Mobberi, fordi det også var noget de arbejdede med før dette projekt. Det kommer frem i denne interviewbid:

... jeg tror, oplevelsen er lidt, at det er det vi altid har gået og gjort. Og at det ligner rigtigt meget det, pædagogerne naturligt tager frem og laver. Så derfor så tror jeg, at vi egentligt går og laver meget det stykke arbejde, som projektet lægger op til, men at man ikke tænker så meget over, at det lige er de dybe tallerkener, I har opfundet.

I forlængelse af dette citat skal det dog nævnes at personen her langt fra er generelt skeptisk over for projektet, men at han tværtimod har engageret sig meget. Her reflekterer han blot over egen og kollegaers indstilling vedrørende ideen om at dette skulle være et ligefrem "revolutionerende" materiale. Personalet føler i vid udstrækning at de allerede før de blev introduceret til dette projekt, havde fokus på drilleri og mobning – det gælder først og fremmest for skolepersonalerne. Ligeledes nævner nogle at Fri for Mobberi blot er ét ud af mange projekter de har kørende på skolen. De synes

det er godt men nævner at det ikke nødvendigvis er større eller bedre end andre tiltag. Dette forbehold spores måske mest på én af skolerne.

Disse udtalelser på trods kan vi alt i alt fornemme en stor entusiasme og et ægte engagement i Fri for Mobberi på tværs af de deltagende institutioner. De skeptiske eller kritiske røster blandt personalet dominerer langt fra det samlede billede. Den generelle opfattelse er den, at man har opnået nye kompetencer eller i det mindste fået et større og mere nuanceret billede af hvad mobning er, og hvordan man kan arbejde forebyggende.

Forandringer blandt børnene

I interviewene med personalerne fra både børnehaver og skoler giver mange udtryk for at de ser forandringer i børnegrupperne som følge af arbejdet med Fri for Mobberi. Mange oplever således at projektet et stykke hen ad vejen har haft den tilsigtede effekt. Dette har vi også været inde på i den 3. delrapport. Men det kan dog være svært for os at sige noget mere konkret og 'dokumenteret' herom. Vi kan altså ikke bevise at børn driller mindre og generelt er mere tolerante og omsorgsfulde end de ville have været hvis de og deres lærere/pædagoger og forældre ikke havde deltaget i Fri for Mobberi. Selvom enkelte faktisk synes at de oplever færre konflikter og drillerier blandt børnene, er det illusorisk at konkludere at mobning og drilleri som fænomener vil forsvinde med dette projekt.

Hvad vi kan se, er at personalerne generelt oplever at børnene har fået et sprog og nogle begreber som gør at de kan håndtere konflikterne på en anden måde – hvilket godt kan ses som resultat af den forstærkede indsats på området. Og den fornyede kompetence i at håndtere konflikterne, såvel som børnenes eget øgede fokus på de sociale spilleregler, kan forhåbentlig vise sig at have en forebyggende effekt på alvorlige tilfælde af mobning. Det kræver dog – som flere af de interviewede også bemærker – at indsatsen bliver en integreret del af det daglige pædagogiske arbejde i børnehaverne og skolerne, og at det ikke blot eksisterer som et 'projekt'. Det er først når værdierne og praksisserne fra Fri for Mobberi er blevet selvfølgelige for børn og voksne, at det begynder at batte og man måske kan se en langvarig effekt, pointerer de.

Personalets oplevelse af forældresamarbejdet i Fri for Mobberi

Som vi har været inde på i de tidligere rapporter, er forældrene og deres engagement centralt for børnenes omgangsformer. Det stiller krav om at forældrene informeres og inddrages, hvis de skal være aktivt medvirkende til at skabe en mobbefri børnekultur. Denne information og inddragelse kan forekomme på et utal af måder. Der ligger i Fri for Mobberi nogle konkrete redskaber hertil. Desuden har lærere og pædagoger deres "vanlige" måder at arbejde med forældreinddragelsen på, hvilket primært er gennem information i nyhedsbrev og på forældremøder.

Konkret fortæller de fagvoksne at de primært har informeret forældrene om Fri for Mobberi på et – i skolerne, indledende – forældremøde. Den egentlige inddragelse synes derimod først at ske når hverdagen byder på problemstillinger i børnegruppen. Forældrene bliver altså først rigtig inddraget i det man kunne kalde for brandslukningsarbejdet, og i mindre grad som en del af det forebyggende arbejde.

Dette synes stadig at være det overordnede billede, men alligevel kan vi se at der er sket "fremskridt" på forældreinddragelsesområdet. Den nye skolekuffert indeholder nemlig et konkret

redskab – en række dilemmakort til forældre – der giver mulighed for at få forældrene mere aktivt på banen ved fx forældremøder. Tidligere har nogle af de deltagende pædagoger (og til dels lærere) efterspurgt at forældrene var mere 'på'. Dilemmakortene bliver i denne sammenhæng et konkret værktøj til at aktivere og inddrage forældrene i forhold til at skabe nogle sociale spilleregler for hele klassen (de findes foreløbigt kun for skoleforældrene). Man kan sige at kortene bliver en form for katalysator i aktiveringen af forældrene der herved bliver inddraget i udformningen af de spilleregler der fx gælder ved børnefødselsdage eller andet aktuelt. En inddragelse der kan være med til, at forpligte forældrene på at inkludere alle børnene i klassen og herigennem være med til at forebygge udelukkelse og potentielt mobning.

Vi har, sammen med det øvrige indhold i skolekufferten, omtalt denne del af materialet i appendiks (s.47ff) og skal ikke gå mere i detaljer med vurderingen af det her – udover at nævne at det altså generelt har været brugt og er blevet taget godt imod fra både de professionelle og forældre som har prøvet det.

Men dette dilemmaspil gør naturligvis ikke alt. Og det var desuden ikke blevet brugt alle steder da vi lavede interviews. Vi hører således stadig fra personalet at forældrene kunne være mere aktive og fra forældrene at personalet kunne inddrage eller informere mere. Når vi har spurgt om hvordan dette kunne tage form, har vi dog mødt en vis usikkerhed og afmagt, forstået på den måde at begge grupper typisk ikke rigtigt kan komme i tanke om andre/nye måder at aktivere og involvere forældrene på. Tendensen til at være lidt usikker på hvordan forældrene kan inddrages mere aktivt, er mest udtalt på de skoler der kun kort har informeret forældrene om Fri for Mobberi på et forældremøde og er mindre udtalt der hvor man har gjort brug af dilemmakortene. Her er lærerne – på linje med forældrene – tydeligt mere positivt indstillede over for hvordan forældrene kan få en mere aktiv rolle.

Når vi taler om personalets oplevelse af forældresamarbejdet i forbindelse med Fri for Mobberi, dækker "personalet" over en relativt bred gruppe, nemlig både børnehavepersonalet, dvs. leder og pædagoger, og skolepersonalet, dvs. leder, indskolingslærere, børnehaveklasseledere og SFO-pædagoger og -lederen. Vi har tidligere gjort en del ud af at genfortælle børnehavepersonalets og skolepersonalets perspektiv på forældreinddragelsen - to i mange henseender forskellige perspektiver - men SFO-personalet er i mindre grad blevet inddraget på dette område. Her fortæller en engageret SFO-leder at dels ideen om de passive tilskuers rolle og dels forældresamarbejdet, som dette projekt lægger op til, for ham er nyt i SFO-sammenhæng. Hans oplevelse er at forældrene er meget interesserede og han siger blandt andet:

... jeg synes også, vi er kommet fra, at forældrene synes, at man kan simpelthen ikke forlange at børn, som står og kigger på, at de skal turde at reagere. Altså,.. dét syntes de var for meget at forlange af børn. Hvor jeg synes, at sidste gang vi snakkede med dem, da kunne de godt se, at det kan man faktisk godt. Der er jo ingen, der siger at små børn skal løse konflikterne, vel, men at de ligesom, som trin ét, lader være med at stå og grine af det der foregår. Måske sige hold op eller et eller andet. Gå ind og hente en voksen, eller.. altså, gøre et eller andet. Det, synes jeg, forældrene har større forståelse for i dag. Og hele den der med at hjælpe til, at det kan lade sig gøre at forældrene tager nogle flere forskellige børn med hjem og lege fx, dét synes jeg også at det går rigtig godt med.

Denne SFO-leder peger i samme interview på at de i skolefritidsordningen har en anden relation til forældrene end man måske har som lærer, fordi børnene bliver hentet i SFOen og personalet derved – i mange tilfælde – kan opnå den lidt tættere kontakt til forældrene. Han siger fx at mange forældre tager sig tid til at stå og snakke, hvilket giver et andet potentiale for forældresamarbejdet i SFOsammenhæng – et potentiale som (endnu) ikke i så høj grad er indtænkt i Fri for Mobberi.

Deltagelsen i pilotprojektet

Vi har i følgeforskningen været interesseret i at undersøge hvordan personalet har oplevet tilrettelæggelsen af pilotprojektet – fra start til slut. Har lærere, pædagoger og ledelse eksempelvis følt sig tilstrækkeligt informeret omkring projektet, har de forskellige introduktioner og møder været relevante, osv.? Disse spørgsmål bliver besvaret meget forskelligt, dels fordi der er forskellige behov og dels fordi der er forskellige grader af engagement og dermed forskel på hvor meget information den enkelte selv søger. Vi kan imidlertid se at rigtig mange har været glade for den indledende præsentation af kufferten som Red Barnet stod for, samt for de arrangementer hvor Red Barnet, repræsentanter fra de tre kommuner, RUC og tovholderne i de forskellige personalegrupper har været til stede (stafetmøderne). Overordnet får disse arrangementer meget positive tilbagemeldinger. Enkelte af de interviewede synes at informationen undervejs i projektet har været mangelfuld, hvilket kan skyldes at disse personer enten ikke har modtaget nyhedsbrevet fra Red Barnet eller de ved ikke om de har fået det. En enkelt mener at nyhedsbrevene fra Red Barnet har været for sporadiske og derved forvirrende. De fleste er tilfredse med informationsniveauet. Det er dog tydeligt at man foretrækker den mundtlige og personlige kommunikationsform, og det er jo netop ved de nævnte arrangementer man har opnået dette. Disse arrangementer har også givet mulighed for ”tovejskommunikation” sådan at de forskellige personalegrupper selv har kunnet komme til orde med ønsker, spørgsmål eller kommentarer til materialet – eller i form af erfaringsudveklinger på tværs af kommunale og institutionelle skel.

En af de ting der fremhæves som positivt ved stafetmøderne, er netop muligheden for at dele erfaringer med de andre fagvoksne der også deltager i Fri for Mobberi og har gjort sig erfaringer med materialet, med forældreinddragelsen, med det organisatoriske og det pædagogiske arbejde. Her fortæller en børnehaveleder om sin oplevelse af stafetmøderne:

... jeg har glædet mig til de der møder hver gang, for det giver sådan en enorm.. det giver sådan et løft på en eller anden måde. Også fordi man jo snakker med folk og får idéer og hører om det og det giver sådan.. det bærer det ligesom hver gang sådan lige.. så får man sådan et sus. Det synes jeg er fedt. Så det har været rigtig godt.

Generelt har der, som nævnt, været stor tilfredshed med både stafetmøderne og de tilbagevendende besøg fra Red Barnet og RUC. Men projektets organisering og tilrettelæggelse afføder dog ikke udelukkende lovprisninger blandt personalerne. Blandt med de positive tilbagemeldinger findes også en kritisk røst, som betoner at projektet (og måske især stafetmøderne) har haft en lidt ekstravagant karakter. Det kommer dette citat blandt andet ind på:

... ja, jeg synes at de der netværksmøder, hvor man har mødtes med folk fra hele landet, har været rigtig interessante og været veltilrettelagt. ... Arh, måske lidt for pompøst, altså sådan lidt slåen ud med armene. Altså, måske havde det været bedre med noget mere 'hands-on' workshopagtigt eller... Altså, det har været sjovt nok, og interessant nok. Det har bare været meget form, altså fine steder og så måske ikke altid den substans som kunne være tiltrængt. Men samtidig så synes jeg det har været lærerigt, der har været meget erfaringsudveksling og det har været rigtig godt, især i starten af projektet. ... I det store hele så synes jeg det er fint, jeg kan bare mærke som skolevirkelighed og som offentlig institution, at den der sådan med at være en privat organisation der også skal sælge, altså hele det der også ligger i at være en del af sådan noget her, der er et eller andet der stritter lidt.

Opfattelsen af, at deltagelsen i et pilotprojekt også indebærer en vis profilering fra nogle parter, udtrykkes også af et par andre personaler. Samtidig med at der findes forståelse for at Red Barnet har et produkt som også skal sælges, spores en vis irritation over en indirekte konkurrence mellem

de forskellige parter. Det, at projektet er blevet sat ind i en ramme som noget helt særligt, har givet en fornemmelse af at der åbenbart er nogle ”store vigtige interesser i det her”, fortæller en ansat på en af skolerne. Hun uddyber:

... der har ligesom også været sådan en diskussion mellem kommunen, som gerne vil profilere sig, og Red Barnet der gerne vil profilere sig, og så sådan en eller anden usagt kamp om, hvem får mest reklame ud af at deltage i det her. Og for Red Barnet er det jo også en forretning, altså de skal jo også sælge det her produkt til andre skoler, det her er jo bare et forsøg som gerne skulle vise sig at være rigtig godt, så de også kan sælge det videre ud i verden. Og det giver jo også god mening, når det er et godt produkt. Jeg synes bare at jeg har kunne fornemme den der stemning af hanekamp på nogle af de der møder mellem kommunerne og så ift kommunerne og Red Barnet, men altså det er forvaltningsniveau. Jeg har ikke overhovedet fornemmet det på leder-medarbejder niveau, der har folk bare været interesseret i projektet.

Som det ses, synes skepsissen først og fremmest at være rettet mod det forvaltningsmæssige niveau, hvor indstillingen i forhold til de fælles arrangementer udtrykkes ved at ”de der kommunaldirektører bruger for meget tid og tager for meget plads”. Og det har, ifølge kritikken, dels været lidt anstrengende, dels taget plads fra noget mere praksisrelateret – hvad enten det er oplæg fra ”eksperterne” eller fra praktikerne med den konkrete erfaring fra hverdagen. Således påpeger en af de fagvoksne at:

Jeg synes der bliver brugt for meget tid på ledelsesplan. Altså, hvor jeg synes det ville være mere interessant at have de der specialister og dem der har noget erfaring ...og høre mere fra dem.

Når ovenstående kritikpunkter er taget med her, er det som nævnt, ikke fordi de dominerer interviewmaterialet og repræsenterer holdningen hos flertallet af de interviewede, men snarere fordi de netop udtrykker noget *andet* og dermed er med til at nuancere et ellers positivt billede. Det er dog samtidig vigtigt at pointerer at den *generelle* indstilling til projektet hos disse personer ikke er negativt.

De særlige arrangementer som pilotprojektet har budt på, har for mange betydet at de er blevet holdt til ilden. De har gjort indtryk og jævnlige givet en fornyet lyst til arbejdet med projektet, fortæller mange. Især RUCs og Red Barnets tilstedeværelse nævnes som betydningsfuldt i den sammenhæng:

... så syntes jeg også det har været fint at I har været ude og se herude og snakke med børnene og sådan nogen ting... så man kan se at der er en interesse begge veje, altså... Jeg tror det er godt at der har været ting undervejs, som der har gjort at der stadigvæk er fokus på det.

Denne kommentar knytter sig direkte til institutionernes deltagelse i pilotprojektet og den ekstra fokus der er på de deltagende parter i netop dette projekt. Tilkendegivelsen er i den forbindelse værd at bide mærke i, fordi den også sætter spot på et potentielt problem. For hvad med den dag institutionerne ikke længere har RUC og Red Barnet rendende? Vil Fri for Mobberi leve videre herefter? Det spurgte vi også ind til i interviewene. Svarene var næsten enstemmigt positive i den forstand at man ønskede at det hidtidige arbejde skulle fortsætte, systematiseres og evt. også udbygges. Håbet og intentionen hos langt de fleste var at de opståede rutiner og aktiviteter skulle være en integreret del af dagligdagen fremover. En enkelt af de interviewede fagvoksne nævnte dog også at hun forestillede sig at man ville være mere ’på’ i projektet i nogle perioder end i andre – at de måske kunne finde på at lægge det lidt væk i en periode og omvendt sætte ekstra spot på i andre perioder, fx i form af tema-uger eller ved at arbejde med nogle af de sociale praksisser.

At deltage i pilotprojektet – frem for blot at rekvirere en kuffert og starte et Fri for Mobberi-projekt selvstændigt på den enkelte skole/børnehave – har ført en masse privilegier med sig. Nogle af dem

kommer til udtryk i citatet ovenfor. Et andet er muligheden for at komme til orde og have indflydelse på udviklingen af det konkrete materiale. I den forbindelse har netop lærerne ytrede stor tilfredshed med at deres indvendinger i forhold til den ”gamle” kuffert fra Red Barnet er blevet taget alvorligt og har ført til, at der blev lavet en kuffert specielt rettet mod skolen (indskolingen). Det er muligt at lærernes fornemmelse af at være blevet inddraget og taget alvorligt endda har fået afgørende betydning for engagementet i projektet og lysten til at tage materialet i brug. Vi kommer som sagt mere ind på lærernes erfaringer og vurdering af den nye kuffert i det vedhæftede appendiks til denne rapport.

Den fastholdelse som deltagelsen i pilotprojektet har sikret i kraft af de tilbagevendende besøg fra RUC og Red Barnet, har endvidere skabt et ejerskabsforhold til Fri for Mobberi. Dette ejerskab kan ses som essentielt for at projektet kan forankres i de enkelte institutioner. Men i tilfælde af at ejerskabet beror på netop pilotprojektdeltagelsen, bliver det i sagens natur vanskeligt at frembringe på de skoler der ”bare” køber kufferten.

Deltagelsen i pilotprojektet har efter de interviewedes udsagn at dømme været givtigt og inspirerende, men som vi har pointeret, er begejstringsniveauet varierende fra institution til institution og fra person til person. Og så tager det tid. Det tager tid og energi at være så engageret og ’på’ som det forventes når man netop er noget særligt. Tidsaspektet kommenterer flere på. I dette citat handler det konkret om at afsætte tiden til at få de tilbagevendende besøg fra RUC:

... men der er også lidt tidskrævende for os (griner).. at deltage i. Det tror jeg måske ikke at vi var helt klar over, men når så tilbagemeldingerne kom, så er det jo det hele værd. Altså, for så er det jo sjovt, og det giver også god mening at reflektere over en praksis, altså i sådan en sammenhæng her. Altså, det giver god mening, men det tager bare meget tid, men det tror jeg bare ikke vi var helt opmærksomme på i starten, at det ville det komme til.

Tidsaspektet gælder måske først og fremmest i forhold til hverdagen og det at få passet de forskellige aktiviteter ind i en presset kalender. Men det gælder også i forhold til det store billede, dvs. selve pilotprojektets varighed. Netop fordi det er krævende at deltage, kan det ikke vare ved. Det præciseres i dette citat:

Nej, men jeg vil sige, at det er en to-årig periode ikke? Og det er så også maks. Vi synes også, at det er fint nok nu, at det er ved at afrundes det her projekt. Fordi vi får den der fornemmelse af at vi ligesom har taget det vi kan bruge af det, og er smadder glade for det, og det har været sjovt at være med. Og nu er vi også videre med alt muligt andet allerede, så på den måde så er det passende.

Men hvor står projektet så efter pilotprojektets afslutning? Det kan se ud som om projektet efter små to år er så integreret og indarbejdet i de respektive institutioner at det kan leve videre ”af sig selv”. De fleste af de interviewede personaler mente at de ville bruge projektets materialer fremover – i større eller mindre grad, bl.a. afhængig af deres position i institutionen/skolen. Rigtig mange havde endda allerede anbefalet det til andre. I nogle kommuner (eller områder?) har man planlagt hvordan de deltagende institutioner kan videreformidle projektet/materialet til nye institutioner. Dette initiativ synes umiddelbart at være båret frem af personalerne selv, som har lyst til at øse ud af deres nyvundne erfaringer. Samtidig med dette udvides samarbejdet mellem børnehaver og skole, da initiativet sker på tværs heraf – som et særligt lokalt engagement.

Ønsket om at videreformidle ens gode erfaringer til andre institutioner ses herudover mest blandt børnehavernes personaler. Som det også fremgår af 7. Delrapport (se note 1), der bygger på en spørgeskemaundersøgelse blandt personaler og forældre i de deltagende børnehaver og skoler, så er

det børnehavepersonalerne – frem for skolepersonalerne – der oplever de har fået det største udbytte af dette projekt.

Opsamling

Fri for Mobberi har i to år fyldt en del i de deltagende skoler og børnehaver. I interviewene med det professionelle pædagogiske personale har vi erfaret at forankringen af projektet og materialet i høj grad kommer til at afhænge af en eller flere ildsjæle eller tovholdere, som er de personer der har størst indsigt og muligvis størst interesse i dette projekt – og som derfor typisk står for at skulle videreformidle det til deres kollegaer.

Som nævnt er det ofte praktiske forhold på hver enkelt skole eller institution, der gør det nødvendiggør at der er en ankerperson på et projekt som Fri for Mobberi, og når vi fremhæver det, skal det ikke betragtes som en afvisning af ildsjælenes værdi, men nærmere som en påpegning af den skrøbelighed, der er forbundet med en sådan konstellation. Ud fra den viden, som vi i følgeforskningen har opnået, er den centrale fremadrettede pointe altså, at Red Barnet, såvel som de skoler og daginstitutioner, der prøver kræfter med Fri for Mobberi, er opmærksomme på at forankringen hviler på et fælles ejerskab, dvs. at der er flere der er engageret i projektet og at der i personalegruppen evt. etableres mulighed for, at reflektere og diskutere alt fra materialets anvendelse, over børnekulturen til de voksnes rolle i forhold til drilleri og mobning.

I forbindelse med personalernes opnåelse af nye kompetencer som følge af deltagelsen i Fri for Mobberi, var tilbagemeldingerne generelt positive. En holdning som blev luftet, var dog at Fri for Mobberi, trods dets lancering som et stort og banebrydende projekt, faktisk ikke var så 'nyt' endda, fordi man i mange år forinden havde arbejdet på lignende vis. Denne indstilling repræsenterede skolepersonalet primært. Det der alligevel gør projektet og materialet godt, mener personalerne (ikke mindst i skolerne), er dets lette anvendelighed og de konkrete forslag og rekvisitter. Mange synes også at det giver ny indsigt i hvad mobning er som fænomen og hvilke elementer en forebyggende indsats (også) kan indeholde. Det er imidlertid muligt at det også – i hvert fald delvist – er deltagelsen i netop pilotprojektet, der har skabt denne ekstra forståelse og store opmærksomhed på en anti-mobbeindsats i dagligdagen.

Det kommunalpolitiske perspektiv

I en af de foregående rapporter (2.delrapport, se note 1) havde vi inddraget beskrivelser af på hvilke forskellige måder de tre involverede kommuner greb implementering, organisering og forankring an i forhold til pilotprojektet. Ikke mindst relationen mellem de daginstitutioner og skoler der indgår i projektet, samt det kommunale forvaltningsniveau blev undersøgt. Som et forsøg på at beskrive de forskellige måder dette blev grebet an på, etablerede vi tre overskrifter:

- Velorganiseret centralstyring
- De lokale ildsjæle
- Den professionaliserede mekanisme

Vi vil i dette afsnit forsøge at indkredse hvilke bevægelser, forandringer og nyudviklinger, der siden har kendetegnet disse forskellige måder at gribe pilotprojektet an.

I forhold til det kommuneeksempel vi oprindeligt kaldte den ”velorganiserede centralstyring”, som i al korthed var kendetegnet ved at den pågældende kommune fra starten var gået meget aktivt ind i pilotprojektet, blandt andet ved at indarbejde det i nogle af de organisationsstrukturer, som allerede i forvejen var opbygget i kommunen. Der var således på det kommunale forvaltningsniveau skabt et klart billede af hvordan projektet skulle prioriteres og forankres i den kommunale forvaltningspraksis, med meget tidligt fastlagte ansvarsfordelinger og kommunikationsprocedurer vedrørende sammenhængen mellem kommunens involvering og de enkelte institutioners og skoles arbejde med projektet. På den anden side blev det vist at det samme klare billede af engagement, involvering og klare arbejdsprocedurer ikke i samme udstrækning var til stede hos de involverede institutioner og skole (se også 2. delrapport, s.38ff).

I forhold til kommunens fortsatte arbejde med Fri for Mobberi er den oprindelige linie videreført, forstået på den måde, at den kommunale forvaltning fortsat er meget involveret i pilotprojektets udvikling, og ikke mindst i overvejelser omkring hvordan dette initiativ kan bidrage til at inspirere andre institutioner og skoler i samme bestræbelse. Bag dette ligger på den ene side, at man fortsat aktivt følger pilotprojektets konkrete afvikling inden for de involverede institutioner/skole. Selvom der fortsat synes at være udfordringer i forhold til at få alle de involverede institutioner til at indgå lige aktivt i pilotprojektet, er der generelt fra kommunens perspektiv tale om at Fri for Mobberi i et bredt perspektiv er begyndt at sætte sig spor og forankringen af projektet i nogle af institutionernes og skolens hverdag godt på vej. På den anden side har Fri for Mobberi med sit fokus og sine intentioner i endnu højere grad bidraget til og indgået i en mere bredt kommunalpolitisk satsning på at få etableret en højere grad af opmærksomhed omkring betydningen af drilleri, mobning og trivsel blandt børnene i kommunens institutioner og skoler. Man forsøger derfor at tage initiativer til at involvere kommunens øvrige institutioner i arbejdet med materiale og ideer fra Fri for Mobberi. I udgangspunktet formuleres det som et tilbud til de professionelle, som inviteres til introduktion til og kursus omkring Fri for Mobberi, kombineret med at kommunen opfordrer til anskaffelse af Fri for Mobberi kuffert mm. I den sammenhæng forventes det også at kunne trække positivt på de erfaringer, de fagvoksne der allerede er involveret i pilotprojektet kan bidrage med.

Udover at mobning og børns trivsel i skoler og institutioner har været et centralt formuleret anliggende i kommunen forud for og parallelt med afviklingen af pilotprojektet, er der dels på baggrund af de hidtidige positive erfaringer med betydningen af Fri for Mobberi initiativet, dels på baggrund af kommunalt indsamlet viden om børnehave- og skoleforældres prioritering af og

forventning om en øget indsats mod mobning i institutions- og skolesammenhæng, nu sat endnu mere fokus på hensigtsmæssigheden og nødvendigheden af at arbejde bevidst med denne problemstilling. Ikke mindst det registrerede forventningspres fra forældrenes side om at institutioner og skoler burde tage børn indbyrdes drilleri, mobning og trivsel mere alvorligt som led i den pædagogiske indsats, kan ses som en væsentlig motiverende faktor i forhold til at kommunen i mere bred forstand har besluttet at agere motiverende og aktivt med hensyn til at få bredt arbejdet med Fri for Mobberi konceptet bredt ud i kommunen.

I forhold til det kommuneeksempel, der blev benævnt ”De lokale ildsjæle”, blev det tidligere meget forenklet beskrevet som værende kendetegnet ved en generelt positiv kommunal indstilling til pilotprojektet, uden at dette på det organisatoriske plan – blandt andet begrundet i omfattende omstruktureringer - blev fulgt op af en tilsvarende klar opbakning og støtte til projektet. Hvilket reelt betød at projektet primært blev båret af de involverede institutioners og skolens eget omfattende engagement i projektet (ibid.). Denne situation har ikke ændret sig væsentligt. Skolen og daginstitutionerne der er involveret i projektet er fortsat både vældig aktive og engagerede i arbejdet med Fri for Mobberi. De har på en grundlæggende facon taget ejerskab til projektet og fungerer forsat som den egentlige dynamiske kraft, mens kommunens betydning primært er at bakke op og tilbyde assistance, der hvor det kan synes hensigtsmæssigt og muligt. På den ene side synes det at give projektet en lokal kraft, der i positiv forstand har udmøntet sig i en stærk forankring og indarbejdning i skolens og institutionernes daglige arbejde, samtidig med at det på den anden side nu og da udmønter sig i potentielle frustrationer over at føle at man i de pågældende institutioner i højere grad end ønskeligt er overladt til sig selv og den ild man så at sige selv skal mobilisere.

I forhold til dette kan det imidlertid som en positivt motiverende faktor nævnes, at flere af kommunens øvrige skoler og institutioner er blevet opmærksom på projektet og er begyndt at formulere ønsker om at blive informeret og inspireret ud fra det arbejde det er lykkedes for de involverede institutioner at etablere. Det betyder konkret, at der er tiltag til at udnytte de involverede fagvoksnes viden og erfaringer i en udveksling med andre af kommunens institutioner, således at de grundlæggende ideer og pædagogiske redskaber der er knyttet til Fri for Mobberi kan brede sig som ringe i vandet ud fra initiativer der er taget ”nedefra” (på institutionsniveau), med mulig støtte ”ovenfra” (den kommunale forvaltning). Generelt udtrykkes der på det forvaltningsmæssige niveau en udpræget begejstring for projektet og indsatsen over for mobberi, og ikke mindst for den måde det er lykkedes de involverede institutioner at få projektet til at leve og få det forankret. Men principielt anses det ikke at være hensigtsmæssigt at etablere fælles retningslinier for kommunens institutioner og skoler med henblik på at arbejde med et materiale som Fri for Mobberi.

Endelig blev det tredje kommuneeksempel omtalt som ”Den professionaliserede mekanisme”, der i korthed blev kendetegnet som gående aktivt ind ved fra starten at indskrive projektet i den allerede etablerede kommunale politik og organisatoriske tilgang til og prioritering af området. Både den kommunale forvaltning og de involverede institutioner gav her fra starten udtryk for en fælles oplevelse af engagement og delt ejerskab til Fri for Mobberi (ibid.). Heller ikke her gives udtryk for radikale ændringer i måden man har prioriteret og forvaltet selve pilotprojektet. Til gengæld er der taget nogle ganske radikale beslutninger sideløbende med at man har oparbejdet erfaringer med og vurderinger af Fri for Mobberi og de tilknyttede materialer og praksisformer. Ud fra en positiv opfattelse af initiativets betydning og mulige konsekvenser for arbejdet med at begrænse betydningen af drilleri og mobberi, er det besluttet at samtlige kommunens institutioner skal arbejde

ud fra Fri for Mobberi's materiale, sociale praksisser og intentioner. Ikke mindst Fri for Mobberi's positive indvirken på et mere bevidst arbejde med overgangen mellem daginstitution og skole fremhæves som en kvalitet ved projektet og materialet. Det betyder konkret at kommunen står for finansiering af anskaffelse af kuffert og de basale kursusbaserede indføringer i hvordan man konkret kan arbejde med og ud fra Fri for Mobberi, kombineret med et pålæg til institutioner og skoler om at det fremover skal indarbejdes i deres daglige praksis, deres læreplaner, etc.

Fælles erfaringer på tværs af de tre kommuner

Selvom der således fortsat kan iagttages ganske grundlæggende forskelle i den måde de tre kommuner på det forvaltningsmæssige plan arbejder videre med Fri for Mobberi, er der også nogle påfaldende sammenfald i deres vurderinger af de erfaringer der kan høstes fra pilotprojektet.

For det første er der enighed om at Fri for Mobberi tematiserer en problemstilling, som det aktuelt er nødvendigt at adressere meget mere eksplicit end det hidtil har været tilfældet. I de to af kommunerne formuleres det eksplicit, at der har været tale om en meget optimal og produktiv timing mellem Fri for Mobberi initiativet og kommunens egne prioriteringer, mens der i den tredje gives udtryk for det uheldige i at initiativet skulle etableres på samme tid som der organisatorisk var opbrud i kommunen. Dette ses dog ikke som et udtryk for at Fri for Mobberi ikke rammer ind i en aktuel problemstilling, men snarere at man på det kommunale forvaltningsplan ikke lige på det tidspunkt var gearret til at gå så aktivt ind som ønskeligt.

For det andet er der en fælles forventning – på trods af de organisatoriske forskelligheder i måden det vil blive realiseret - om at Fri for Mobberi ikke alene vil fortsætte med at have et betydningsfuldt liv i de involverede institutioner, men at det i større eller mindre udstrækning vil brede sig til andre af kommunens skoler og institutioner. Både den kommunale forvaltning og de allerede implicerede pædagoger og lærere tilskrives i den sammenhæng betydningsfulde roller (igen med store forskelle i hvordan det så konkret gribes an i de tre kommuner).

For det tredje forekommer der at være en enighed de tre kommuner imellem vedrørende de muligheder de ser i den fortsatte anvendelse af Fri for Mobberi som ramme for arbejdet og indsatsen mod drilleri og mobberi. Især er der en fælles vurdering af, at selvom arbejdet med Fri for Mobberi ikke nødvendigvis har ført til et ”bevisligt” fald i omfanget af drillerier og mobberi, så er der igangsat en frugtbar proces i og med at der både blandt børn og voksne er etableret en højere grad af opmærksomhed omkring problemet, og ikke mindst har arbejdet med materialerne og de sociale praksisser bidraget til at børnene har udviklet sprog og redskaber til at håndtere drilleri og mobberi på en mere konstruktiv måde end tidligere. Baseret på de meldinger man på det kommunale niveau får fra de involverede institutioner og skoler, gives i alle tre kommuner også udtryk for en oplevelse af at børnene generelt er blevet mere omsorgsfulde i deres indbyrdes relationer.

For det fjerde er der fortsat en fælles oplevelse på det kommunale niveau af at en af de store udfordringer i det fortsatte arbejde med og udbredelsen af Fri for Mobberi stadig vil være hvordan man mere aktivt får involveret forældre som aktive deltagere i indsatsen.

Afrunding

Intentionen med denne rapport har været at give et billede af de involveredes opfattelse af Fri for Mobberi og mere præcist projektets betydning for hverdagen i børnehaverne og skolerne, for børnenes drille- og mobbeadfærd samt for etableringen af en anti-mobbe-kultur. Det har vi gjort ved at lade børn, forældre og professionelle komme til orde og ved at fremhæve de mønstre der har vist sig i det omfattende interviewmateriale med repræsentanter fra de nævnte grupper. Mens de voksne først og fremmest giver deres perspektiver på netop Fri for Mobberi, dvs pilotprojektet og dets organisering, materialerne, erfaringer med samarbejde mv., så har interviewene med børnene i 3. klasse mere bredt handlet om erfaringer med drillerier og mobning generelt. Som sådan kan denne del af rapporten ses som en efterfølger til 4. (og til dels 5.) delrapport (se note 1), der også formidler børns perspektiver på disse emner. Her er børnene blot yngre og derfor ikke i samme grad så reflekterede som børnene i 3. klasse ganske ofte er.

Følgforskningen består af et antal empiriske nedslag fordelt over en periode på 2 år. Hvert nedslag har mundet ud i en eller flere rapporter og efterfølgende feedback- arrangementer i de deltagende institutioner. Denne rapport bygger på det 3. såkaldte nedslag, hvilket er det sidste der inkluderer alle de involverede grupper og alle de involverede institutioner i de 3 kommuner. I forlængelse af denne rapport følger et feedback-arrangement hvor følgforskningen sammen med de involverede dels reflekterer over de seneste ”resultater” (formidlet i nærværende rapport) og dels har mulighed for at samle op og se tilbage på projektet herfra.

Appendiks

Det følgende er tænkt som et tillæg til 6. delrapport, som beskriver de enkelte materialer, sociale praksisser og aktiviteter der ligger i den nye skolekuffert. Dette er således en form for foreløbig evaluering af det udviklede materiale og er primært rettet mod de fagvoksne og Red Barnet.

Erfaringer og vurderinger af skolekufferten i Fri for Mobberi

Ved begyndelsen af skoleåret 2008-09 modtog alle de tre deltagende skoler i pilotprojektet en ny kuffert fra Fri for Mobberi – en kuffert hvis indhold var blevet revideret og videreudviklet i forhold til den originale kuffert, som til gengæld kun bruges i børnehaverne fra nu af. Skolekuffertens materialer er, som tilnavnet antyder, i højere grad forsøgt rettet mod netop skolebørn. I interviewene med skolepersonalerne – såvel skole- og SFO-ledere som børnehaveklasseledere og lærere – spurgte vi således ind til deres foreløbige erfaringer med det nye materiale, som de på interviewtidspunktet havde haft i ca. 3 måneder. Vi har her samlet deres erfaringer med og vurderinger af de enkelte sociale praksisser og rekvisitter fra skolekufferten³.

Inden vi går til de enkelte materialer og praksisser, skal det siges at de ansatte på skolerne generelt, i langt overvejende grad har givet positiv respons på den nye kuffert. Især udtrykker rigtig mange at de har været glade for at være blevet hørt og taget seriøst fra Red Barnets side, idet deres forslag og ønsker om et mere alderssvarende materiale ved de tidligere tilbagemeldinger er blevet fulgt op på.

Introduktionshæfterne

Fri for Mobberi – Hvorfor det? Baggrunds- og Faghæfte

Fri for Mobberi – Sådan gør vi! Sociale praksisser og aktivitetshæfte

Med den nye kuffert følger to nye hæfter rettet mod skolepersonalet. Mens det ene giver en præsentation af Fri for Mobberi og en faglig oversigt over/introduktion til forståelser af mobning og det mobbeforebyggende arbejde bredt set, så er det andet hæfte knyttet til de enkelte sociale praksisser og aktiviteter, som det beskriver nøje. Heri er en mængde forslag og ideer til lege og aktiviteter man kan udføre i klasserne som del af et mobbeforebyggende arbejde – både i et fagligt og et socialt øjemed, og både for børn og for voksne.

Ikke alle de interviewede personaler havde læst disse hæfter da vi lavede interviewene, de fleste havde skimmet dem igennem og evt. plukket det fra dem som de syntes var vedkommende for dem. Nogle havde slet ikke åbnet dem, mens enkelte faktisk havde læst hæfterne grundigt igennem. Det sidste gjaldt især på Vonsild Sogneskole, hvor skolepersonalet i øvrigt tilkendegav/udtrykte et relativt stort kendskab til de mange dele i materialet. Her siger lederen om baggrunds- og faghæftet:

Ja, det hæfte tænker jeg, har jeg har rigtig god gavn af, også for at få nye vinkler på min rolle i forbindelse med mobningssager eller mistrivselssager, og det hfte tænker jeg, del vil vi nok så først på sigt få rigtig god gavn af. Nu har jeg tænkt mig at dele det ud til vores AKT-lærer, som jo egentlig ikke har været en direkte del af projektet, for der er jo egentlig en mægtig god teoretisk baggrundsviden i det hæfte, som så også på professionelt plan er lettilgængeligt.

³ Om end kufferten indeholder nye materialer, skal det dog siges at en stor del af indholdet er 'gengangere' fra den originale kuffert, hvilket bl.a. har betydning for hvad man har taget i brug og hvilke erfaringer man har høstet.

Værdien i de to hæfter er ifølge skolepersonalet først og fremmest deres lette tilgængelighed. Flere steder er det nye 1.klasseslærere der ikke har haft med materialet at gøre tidligere, der har skullet sætte sig ind i det. I den forbindelse har flere udtrykt at de var glade for den overskuelige tilgang. Men også erfarne ”brugere” af Fri for Mobberi finder hæfterne gode og anvendelige, som fx denne børnehaveklasseleder der siger:

Og så er der kommet nogle nye faghæfter, og dem har jeg haft glæde af, for der kan man forberede sig derhjemme lidt på. For eksempel tavlerne frem for, at du skal sidde med tavlerne eller hele klassen med. Jeg synes, det er vældigt godt med de der faghæfter. Dem har jeg været glad for. Det er overskueligt... Materialet, det er enkelt og overskueligt. Det har jeg været rigtig glad for.. faghæfterne i den nye kuffert.

I: Er det både den, der hedder Fri for mobberi hvorfor det?, som er et pædagogisk, teoretisk hæfte, og så den der beskriver aktiviteterne? Der er to forskellige faghæfter.

A: Ja, det er der, men jeg synes, at de har begge to været gode for mig, fordi det er også noget, du kan slå op i og lige gå ind og så sige, hvordan kan jeg lige bruge.. hvordan kan jeg for eksempel bruge tavlerne. Eller hvis man nu har lyst til at lave en venskabsklasse med en på et højere klassetrin. Jeg synes, der kommer nogle gode eksempler frem. Vi har ikke afprøvet dem endnu, men det er værdifuldt at have dem nedskrevet enkelt og forståeligt. Og det synes jeg, det er. Så det har jeg været glad for. Og det er noget, som jeg helt sikkert kommer til at bruge. (Mariann, børnehaveklasseleder SS)

En anden lærer siger følgende:

Det er forståeligt og håndterbart og.. og hvis nogen bestiller kufferten, mener jeg egentlig godt, umiddelbart, de kunne.. de burde kunne.. kunne bruge det. Altså, vi har jo været privilegerede og været på nogle kurser og fået forklaret og fortalt en hel del. Men jeg mener faktisk godt, at andre, som bestiller kufferten, burde kunne gå ind, ved hjælp af de her hæfter, og få den orientering, der skal til.

Med de to lettilgængelige hæfter har man mulighed for at orientere sig på det mere teoretiske plan, at følge forslagene og aktiviteterne slavisk, udvælge det man vil bruge eller blot at lade sig inspirere. Her fortæller en børnehaveklasseleder om hvordan de faktisk allerede havde lavet mange af de aktiviteter der foreslås i hæftet (uden at de var taget herfra), men at hæftet alligevel ses som brugbart:

[...] nogle af dem har vi ikke vidst på forhånd [at vi brugte] nej (griner). Så har vi set bagefter, at vi har brugt dem. Og så har vi fået et par nye idéer ved at kigge deri. ... Fordi, vi har jo puttet det meget.. altså, vi har taget dét her projekt og.. og blandet det meget med dét, som vi i forvejen har på skolen.. omkring venskaber. Og det har vi haft det.. egentlig haft det rigtig godt med. Og så har vi så kigget i hæftet, hvis vi syntes, at vi manglede noget ekstra kød på noget teori.

En anden måde at anvende hæfterne på, er ved at kopiere deres litteraturlister til forældrene sådan at de kan lade sig inspirere heraf og evt. læse nogle af de nævnte bøger højt for deres børn. Det har man for eksempel gjort i SFO'en på Skjoldhøjskolen.

Elevmøde

Elevmøde, Børnemøde, Klassemøde, ”Fri for Mobberi-møde” eller ”Medansvar” som man kalder denne aktivitet på Hellerup skole, er en af de mest centrale aktiviteter i Fri for Mobberi. I skolerne vælger man typisk at afholde dette møde i Klassens Tid, hvor børnene eventuelt sætter sig i en rundkreds og holder mødet med læreren som ordstyrer. Som sådan er dette ikke den ”dybe tallerken”, da klasselærerne givetvis også har taget klassens sociale miljø op med eleverne før deltagelsen i Fri for Mobberi. Men ikke desto mindre oplever flere det som en befrielse at have en konkret tilgang til denne begivenhed, og at der knytter sig nogle bestemte remedier og aktiviteter

hertil. Den medfølgende bamse markerer for mange at dette møde har et særligt indhold, fx fortæller en lærer at hun altid tegner bamsen på tavlen, som symbol på at de skal have denne samling.

Som det fremgår, er elevmødet umiddelbart mest tiltænkt som en del af klassearbejdet. Det betyder samtidig at det i mindre grad finder sted i SFO'erne. Herom siger en SFO-leder fx:

Vi har snakket om at det er mere diffust i SFO'en [...] Vi laver ikke, med al respekt, og det lyder næsten som nedladende, men vi laver altså ikke børnemøder og sådan noget, vel. Det hører ligesom, synes vi, børnehaven til og hører børnehaveklassen til. [...] Rammerne er anderledes i en SFO ikk'. Det er jo frivillighedsbasis. De er spredt i forskellige værksteder ikke også. Så derfor har vi snakket om, hvordan kan vi få det ned sådan at børnene ved at det er det vi arbejder med.

Som opfølgning på dette citat kan nævnes at man i denne SFO havde gjort et stort nummer ud af at indtænke Fri for Mobberi i mange af institutionens aktiviteter, i de pædagogiske lærerplaner og i forhold til en kommende tema-uge.

Bamseven

Bamsen er et ikon for Fri for Mobberi og bliver brugt mere eller mindre fast i de forskellige skoler og klasser. Hvor man i den første kuffert både havde mange små personlige bamsevenner eller "trøstebamser" til alle børnene samt én stor til klassen, stuen eller institutionen, er det i skolekufferten kun den store bamse som lever videre. Brugen af den svinger meget fra sted til sted.

En børnehaveklasseleder fortæller at bamsen kommer med børnene hjem på skift og meningen er at den efterfølgende skal fortælle hvad den har oplevet hos børnene (en praksis som endnu ikke er helt gennemført). En 1.klasselærer fortæller at hun har gode erfaringer med at bruge den ved elevmøderne hvor hun giver den en sjov stemme og taler med børnene igennem den:

...jeg er sådan den skøre af os, tror jeg, så jeg laver jo det der børnemøde med mærkelig stemme, med bamsen. [...] Hånddukken. Det elsker de bare. [...] Og så sidder vi der i rundkreds og så hvis jeg kommer til at snakke med min almindelige stemme, så "Ej det var bamsen som skulle have sagt.." så: "Nå ja!" så kommer bamsestemmen igen. [...] de tager bare så godt imod det og den kan virkelig sige nogle ting som jeg ikke ville få samme respons på hvis det var mig der spurgte dem. [...] Den kan spørge om noget, som hvis jeg spurgte om, så var det ikke sikkert jeg havde fået de samme gode svar. [...] den kan bare gå meget tæt på synes jeg, sådan med "Nå, har I prøvet sådan en situation?" [...] jeg synes jeg får nogle bedre svar, det kan jeg vurdere når jeg nogle gange kommer til at snakke med [min egen] stemme ikke, så er det bare ikke så udtømmende synes jeg ikke. Jeg synes bare de køber den bamse der. Det gør de i hvert fald i min 1.klasse.

At bruge bamsen ved børnemøderne er en "klassisk" måde at inddrage denne rekvisit på, hvilket vi også erfarede i børnehaverne. En SFO-leder beretter dog om at børnene også bruger dette Fri for Mobberi-ikon på mange andre måder i SFO'ens rum:

...en af børnene fandt på, at vi skulle fotografere bamseven, og så skulle bamseven også have et klistermærke. Og på den måde lever projektet jo i mange små afskygninger. Jeg ser også.. nu har vi jo med den nye kuffert fået en bamseven mere, så nu har vi jo to, og det er jo klart, så er den ene dreng og den anden pige. Og jamen, jeg tror, ungerne havde en periode på 14 dage, hvor de forberedte, de skulle giftes. Altså, de lavede jo bryllupstøj, og de lavede små bryllupskager og det hele, og i det hele taget så tænker jeg sådan lidt, de der lege, de finder på, de er sådan meget venskabelige, og der er meget positiv energi i de der bamser. Hvor man kan [normalt] godt se drenge lege bamser, der skal helst halshugges eller slås eller et eller andet. Det er slet ikke sådan nogle lege, som bamseven bliver brugt til. Så jeg tror, den er sådan lidt et ikon. [] Jeg ved jo også fra børnehaven og skolen, at de bruger den som trøstebamse, så det er.. det er lidt overført på den måde. Vi leger også hospitalslege, og der har den også været inde. Jeg ser lidt, de siger det ikke,

men jeg ser det lidt i stedet for hospitalsklovnen, så har man sådan en bamse, der kan gå lidt omgang hos dem, som fejler noget alvorligt (griner). Så den lever i hvert fald i sådan en meget positiv rolle.

Foruden SFO'en på Skjoldhøjskolen, nævnes det også i af en børnehaveklasseleder at man pludselig stod med to store bamser nu da man fik en ny skolekuffert. Det betød at man valgte at forære den ene af dem til venskabsklassen 5A, hvilket symboliserede venskab mellem de to klasser yderligere: det var nu ikke kun venskab mellem børnene i de to klasser men også mellem de to bamser – som dermed også har fået venskabsarmbånd på.

Til sidst kan vi nævne at bamsen også bliver brugt i forbindelse med den ”legeskrivning” som finder sted i børnehaveklasserne på en af skolerne. Her fortæller børnehaveklasselederen at børnene skal skrive en historie om hvordan bamsevennen har hjulpet nogle børn. Historierne tager typisk udgangspunkt i billederne på samtaletavlerne. På den måde drages Fri for Mobberi ind i det øvrige faglige arbejde i klasserummet.

Samtaletavler

En af de mest synlige forskelle på den nye og gamle kuffert er muligvis motiverne på samtaletavlerne, som med skolekufferten er blevet gjort mere relevante med billeder hentet fra en skolehverdag. Dette giver rigtig mange en positiv tilbagemelding på. Det gælder fx for denne børnehaveklasseleder:

Og der kan jeg helt klart sige, at der er forskel på.. blandt andet billederne. Altså, det er meget mere autentisk at se billeder af skolebørn, end det er at se billeder af børnehavebørn. Og børn er meget visuelle, og de er faktisk meget bevidste om, at der er forskel på. "hvordan ser man ud, når man er stor, og hvordan ser man ud, når man er lille?" Så det var jo super, at der blev lavet en skolekuffert.

Samtaletavlerne er i det hele taget et af de mest brugte redskaber fra kufferten. Langt de fleste har benyttet dem og typisk som del af/et punkt på børnemøderne. En undtagelse er på Hellerup Skole, hvor man har syntes at deres motiver afveg for meget fra netop deres skolevirkelighed. Det fortæller en af de ansatte om her:

A: Dem her [tager samtaletavlerne op af kufferten], dem laver vi bare selv. [...] Ja, det ligner rigtig meget noget, der hedder tegneseriesamtaler. Fordi her [peger på samtaletavlerne], der sker en situation, men man kan ligesom kun få en fornemmelse af, hvad de siger. I tegneseriesamtaler, der har du også nogle bobler om, hvad de tænker. Så dem bruger vi samtidig med.

I: Er det nogen, I selv tegner?

A: Det er nogen vi selv tegner, over den egentlige situation der kommer. Så vi bruger ikke rigtig dem her, vi synes ikke rigtig, de passer til vores klasse. Altså, jeg tegner mine egne, når der sker en konflikt. Så tegner jeg selve konflikten, fordi så er der en masse usagte ting, som ikke kommer frem, fordi man hele tiden siger: "Hvad sagde du?" "Hvad sagde jeg", i stedet for "Hvad tænkte du?", "Hvad var årsagen til du gjorde det?", "Hvad har du glemt at fortælle den person, hvor du gik ind i legen?" "Har du glemt at spørge, eller har du kun tænkt det?" [...] Så står vi og snakker om det. Altså så dem, der har været i konflikten, og så kan de andre stå og kigge på. [...] for så kan de jo se: "Gud, jeg glemte at spørge, om jeg måtte være med." Så giver det en større indsigt for børnene. Og det er nogle af de ting, som jeg synes, der mangler en mulighed for.

I: De der bobler. Så I har slet ikke brugt de der tavler?

A: Nej, for vi synes ikke rigtig, de passer til vores klasse. Fordi vores skole er så speciel i forhold til den her. Den ligner overhovedet ikke, jo.

Som det ses af de to citater ovenfor, har det stor betydning for brugen af plancherne at motiverne er genkendelige og mulige at relatere sig til for børnene.

I en SFO-afdeling har man været meget engageret i arbejdet med Fri for Mobberi, allerede i forbindelse med den første kuffert. Da skolekufferten siden blev introduceret og man i indskolingsregi besluttede hvem der skulle arbejde med hvilke materialer, blev samtaletavlerne ”taget fra” SFOen. Det var til stor ærgrelse for lederen, som derfor besluttede at bruge plancherne på en anderledes måde. Han siger:

[...] vi gik faktisk i gang et år før vi egentligt skulle, fordi vi syntes, det var simpelthen så interessant det her. Så vi var lidt frustrerede over, at da vi så egentligt skulle være med der, hvor de der børn så startede i skole, og så blev der lavet en opgavefordeling, der hed, at det var børnehaveklasselærerne, der skulle bruge samtaletavlerne, og det bad de faktisk os om ikke at gøre. Fordi det ville blive sådan lidt dobbelteffekt. Så der blev sådan en fordeling mellem, hvem gør hvad her, og dem var vi ellers meget, meget glade for at bruge, så det var sådan lige lidt øv, øv. Vi har så gjort det, at vi, da der så gik et stykke tid, og så tænkte jeg, ”Ej, det er nu så ærgerligt det her.” Så tog jeg dem, og så nedfotograferede jeg alle de spørgsmål, der er hjælpespørgsmål på bagsiden, dem nedfotograferede jeg og satte op i det ene hjørne af tavlen, og så har vi sat dem op på dørene rundt omkring i huset. Og andre steder, hvor børn lige kommer forbi. Og det har været interessant. Det har været interessant, fordi børnene samles foran sådan en tavle. Og dem, der har været med i mobberiforløbet, ved en hel masse om, hvad der foregår på de her billede, og jeg kan høre, at de sådan står og gerne vil belære de andre børn om, hvordan man nu kunne tale om det her billede her. Det er faktisk meget interessant. De store børn står og læser for de små, og der opstår mange små samtaler omkring de tavler, som bare hænger rundt omkring i huset. Det har været virkeligt godt. Og vi oplevede, da børnehaveklassebørnene startede i august måned, der blev de simpelthen så glade for at se, at de kom til et sted, som også havde de her tavler. De kunne sådan genkende dem. Det gav sådan trykthed. Det var rigtigt godt.

Som det ses af citatet, har den i første omgang ærgerlige beslutning om hvem der skulle bruge samtaletavlerne, medført at man opfandt en ny og frugtbar tilgang til materialet. I en anden SFO har man gjort sig den overvejelse at plancherne bedst egner sig til brug ved børnemøder eller anden form for samling. Og da man ikke gør det i SFOen her, synes denne SFOleder, at plancherne mere naturligt hører til i skolen.

I en af de deltagende børnehaveklasser har man god erfaring med at bruge samtaletavlerne til ”legeskrivning”. Da vi har beskrevet denne praksis i en tidligere rapport (2. delrapport, s. xx) og da børnehaveklasselederen fortæller at hun primært bruger de ”gamle” samtaletavler, har vi ikke fundet det relevant at beskrive denne praksis nærmere her.

Massageprogram

Endnu en populær aktivitet er massagen og dertilhørende massageprogram, som alle de deltagende klasser har valgt at bruge. Responsen på denne sociale praksis er udelukkende positiv, men er derudover ikke væsentligt anderledes i forhold til den forrige kuffert. Hvorvidt massagen er en del af børnemøderne eller får mere sporadisk plads i hverdagen er forskelligt. I en af SFO’erne har man valgt at lade massageprogrammet være et frivilligt tilbud børnene kan deltage i hver fredag:

Så der har vi så valgt at sige, at så kan vi have taktil massage om fredagen som et tilbud. [...] ligesom at man kan gå ind og lave tegninger, så kan man gå ind og lave massage

I: Så det er ikke sådan at I samler børnene i en gruppe og nu er det det vi gør?

A: Nej. [...] De ved simpelthen at det er det, og så kommer de.

Selvom alle fortæller at børnene synes om det, er der også nogle personaler der gør sig overvejelser om hensigtsmæssigheden i forhold til bestemte børn eller omkring en hensyntagen til fx piger i den tidlige pubertet, som det fremgår af dette citat:

Altså i forbindelse med taktilmassagen [...] på det tidspunkt havde vi to store piger, som vi var meget bekymrede for, om de ligesom kunne mærke deres egne grænser, og kunne de gå hen en skønne dag og blive udsat for noget, de ikke ville

have godt at, fordi de ikke kunne mærke deres grænser. Og der snakkede vi lidt om det der med, hvis vi nu indfører her laver vi taktilmassage i det her rum, og det er alle de her børn der er her, så kunne det godt virke sådan lidt overgrebsagtigt. På sådan nogle piger var det meget vigtigt, at man ligesom på en eller måde fik dem lært, "det er dig, der bestemmer". Om du vil røres ved hvorhenne og hvornår og sådan noget. Og det er jo egentligt ikke lige det, der ligger i projektet. Nu er det meget, meget uskyldigt med den form for massage, der ligger i det, men alligevel var vi betænkelige, og det var lidt sjovt, vi kom til at tænke på det. Det, tror jeg ikke, vi havde gjort ellers så tydeligt.

Som ved anvendelsen af andre af materialer i Fri for Mobberi, har denne aktivitet således også givet anledning til nye refleksioner omkring (den pædagogiske) praksis.

Dilemmakort - forældre

Efter vores første interviewrunder med de ansatte på skolerne, hvor det blev andet kom frem at man fandt visse materialer i den første kuffert for barnlige, blev det også klart at forældresamarbejdet var en af projektets helt store udfordringer. I den forbindelse savnede man nogle flere konkrete materialer at arbejde ud fra. Derfor blev der til den nye kuffert udviklet et sæt forældredilemmakort. Disse kort blev afprøvet blandt indskolingspersonalerne ved et arrangement hvor Red Barnet introducerede den nye kuffert. Siden har nogle men langt fra alle valgt at benytte disse kort ved forældremøder. I et interview med en 1.klasseslærer (på Vonsild Sogneskole) er den første reaktion på kortene: *Ja. Ej hvor er de bare gode.* Hun fortæller her hvordan de brugte kortene:

Og så sagde vi, "Jamen nu skal I sætte jer sammen med nogle I ikke snakker så meget med" og mand og kone, hvis de var der begge to, skulle skilles ad så de var i hver sin gruppe og så fik de de der seks, er det ikke det der er, forskellige i hver bunke der, ud på bordene og så fik de, jeg tror de fik et kvarter til at diskutere. Altså efter den rigtige procedure med at én læser op og reagerer, giver respons på, og så må den næste, og man må ikke bryde ind. Og det gjorde de så godt og de fik jo faktisk, for eksempel den der med fødselsdagspolitik, der fik de så slået fast hvad vi vil have i vores klasse. Hvad er rimeligt og "Det her, ej, det skal vi da slet ikke ud i!" og de fik nogle rigtig gode snakke kunne jeg høre. [...] Det gjorde vi i hver enkel gruppe og så samlede vi lige op til sidst, sådan, hver enkelt fremlagde lige en fra hver gruppe hvad de havde nået frem til og hvad de syntes om det. De syntes det var rigtig spændende fordi de kom til at snakke om nogle helt andre ting.

På en af skolerne har man prøvet at bruge dilemmakortene til forældrene og her er tilbagemeldingerne fra personalerne udelukkende positive. En børnehaveklasseleder fortæller her om deres erfaringer med kortene:

Dét, som jeg også synes, har været godt, det er forskellene i, at der pludselig var nogle dilemmakort i. Det var faktisk en rigtig god idé, og på vores første forældremøde, som vi altid har i starten af skoleåret, der tog vi de her dilemmakort op. Og vi havde afprøvet dem på et personalemøde i indskolingen inden, så vi faktisk, sådan, kunne selv lige fornemme.. "Er.. er det noget, man kan svare på? Er det noget, man kan diskutere? Hvor mange forskellige slags holdninger kan der være til hvert kort?", og sådan. For at se, hvor meget kød, der var på, og for at se: "Hvad kunne det tag af tid?" Og da vi nåede til de her dilemmakort, der kom børn-.. der kom alle deres børn jo op at vende med eksempler, og forældrene fik snakket på kryds og på tværs og fik ... diskuteret nogle ting. Og nogle sagde selvfølgelig mere end andre. Men jeg er helt sikker på, at der er også nogen, der ikke ville have fået sagt ret meget til mødet, hvis ikke der havde været en ... form for ... dialogkort med. Så vi oplevede, at de kom til at diskutere noget på kryds og tværs med nogle, som de måske ikke kendte. Og derfor var det jo et rigtig godt redskab. Fordi vi kan godt stå og sige.. når vi har fortalt nogle praktiske ting.. "Har I nogen spørgsmål?", og sådan noget, men.. men de ved.. jo, de har nogle spørgsmål, men de har jo ikke altid en viden om vores dagligdag. Men her var der nogle konkrete ... ting, de kunne forholde sig til, og så kunne de diskutere ud fra dét. Så.. så dem har vi faktisk brugt rigtig meget, synes jeg. Og vi har også brugt dem til.. der er faktisk andre, der har lånt dilemmakortene rundt på skolen, til andre klasser, hvor vi har forklaret, hvad de skulle gøre.. hvordan de skulle bruge dem. Og ... og det synes jeg da, er positivt, at der er andre, der vil låne vores materialer rundt i de andre klasser. (Ann VS)

En 1.klasseslærer fortæller omvendt at hun har prøvet kortene sammen med Lars og Signe fra Red Barnet, da de introducerede den nye kuffert, men at hun ikke mener der er tid til at benytte disse kort ved forældremøderne og derfor ikke tror hun vil komme til at bruge dem:

...ja, da prøvede vi at sidde i små grupper og lave det, men jeg har ikke brugt tid på et forældremøde til det. Det kan vi ikke. Det synes jeg ikke, vi kan.. vi har jo et ganske lille antal timer til den slags, og der er 100 andre ting. [...] Så skal vi have bevilliget mere tid til det, for så skal du droppe noget af det andet.

På en af SFO'erne har man også brugt dilemmakortene ved et forældremøde. Her er erfaringerne også gode og SFOlederen fortæller man derfor har tænkt sig at bruge dem på den anden SFO også. I det hele taget ønsker man at indtænke dem i en større plan om forældreinddragelse. Erfaringerne og de relaterede overvejelser og vurderinger af forældredilemmakortene fremgår af dette citat:

[...] vi brugte dilemmakortene på et forældremøde, og det var rigtig godt. Vi havde indkaldt til et møde for at skulle lave SFO-rådvalg, men det, der fyldte, det var egentligt dilemmakortene. Vi delte forældrene op i grupper, hvor vi sørgede for, at de ikke kendte hinanden særligt godt. Sørgede for, at de var både forældre til drenge og piger og store og små blandet sammen. Og så fik de de her dilemmakort ud og skulle så vende tilbage og så fortælle om deres erfaringer, og hvad de ligesom var nået frem til. Og selvom de havde fem kvarter, så nåede de ikke alle. Så de havde brugt meget tid på det, og forældrene var meget glade for de diskussioner, de havde haft. Og altså, det virkede rigtig godt. Vi ville godt have haft noget mere tid afsat til det. Så.. så erfaringen kunne være, at man måske kun skulle have taget tre spørgsmål eller et eller andet, fordi så havde der været stof til en gang mere. Nu har alle spørgsmål ligesom været berørt, kan man sige, uden det har været diskuteret ordentligt igennem. Men det har også givet os inspiration til nu ligesom at kunne lave nogle andre dilemmaer. Det er noget, vi ligesom har talt om. Vi har sådan nogle.. det kan være alt muligt. Hvordan vi får børnene til at hjælpe lidt mere med at rydde op. Eller der kan være så mange andre ting, hvor man også kunne sige, der er nogle dilemmaer der, hvor forældre står og stresser og vil have børnene hurtigt ud af døren, når de i øvrigt ikke.. så på den måde støtter deres børn i, at der er lige noget, man skal slutte af. Der er lige noget.. det kunne være en leg eller et eller andet, der lige skulle laves, måske aftaler, inden man går. At det kunne være en inspiration at lave sådan nogle kort, for det var.. det giver meget. Det ved man, når forældre er i mindre grupper, så får de snakket sammen, i stedet for vi sidder der med 50 forældre.

Selvom langt størstedelen af de som rent faktisk har benyttet dilemmakortene til forældrene, er positive, er der dog også et par minuser at nævne. En af de interviewede forældre nævner således at han mener at dilemmaerne er for enkle eller naive, og mener godt man kunne anstrenge sig mere for at komme på mere komplekse problemstillinger hvis 'løsninger' var sværere at nå frem til.

En anden indvending går på at der er for få kort/dilemmaer og man har brug for at der kommer nye til løbende evt. som børnene bliver ældre.

Dilemmakort - fagvoksne

I skolekufferten findes der også dilemmakort rettet mod det professionelle pædagogiske personale. Disse kort har få foreløbigt brugt af sig selv, men nogle stykker nævner dem i forbindelse med Red Barnets introduktion af kufferten, hvor de blev vist/afprøvet(?). Ét sted beretter en lærer imidlertid om at man har benyttet kortene ved Pædagogisk Råd (hvor også ansatte fra SFO'en deltog):

Vi har gjort det med de der, dem der til fagvoksne, har vi gjort på Pædagogisk Rådsmøde. Fordi jeg sidder i Pædagogisk Udvalg. Så jeg sagde: "Det her, det skal vi have på dagsordenen" og så gjorde vi det og der brugte vi også et kvarter, tyve minutter på det og det var også rigtig godt fordi med de der kollegiale ting og sager der kan være ... der var virkelig nogle dilemmaer. Og andre af dem tænkte man: "Selvfølgelig vil jeg gøre det her!" og der var man måske enige. Men altså der er jo rigtig.. men de fleste af dem, der var der virkelig både for og imod og det er simpelthen så svært at sidde og holde sin mund ind til det bliver ens tur. [...] Det er svært. Men det giver jo noget, for ellers ved man jo godt at man bliver lige duperet af en anden en og så går man med på den i stedet for lige at tænke sig

om ikke. Jeg synes det er rigtig godt. Det er super godt! Og det var alle enige om, både lærere og pædagoger, at det var virkelig noget man kunne bruge.

Som det ses her, brugte man på denne skole kortene som de var tiltænkt, hvilket var givtigt om end svært for nogle.

Forældretips – ”dankort” og plakat

Den lille folder med fem forældretips som findes i den oprindelige kuffert, er med skolekufferten blevet til et ”dankort” med de samme tips på. Det signalerer i endnu højere grad at forældretipsene kan opbevares i pungen og altså hele tiden være ved hånden til at minde forældrene om rådene i hverdagen. Det interviewede personale fortæller at rådene generelt er blevet taget godt imod, men der er ikke kommet særlige kommentarer fra forældrene angående den særlige form. Nogle personer oplever at tipsene har fået effekt, fx i kraft af at flere nu inviterer mere bredt hjem på legeaftaler. Generelt er tilbagemeldingen fra forældrene positiv, fortæller skolepersonalet.

Klistermærker

Klistermærkerne som findes i skolekufferten er langt fra det mest hyppigt brugte materiale, men flere fortæller dog om hvordan de har brugt dem. Denne børnehaveklasseleder har tilsyneladende brugt dem, nogenlunde sådan som de har været tiltænkt:

Klistermærkerne bruger vi også til børnemødet, hvor nogle kan få et klistermærke, hvis der er andre, der kan sige, at de har hjulpet dem eller været en god kammerat. Så kan man gøre sig fortjent til et klistermærke, men så er det andre, som skal fortælle en god historie om én, der har været en god kammerat.[I: Er det meget de sammen børn som har været en god kammerat, eller skifter det?] Ja, det er meget de samme børn.

Som det ses af citatet, bruges klistermærkerne som et belønningssystem når nogen har været en god kammerat, men det betyder at det oftest er de samme børn der gør sig fortjent til klistermærker. Det har en anden lærer gjort op med, idet hun har benyttet klistermærkerne kollektivt i klassen. I modsætning til blot at fremhæve det eksemplariske individ, så får *alle* et klistermærke hvis der har været en særlig god episode i klassen som er værd at bemærke og belønne. Børnehaveklasselederen gør sig følgende overvejelser omkring brugen af klistermærkerne:

Dem har vi brugt et par gange, hvor der har været én eller anden rigtig, rigtig god situation, som vi kunne rose klassen for, og sige: "I dag har I bare vist, at I var gode venner, og der har ikke været nogen i dag, der hverken har slået hinanden eller drillet hinanden, og alle frikvarterer er gået godt. Så i dag, der hejser vi flaget, og alle får et klistermærke", for eksempel. [...] Man kunne godt have delt dem ud, sådan lidt efter fortjeneste, men ... det har vi så valgt ikke at gøre.[...] vi har måske sådan lidt ... altså, du kan godt.. du kan godt vælge nogen ud og sige: "I dag har ... ja, Anne Louise lavet noget, der var rigtig, rigtig godt. Jeg så, hun var henne at trøste én". Og på dén måde kan man jo opfordre til positiv adfærd ved at give dem en.. ét klistermærke som symbol på én eller anden form for hæder. Og det kunne jeg også godt forestille mig kunne fungere nogen steder, men jeg kunne også godt forestille mig, at der måske var en hel masse, der overfalder dén, der har slået sig, for at være først med plaster og.. eller sådan noget. Og så diskuterer man i virkeligheden om: "Er det mig eller dig, der skal have klistermærke? Fordi jeg kom i hvert fald først hen og tørrede ... op efter ét eller andet, eller trøstede". Og så bliver der faktisk bare kamp om det i stedet for, så det bliver vendt negativt. Så vi har simpelthen ... brugt bamsen i stedet for.. altså plysamsen.. den store bamse.. til at bemærke.. Hvis jeg nu har fået nys om, at nogen har gjort noget godt i frikvarteret, eller noget skidt, så er det nogle gange gået igennem bamsen.. at den har set ét eller andet eller hørt ét eller andet, der ikke var så godt, eller noget, der var rigtig godt. Og så er der nogle, måske nogle enkelte, der har fået ros ... på den måde.. der er pillet ud. Men klistermærkerne har vi altså mest brugt som en fælles begivenhed.

I modsætning til forrige tilbagemelding, hvor der var en større usikkerhed omkring hvad klistermærkerne kunne/skulle bruges til, hører vi altså denne gang at skolepersonalet har fundet klistermærkerne anvendelige – om end det er på forskellige måder. I den forbindelse skal det bemærkes at klistermærkerne også kan have en værdi i sig selv, hvilket har været tilfældet da en af 1.klasselærer blot gav eleverne klistermærkerne uden at have gjort de store refleksioner over deres formål. Hun siger grinende:

Ja, men jeg har jo været så dum, at jeg har givet dem dem, inden jeg havde læst, at de egentligt skulle være som belønning til, når de har hjulpet hinanden. Så dem har de altså fået. Det var lidt en fejl. Der var jeg lidt for hurtig (griner).

Postkort

Postkortene er endnu en genganger fra den første kuffert, og vi skal derfor ikke gå i dybden med at beskrive brugen af dem. En måde at bruge kortene på, som ikke er nævnt før, er ved at give børnene dem med hjem på et bestemt tidspunkt efter at man i klassen har brugt tid på Fri for Mobberi-aktiviteterne. Idet børnene får postkortet med hjem håber lærerne at det vil foranledige forældrene til at spørge ind til projektet, og at det give børnene mulighed for at fortælle noget konkret. Om burgen af postkortene på denne måde siger børnehaveklasselederen:

Jamen, det var blandt andet op til, at forældrene skulle komme til forældremøde. Og så sagde jeg til børnene, at der ville jeg fortælle dem [forældrene] noget om Fri for mobberi og hvad vi gjorde.. og hvad det var for noget. Og de skulle prøve nogle kort [dilemmakortene], som de skulle diskutere noget om. Blandt andet det dér med, at man inviterer alle med fra klassen, eller kun pigerne eller drengene, til fødselsdag. Og så ... markerede vi ligesom, at nu skulle forældrene også have noget at vide, og så fik børnene faktisk et postkort. Sådan ét, de kunne gå hjem, ligesom, og vise det her postkort derhjemme.. og måske forældrene kunne spørge til: "Hvor har I dét fra? Hvorfor har I fået dét?" "Jamen, det er fordi, I skal om at høre noget om Fri for Mobberi i aften". ... Så på dén måde har vi egentlig brugt det. Måske et kort, som har vist ét af de store kort [samtaetavler], som vi har gennemgået.

Pixi-bøger og læse-højt-bog

Ligesom i børnehavekufferten er der i skolekufferten nogle små pixibøger. Disse er blevet brugt på forskellig vis. En børnehaveklasseleder fortæller fx at alle bøgerne er blevet læst højt i klassen og blevet talt om sammen med børnene. Hun synes også at pixi-bøgerne er rigtig gode og har valgt at kopiere dem op i stor størrelse til højt-læsningen. Som med det meste af materialet, bruges også bøgerne primært i skolesammenhæng – og i mindre grad i SFO'en. Mange børn har også tidligere fået de små bøger med hjem og kender de dem godt, men da de holder af gentagelser, kan de også godt lide at få dem læst højt i SFO'en, fortæller en SFOleder.

Herudover findes der i den nye kuffert en bog med titlen ”Hemmelige venner” som hører sammen med en aktivitet der er beskrevet i hæftet. En 1.klasseslærer fortæller for eksempel at hun har læst denne bog højt for klassen, som syntes at ideen var rigtig god, så de også gerne selv ville prøve denne leg i klassen. Læreren nævner desuden at hun som dansklærer synes det er en god bog, at den var nem at forstå og at børnene gik op i den.

Vennesang

Der hersker blandt de interviewede fag-voksne nogen usikkerhed omkring hvad vennesangen fra Fri for Mobberi-materialet egentlig er for en. De fleste har kendskab til en sang om venskaber som

bruges på deres skole, men er i tvivl om det er netop dén. For nogle steder har en musiklærer på skolen skrevet en sang specifikt til den pågældende skole, gerne i forbindelse med at Kronprinsesse Mary skulle besøge skolen. En enkelte beretter om at man synger sangen i klassen når man skal holde børnemøde, som for at markere at dette møde er noget særligt. Vores overordnede indtryk er at de voksne ikke er så godt inde i sangen, men at de dog mener at børnene er det. Det kan tyde på at det kun er nogle enkelte voksne som har brændt for at formidle denne sang (eller en anden).

Store og små venner

Dette er en aktivitet som også fandtes i den første kuffert. Ideen er at man ”parrer” børn fra en yngre og en ældre børnegruppe (eller klassetrin) sammen to og to, som så skal hjælpe hinanden og bakke op om hinanden bl.a. i frikvartererne og i forbindelse med forskellige arrangementer på tværs af klassetrinene. Ideen er blevet brugt i et par af børnehaverne og i nogle af skolerne har man allerede brugt ideen med venskabsklasser før dette projekt. Vi vil henvise til 2. delrapport fra følgeforskningen for en beskrivelse heraf.

”Bedre venner”

Med Fri for Mobberis skolekuffert følger også projektet som kaldes ”Bedre Venner”. Det drejer sig om at 0. og 5. klasse bliver venskabsklasser og følges som sådanne op gennem skolelivet. Dette har man implementeret på Vonsild Sogneskole. Børnehaveklasselederen fortæller om deres foreløbige erfaringer. Hun synes at processen med at sætte børnene sammen i par blve lidt tidspresset pga. Marys besøg, hvilket betød at man måske ikke fik gjort sig nok overvejelser i forhold til hvem der ville passe bedst sammen med hvem. Nogle børn fik selv lov at vælge hvem de havde lyst til at være sammen med, måske fordi de kendte lidt til nogle af de andre børn i forvejen og syntes der var en god kemi. Det syntes de voksne var i orden. Andre børn satte lærerne sammen, hvilket kommenteres her:

Og så var der jo nogle, som ikke kendte nogen, og dem satte vi så sammen efter bedste evne. Og der er kommet nogle sjove sammenstillinger ud af dét, og nogle af dem kan vi bagefter sige: "Det kan virkelig ikke have været tilfældigt, der må være ét eller andet [der har gjort, at] de har søgt hinanden", fordi ... Vi har et par specielle par, som ... matcher hinanden meget godt (griner) på den ene og på den anden måde. ... Og det er.. der kan man sige, at det er på godt og ondt. Altså, fordi.. hvis man har svært ved at gå på kompromis, og ens lille ven også har svært ved at gå på kompromis.. for eksempel ... eller store ven er lidt barnlig, og måske ikke ... er så god til at tage være på sådan én, der er mindre, jamen, så kan man også lære af dét.

En af de foreløbige virkninger af ”Bedre venner” aktiviteten er ifølge denne lærer, som har de små, at hendes elever oplever en stor tryghed når de går rundt på skolen. Hun siger fx at i år har hun ikke hørt om at nogen er bange for de store. Det har også resulteret i at de små er blevet taget med på steder (fx den store hal) hvor de eller ikke havde lov at gå hen uden en voksen. Men når de blev passet på af deres store venner, fandt lærerne at det var i orden. En følge af projektet har dog været at nogle børn har fået besøg af deres venner i klassen lige lovlig ofte, og det har gjort at lærerne har lavet regler om hvor ofte og hvor sjældent man må have besøg af sin ven i klassen (det blev til max 2 gange og min. 1 gang på en uge). Denne regel blev dels lavet for at ”skåne” de store børn, som i højere grad syntes at have behov for deres egen tid.

Noget som dette initiativ tilsyneladende fulgte med sig var en adfærdsændring hos de små børn, som de voksne ikke lige havde ventet:

I starten var det også sådan noget med at nogle af vores børnehaveklassebørn, de opførte sig babyagtigt, og sådan appellerede til den store om, sådan ligesom at.. og det blev for meget. Og det blev også for meget modsat.. at der var nogle af de store, der gik og loftede på de dér små nuttede piger med fletninger og kjole, som de bare syntes var så søde. Og det blev faktisk også for meget den anden vej.. at de små følte sig.. gjort mindre, end de egentlig var. Så det har vi haft snak om undervejs.. det dér med: "Hvordan er man en god ven? Hvordan er man en god ven over for en lille ven, og hvordan er lille ven en god ven over for en stor ven?" ... Og det er to sider af samme sag, fordi.. for meget og for lidt ... klistren ... kan jo.. kan jo godt blive trøls. Men.. men jeg synes, at rigtig mange store har taget det til sig. Og dét, der er sjovt at se.. når de store har været oppe at læse for de små, eller lave værkstedsarbejde med de små ... så ... når de skal sige farvel, så får de lige en krammer, inden de går (griner). Det er altså ikke noget, vi har bedt dem om. Det kommer ret spontant. Det synes jeg er meget sødt.

Andre sociale praksisser beskrevet i hæftet "Fri for Mobberi – sådan gør vi!"

I det ene af de to hæfter beskrives dels en række sociale praksisser, som af Red Barnets betragtes som en fast del af Fri for Mobberi, og dels en masse aktiviteter der er valgfrie. "Chef for en time" "Den gode kammerat" og "Børn sætter grænser" hører blandt de faste sociale praksisser. Vi spurgte i interviewene ind til de fagvoksnes brug af disse praksisser, men (foreløbigt) var det yderst sparsomt med erfaringer. Et enkelt sted kommenteres brugen af "Børn sætter grænser":

"Børn sætter grænser" har vi brugt rigtig meget, fordi vi har haft nogle børn, som netop ikke lyttede til andre børns grænser. Og det har vi faktisk haft mange konflikter omkring. Så dét har vi brugt meget tid på.. lige præcis den dér omkring grænser. Med at man selv skal huske at sige fra. Når nogen kommer hen og fortæller mig om nogen, der har gjort ét eller andet, så spørger jeg: "Har du husket at sige, du ikke vil have det? Har du sagt: "Nej, det gider jeg ikke have"?" Og nogle gange, så er der faktisk nogle børn, der slet ikke har udtrykt, at de ikke vil have det. Og så er der så også de børn, som har stået og sagt ti gange: "Nej, nej, nej", og så er der én, der ikke respekterer det. Som man simpelthen er nødt til at have fat i og sige: "Ved du hvad, du skal have lært en ting her", hvor vi er nødt til at være lidt skrappe omkring det. Især det sidste har været nødvendigt i den klasse, jeg har i år. Hvor det måske mere var det andet, der var nødvendigt sidste år. At der.. at de dér stille børn skal sige fra, når der er nogen, der tromler dem. Så har der været nogle i år, der har tromlet andre og villet bestemme. Være konger og dronninger.. og ikke stoppe, når der bliver sagt stop. Så dén del har vi brugt meget tid på.

Dette er imidlertid den eneste som direkte refererer direkte til denne sociale praksis fra Fri for Mobberi. Det er dog højst sandsynligt at mange andre arbejde med dette område, uden dog nødvendigvis at tillægge det dette projekt. Det sammen gælder det, der i hæftet kaldes "Den gode kammerat". Den sidste af de "obligatoriske" praksisser kaldes "Chef for en time" og er en idé hentet fra Red Barnet Norge, hvor en gruppe elever får ansvaret for at arrangere en sjov aktivitet for hele klassen. Denne sociale praksis havde ingen af de interviewede benyttet sig af.

Kammeratskabs- og samarbejdsøvelser samt Faglige aktiviteter

Som nævnt findes der i skolematerialet også en mængde forslag til valgfrie aktiviteter, man kan lave i klassen eller børnegruppen. De deles op i henholdsvis Kammeratskabs- og samarbejdsøvelser og i Faglige aktiviteter. Vi spurgte i interviewene ind til personalernes brug af disse aktiviteter. Det er tydeligt at disse foreløbigt ikke havde fået så meget plads og der var da også kun en enkelt, der nævnte en aktivitet fra dette store idé-kartotek/katalog som hun havde brugt. Det skal dog siges, at ideerne er mange og flere af dem kan sagtens være noget man har praktiseret eller afprøvet uden man har vidst at det også fandtes som idé fra Red Barnets materiale, hvilket også nævnes af forskellige personer.

Tema-uge

I en af SFO'erne har man, som nævnt, planlagt at lave en tema-uge om kun Fri for Mobberi, sådan at børnene kunne fornemme at dette var et projekt som oså kørte i SFO'en og ikke kun i deres klasser. Dette initiativ udspringer af at mange af materialerne netop er rettet mod klasserumsarbejdet, men da man også ser sig selv som aktive deltagere i SFO'erne, har man tænkt i nye baner, og her er ideen om en temaugé én af ideerne:

Men altså, vi laver en temaugé hvor vi, altså vi arbejder funktionsopdelt her, hvor vi så i hver enkeltfunktion eller værksted, der er overskriften, den er simpelthen Fri for Mobberi og børnene skal vide det, at det er det det drejer sig om. Så hvis vores atelier, hvis den voksne der er dernede, der åbner det, det er jo også en af de ting der er beskrevet i en.. jeg tror det er praksis-bogen, jamen lave [...] Et male-tegne-event [...] Og når vi udstiller de ting, det gør vi også meget ud af, og det er også i forhold til vores pædagogiske læreplaner, at så er overskriften, den er der simpelthen også. Altså værkstederne, de skal ikke laves om som sådan, men tilbuddet i værkstedet det er at du skal male sammen med en der er to år ældre eller hvordan det nu skal stilles op. Tegn hvad en god ven er, du ved, alle de der ting ikke. [...] Og inde i vores smykkeværksted kunne det være at knytte nogle venskabsbånd eller sådan et eller andet ikke.

Forslag/ideer til nye materialer

Da vores interview i dette nedslag rettede sig en del mod at få noget at vide om de nye skolerettede materialer, som netop var udviklet på baggrund af tidligere tilbagemeldinger fra de fagvoksne, gik vi i disse interviews mindre op i at spørge ind til flere ideer. Ikke desto mindre er det blevet tydeligt gennem interviewene at man rundt omkring implementerer materialerne forskelligt og at man også har udviklet egne måder at gøre tingene på – måder som afviger fra Red Barnets udspil. Det har vi forsøgt at fremskrive i ovenstående. Som nævnt er der stor tilfredshed med at kufferten er blevet mere skolerettet, men en skoleleder peger dog på at han stadig kunne savne noget mere digitalt, fx i form af vidoklip, -spil eller cases hvor klasserne kan forholde sig til levende billeder. Han mener derfor at det fortsat er muligt at videreudvikle kuffertens indhold – hvilket i øvrigt også er i tråd med hensigten hos Red Barnet.

Afsluttende kommentarer knyttet til redskaberne i Fri for Mobberi

Overordnet kan man sige at der er stor tilfredshed med den nye skolekuffert. Som det ses er rigtig mange af materialerne taget i anvendelse allerede på de første tre måneder af skolekuffertens levetid. I den forbindelse skal det naturligvis ikke undervurderes at alle skolerne allerede havde stiftet bekendtskab med den tidligere kuffert, hvorfra flere materialer var gengangere.

De tre skoler er alle engagerede i projekt Fri for Mobberi, men engagementerne kommer til udtryk forskelligt, ikke mindst i forhold til brugen af de konkrete materialer. Her har vi allerede været inde på hvordan fx Hellerup Skole fandt motiverne på samtaletavlerne ”misvisende” i forhold til deres skole og derfor brugte et andet hjemmelavet alternativ, eller at man på denne skole har valgt at kalde børnemøderne for ”Medansvar”. På mange måder udskiller Hellerup Skole sig fra de andre to deltagende skoler – det skyldes dels de fysiske rammer, men også den selvforståelse man har på denne skole omkring brugen af et materiale som Fri for Mobberi. Det belyser dette citat:

Altså, vi har bestemt ikke brugt dem [de to hæfter]. Vi har kigget i dem, og så har vi sagt: hvad kan vi bruge? Og hvad gør vi i forvejen? Og der har vi sagt, at de ting, der er kommet i kufferten, dem gør vi i forvejen, også fordi vores skole er sådan en, der har været meget langt fremme. Så mange af de ting, har vi brugt.

I: I de der hæfter er der en hel masse praksisser, som bliver beskrevet, som ikke findes i rekvisitter.

Nej, dem har jeg ikke rigtig kigget i. Men jeg tror sådan en kuffert her ville være rigtig godt for nogle, som ikke har leget med dem før. Hvor man tænker: ”Okay, vi har en problematik nu med nogle børn, kan vi få noget materiale?” Det ville være super godt.

Selvom dette citat måske giver indtryk af at man måske har været skeptiske overfor projektets materialer, synes dette dog ikke at være tilfældet alt i alt.

Det er naturligt at begejstringen for projektet er svingende fra person til person, da det også er afhængigt af folks temperament, øvrige pædagogiske erfaring på området osv. Vi har i denne såvel som i forrige rapporter været en del inde på at projektet oftest er båret af nogle enkelte ildsjæle som i kraft af at de brænder for projektet, er i stand til at videreformidle det til deres kollegaer. Hvad der imidlertid også har uvurderlig betydning for et sådant projekts liv, er at skolens eller institutionens leder også engagerer sig, brænder for det og sætter sig ind i materialet, da dette synes at smitte af på det øvrige personale. På to af de tre skoler har man i løbet af pilotprojektets levetid skiftet skoleleder (endda op til flere gange). Kun på Vonsild Sogneskole har lederen været den samme fra start til slut. Det synes at afspejle sig i kendskabet og engagementet i projektet og måske er det også en af grundene til at netop denne skoles personale udviser så relativt stor begejstring for skolekufferten. Noget tyder på at skolepersonalet på Vonsild har sat sig ind i flere af materialerne fra den nye kuffert end man har de andre steder, men hvorvidt det er bundet op på den enkelte lærer eller på selve stedets energi i projektet kan vi naturligvis ikke afgøre.